

A
BÖLCSELETI JOGTUDOMÁNY
KÉZIKÖNYVE.

ÍRTA

Dr. Esterházy Sándor

kassai kir. jogakadémiai ny. r. tanár.

II-IK KÖTET

KASSA
BERNOVITS GUSZTÁV NYOMÁSA
1897.

Különös rész.

A bölcséleti jogtudomány különös részében az általános jogelveket a jogélet különböző viszonyaira alkalmazzuk és ekként levonjuk azokból a különös következményeket. Megállapítani törekszünk azt, hogy milyennek keli lénni az ember és az emberi társaság természetével megegyező jogrendnek. A részletezésnek magától érthetőleg itt határt szab az, hogy a természetjog csak mintegy fő vázát adván meg az emberi társas élet rendjének, a hol a természetjog hatásköre megszűnik és a tételes jog föladata kezdődik, ott végződik egyszersmind a természetjog tudományának a hatásköre is.

A jogéletben bizonyos viszonyoknak a jelentősége a közre nézve közvetlenebb és nagyobb, mint más viszonyoknak. Ennek az alapján a bölcséleti jogtudomány kü-

lönös része magán- és közjogra oszlik. A magán- és a közjognak olyatén elkülönözése, a milyennel a régebbi Íróknál találkozunk, ma már fönn nem tartható. Miután a jog létezéséhez egy ember nem elég, hanem szükségképpen több ember, kell és mivel a jognak általános elismerésre és a közhatalom által való biztosításra van szüksége: innen következik, hogy a jog sohase tisztán magán dolog, hanem , mindig bizonyos közjellege van. Valóban, minden magánjogi szabálynak megvan a maga közjogi jellege is. Ez a tételes jogban még sokkal világosabb, mint a természetjogban. A mint B inding¹⁾ mondja: »Minden parancs vagy tilalom kötetmet állapít, meg a kötelezett részéről a közzel szemben, a mely alól az egyes nem vonhatja ki magát önkényüleg; minden jogi szabály (norma) ezért közjogi jellegű és minden jogi szabálynak (normának) a megsértése, a közjog sérelme.« .

Mindazoknak a jogi viszonyoknak, a melyekkel a magánjogban foglalkozunk, megvan a maguk jelentősége a közre nézve is, hogy úgy szóljunk, van közjogi oldaluk is.²⁾

¹⁾ Binding: Die Normen und ihre Übertretung, I. k. 144. 1.

²⁾ Röder: Grundzüge des, Naturrechts, II. k. 1-2. 1.

A köz érdeke nemcsak a köz- hanem a magánjogok sértetlenségét is megköveteli. Nem lényegükben különböznek tehát a magán- és a közjogok, hanem különösen abban, hogy a közjogok közvetlen jelenlétése a közre nézve nagyobb. A közösség, nyilvánosság jellege, a melyet egyébként minden jog magán visel, sokkal határozottabban domborul ki a közjogokban, mint a magánjogoknál. A különbség tehát a kettő között nem minőségi, hanem inkább fokozati. Mivel bizonyos jogviszonyokban az ember inkább mint magánszemély, semmint a köznek a tagja lép előtérbe, azért alkotják azok a jogszabályok, a melyek e viszonyokat rendezik a magánjogot és azért azoknak a jogelveknek a rendszere, a melyekre e jogszabályok visszavezethetők, a magánjog tudománya.

A közjog belső vagy külső közjog, államjog vagy nemzetközi jog, a szerint a mint az állam belviszonyait, uralmi alkatát, kormányformáját, saját alattvalóihoz való viszonyát, vagy az államnak más államokhoz való viszonyát szabályozza.

ELSŐ KÖNYV. Magánjog.

A magánjog a személyi, dologi, kötelmi, a szűkebb értelemben vett társasági, családi és örökösödési jogból áll.

ELSŐ RÉSZ.

Személyi jogok.

A személyiség ősi joga, (az ősemberjog) az a jog, a melynél fogva az ember megkövetelheti mindazt, ami személyiségének a főtartásához, elismeréséhez, szabad működéséhez, tökéletesüléséhez és védelméhez a külvilágban nélkülözhetetlenül szükséges.¹⁾

Az ember személy, azaz esze és szabad akarata van; egyszersmind érzéki, lény. Nem akármilyen tengődés a természetes rendeltetése, hanem eszének és akaratának a külvilágban való érvényesítésére természetes joga van. Eszes élet lévén a hivatása, választhat a célok és eszközök között. Öncélúságának a megtagadása természetén ejtett sérelem. A természetjog személyiségünk velünk született és elidegeníthetetlen ősjogát

¹⁾ V. ö. Ahrens: Természetjog, ford. Bihari, 134-5. 1.

hirdetvén, kimondja azt, hogy bizonyos jogköre kivétel nélkül minden embernek már természeténél fogva van: az ember öncélúságának a megtagadása mindig és mindenütt jogtalan. E legkisebb jogkör megjelölésén kívül a természetjog minden tételes jogrendszer elé azt a célt, azt az eszményképet tűzi ki, hogy minden rendelkezésére álló eszközzel a személyiség lehető, legteljesebb érvényesülésére és, biztosítására törekedjék. . .

Magától értetődik, hogy miként semmiféle más jog, akként a személyiség joga se korlátlan. A mások, és a társaság jogai korlátozzák.

Bármint vélekedjék is valaki az elméletben természetjogról, a, gyakorlatban, midőn a személyiség ősjogáról van szó, ma már minden igazán művelt ember természetjogásznak bizonyul. Az egész polgárosult világon mindenütt azt tartják, hogy az embernek természeténél fogva már vannak veleszületett, elidegeníthetetlen jogai, a melyek egyáltalán nem függenek az állam tetszésétől, kegyétől. Sőt a polgárosult államnak legfőbb kötelessége éppen ezeknek a jogoknak a mennél tökéletesebb érvényesüléséről és biztosításáról gon-

doskodni.¹⁾ Az életre vetett futó pillantás meggyőzhet arról, hogy a művelt világtársadalom a nem polgárosult államokban az emberi jogok elismerését a civilizáció legelső föladatának tekinti és e célra minden lehető eszközzel közrehat. Sőt az emberjogokat a maga körében se tekinti még bevégzetteknek, hanem a legelső föladatok közzé sorolja annak a kérdésnek a megoldását, hogy miképpen lehetne a polgárosult társadalomban az álcázott szolgaságot megszüntetni, mindenkinek a személyi önállóságát nemcsak színleg, hanem tényleg is a legtökéletesebben biztosítani.²⁾

¹⁾ A francia forradalom óta velünk született, elidegeníthetetlen emberjogok létezését a polgárosult világban általánosan elismerik. A francia, forradalom ilyeneknek nyilvánította a szabadság, a tulajdon, a személyes biztosság és a zsarnoksággal szemben való ellenállás jogát. A fogalmak azóta tisztultak és szabatosabb kifejezésre találtak, de az a jogi meggyőződés, hogy emberjogok vannak, nemcsak hogy nem gyöngült, de számtalan támadás ellenére ma már annyira megszilárdult, hogy a közéletben ezt a kérdést mintegy vitán fölüllállónak tekintik.

²⁾ A többek közt Trendelenburg (Naturrecht, 161—162. l.) is azokhoz csatlakozik, a kik elméletileg az ős emberjogokat tagadják és azt mondja, hogy mindig csak a velünk született jogokról beszélnek és megfelelnek a velünk született jogi köteleességek emlité-

Különösen kiemelendő a személyi jogok közül: az élet, a becsület, a szabadság és az önvédelem joga.

ELSŐ FEJEZET

Az élet joga,

Az élet joga: jog a z életre, a testi és szellemi erők sérthetlenségére. E jognál fogva az ember egyfelől megkövetelheti embertársaitól azt, hogy tartózkodjanak minden olyan cselekedettől, a mely az életet, vagy a testi és szellemi épséget sérti sérül. Szerinte ez már a velünk született jogok gyengeségét árulja el. Csakhogy nyilván mindaz, a ki a velünk született jogokat említi, egyidejűleg hangoztatja azt is, hogy mindenkinek a veleszületett jogait tisztelni kötelesség. A mint hogy a jog említése mindenkor a megfelelő kötelesség fölemlítése is. " Csudálatos, hogy ezt éppen egy olyan szemes tudós, mint a milyen Trendelenburg, szemelől téveszti; Ugyancsak ő a velünk született jogokat lusta és határozatlan jogoknak mondja és ime mégis éppen azóta pezsdült föl eleddig hallatlan módon a gazdasági élet, a mióta ezeket a jogokat általánosan elismerik. Ezek a jogok nemcsak hogy nem fojtották él a szabad versenyt, de sőt a megelőző állapotokhoz képest, határtalanul fokozták. Ezek az állítólag határozatlan jogi eszmék a szó szoros értelmében átalakították a világot. Sőt T r é n é i e l e n b u r g -éppen úgy mint számtalan más író, nyomban azután, hogy a velünk született emberi jogokat megtagadja, siet kijelenteni azt, hogy mennél-

vagy veszélyezteti; másfelől magában foglalja az élet fentartására szükséges-eszközök megszerzésének a jogát is.¹⁾

E jog alapján az emberi társaság köteles a munkaképtelenek eltartásáról gondoskodni. A társas élet általában úgy szervezendő, hogy minden munkaképes ember tisztességes munkához juthasson és ekként megszerezhesse azt, a mi életének a fentartására szükséges. Végső esetben az élet joga inkább előrehalad a műveltség, minél bonyolultabb lesz az élet, annál inkább kötelessége az egésznek az egyest támogatni. Mindezek az írók valósággal versengenek egymásközt annak a hangoztatásában, hogy az ember személyiségét az államnak elismerni, biztosítani, fejleszteni kell. A jogrend legelső feladata szerintök is az akarat szabadságát biztosítani mindannak a gyakorlásában, a mi valakinek a jogköréhez tartozik. (L. Lásson: System der Rechtsphilosophie, 549. 1.) Az egyéni szabadság szerintök is a közszabadság legszilárdabb alapja. A személyiség oltalmára, fejlesztésére kell hogy az államnak legfőbb gondja legyen, mert az egyesek tökéletességétől függ a társadalom előhaladása. Mulatságos, hogy éppen akkor midőn leginkább törekszenek az ember személyi önállóságát megszilárdítani, a velünk született emberi jogok megtagadásával elvonják a személyi önállóság egyetlen szilárd alapját, és az egyént teljesen kiszolgáltatják az államhatalomnak.

¹⁾ L. J e n e y egyetemi előadásait.

alapján magától az államtól is lehet munkát követelni.¹⁾

Az egyszer életre hívott embernek természetes rendeltetése az élet, tehát senkinek se lehet joga életét különös ok nélkül megtámadni. Az embernek továbbá, hogy, céljait elérhesse, szüksége van testi és szellemi épségére is, tehát különös ok nélkül az ember testi és szellemi épségét senki se sértetheti. Másfelől az állam célja a közjóit lévén, mint minden egyébnek az alapjáról, legelső sorban az élet fentartásáról és megvédéséről kell gondoskodnia. Úgy kell a társas életet szerveznie, hogy tisztességes munkájával mindenki megszerezhesse az élete főtartására szükségeseket.

Az ethnologiai jogtudomány tanúsága szerint minden fönnálló tételes jogrendszer az ember megölését, rendszerint súlyos büntettnek tekinti és valamelyes alakban e jog-

¹⁾ Trendelenburg (id. m. 162. 1.) azt mondja, hogy a mit az állam nem tehet meg, arra az embernek nem lehet veleszületett joga. Már pedig az állam nem gondoskodhatok¹ a munkakép! elenek eltartásáról, ehhez nincs elég ereje. Erre az ellenvetésre azonban megfelelnek a tények A műveltállamokban a család, község, társadalom, állam karöltve tényleg gondoskodik ma már a munkaképtelenek eltartásáról, kevés ember hal meg éhen; a társadalmi kötelességek elismerésével egyre kevesebb.

sértés kiegyenlítéséről mindenütt gondoskodva van.¹⁾ Minden tételes jogrendszerben van megengedett ölés is, sőt a harcban minél több embernek a megölése dicsőség. Mégis minden tételes jogrendszerben a szabály az, hogy embernek a megölése súlyos büntett, csak kivételes viszonyok és körülmények, mint néhol az apai hatalom, a szolgaság, a vérbosszú, mindenütt a háború, a halálos ítélet stb. menti, vagy teszi éppen kötelességévé valakinek az ölést.

A testi sértést is általában a tételes jogrendszerek jogsértésnek tekintik. E jogsértések nemeinek a megállapításánál az egyes jogrendszerek között nagy eltérések vannak, de sok tekintetben egyező jogi meggyőződésre is találunk. Így például különösen súlyos jogsértésnek tartják mindenütt azt, ha lemenő bántalmazza a felmenő ágbeli rokonát; míg megfordítva a lemenők bántalmazása mindenütt enyhébb beszámítás alá esik.²⁾

2. Az öngyilkosság.

Teljesen eltekintünk itt attól, hogy az öngyilkosság erkölcstelen cselekedet-e vagy sem és csupán azzal a kérdéssel foglalko-

¹⁾ Post: Grundriss der ethnologischen Jurisprudenz, II. k. 333—345. 1.

²⁾ Post: id. m. II. k. 345 — 352. 1.

zunk, hogy önmagában jogtalan cselekedet-e? Ez a kérdés a legrégebb időktől fogva vitás; azok az erősségek, a melyeket az egyik és a másik részről ma fölhozni szokás, legnagyobb részt ősrégi gondolatok, a melyek az idők folyamán csak váltakozó alakot cseréltek.¹⁾

Az öngyilkosság, ha jogtalan cselekedet, vagy az, államnak, vagy másoknak a jogait sérti.

Azt az aristolesi gondolatot, hogy . az öngyilkosság az állam ellen való jogtalanság, újabban úgy fejezik ki némelyek,²⁾ hogy az államnak joga van mindarra, a mi célja elérésére szükséges; de az állam célja az emberiség eszméjének a mennél tökéletesebb megvalósítása, ezt a célt pedig csak polgá-

¹⁾ A stoikusok szerint a külvilág minden dolga közömbös. A gazdagság és a szegénység, az öröm és a fájdalom, az élet és, a halál mind ilyen. (L. P epe re: Storia deí diritto, 637. 1.) Éppen ezért az öngyilkosságot megengedett cselekedetnek tartották. Híresek a Cicero szavai: »Doleres maximos morte finiri, mediocrium nos esse dominos, ut si tolerabiles sint, feramus;. si minus^ animo aequo e vita, quum ea non placeat, tamquam e theatro, exeamus.« Seneca pedig azt mondja, hogy: »Piacet? Vive! Non placet? Licet eo reverti, unde venisti.«

²⁾L. Miraglia: Filosofia dél diritto, 127 és köv. i.

rainak életben maradásával érheti el: tehát az öngyilkosság jogtalanság az állam ellen.

Világos, hogy az -államnak joga van mindarra, a mi célja elérésére szükséges, éppen -ezért- az állam bizonyos korlátok között sokszor alattvalóinak az életével is rendelkezhetik;') ám akkor is, a midőn az alattvaló az állam rendelkezése szerint életét áldozza, az egyén öncélú, az -állam pedig nem öncélú. Az állam célja és főadata, minden hatalmában álló eszközzel előmozdítani azt, hogy az őt alkotó egyének a szó minél teljesebb értelmében emberek legyenek; anyagilag és szellemileg folyvást tökéletesüljenek. Ebből azonban korántsem következik az, hogy az államnak az ember életéhez mindig feltétlen és. korlátlan joga van. Hisz ily jog az ember öncélúságát tökéletesen megsemmisítené'. Az öngyilkosság tehát nem mindig jogtalanság az állammal szemben, hanem csak akkor, a midőn kivételes viszonyok között az állam alattvalója életével is rendelkezhetik. Ilyenkor. az öngyilkosság jogsértő cselekedet; minden más esetben nem jogtalanság;az állammal szemben.²⁾

1) V. ö. Spencer: Justice, Paris, 1893, IX. f. 82, 1.

2) A római jog szerint a katona öngyilkossági kísérlete büntetendő jogsértés; egyébként az öngyilkosság

Pessina¹⁾ azt mondja, hogy az öngyilkos embert-öl, tehát éppen úgy megsérti azt a jogszabályt, a mely az ember megölését tiltja, mint, az, a ki más embert öl meg. A jog természetéből következik azonban, hogy a jogszabály csak olyan cselekedetet tilthat, a mely másokra nézve káros és csak olyan cselekedetet parancsolhat, a mely másokra nézve hasznos, szükséges. Éppen ezért a jogszabálynak tiltania kell mások megölését, de az öngyilkosságot nyilván csak abban az esetben tilthatja, ha az másokra nézve káros. Innen következik egyszersmind, hogy mindannyiszor, a midőn valakinek jogi kötelezettségei vannak gyermekeivel, nejével, szülőivel, testvéreivel vagy másokkal szemben, az öngyilkosság jogtalan cselekedet.²⁾ Csakhogy sok esetben valakinek az életben maradása nemcsak hogy nem válik hozzátartozóinak néha jogtalan, máskor meg'nem jogtalan cselekedet. L. Persico: 11 diritto di morire, 21—26. 1.

¹⁾ Pessina: Elementi di diritto penale, II k. 8. §. 15. 1. Lactan'tius (Inst. div. III. 18.) már azt mondja; »Si homicida nefarius est qui hominis extincor est, eidem sceleri obstrictus est qui se necat, quia hominem necat.«

²⁾ Leibnitz mondja, hogy: »Non nobis tantum nati sumus, sed partem nostri sibi alii vindicant.« V. ö. még Ferri: L'omicidio-suicidio, III-ik kiadás, Torino 1892, és Arch. di Psych. e scienza

hasznára, de sőt terheket ró másokra; ilyenkor az öngyilkosság lehet erkölcstelen, de nem jogtalan.

Némelyek az élet jogának az elidegeníthetlenségéből következtetik az öngyilkosság föltétien jogtalanságát.¹⁾ Ha az életre az embernek elidegeníthetetlen joga van, a mint van, úgy látszik, hogy jogtalanság az, ha az ember eldobja magától az életet. Úgyde az ember önmagával szemben jogsértést nem követhet el; jogsértést csak másokkal szemben lehet elkövetni. Tehát az élet jogának az elidegeníthetlensége csak azt jelenti, hogy az ember életét nem bocsáthatja a mások jogi hatalmába, de nem jelenti azt, hogy az öngyilkosság önmagában már jogtalan cselekedet;

Végre az az erősség, hogy az ember életét nem önmagától nyeri, ha saját erőit az önmaga megsemmisítésére fordítja, visszaél azokkal: bizonyítja azt, hogy az öngyilkosság általában erkölcstelen cselekedet, de föltétien jogtalanságát nem bizonyítja.

penale. Stuart Mill (La liberté, Paris, 1864, 109. l.) azt mondja, hogy: »Az embernek mindazokban, a mik csak őt érdeklik, a függetlenségére föltétien joga van. Önmaga, teste és lelke fölött az egyén spuverain.»

¹⁾ L. M. i r a g l i a: id. h.

Igaz, hogy az öngyilkos rossz példát ad másoknak, egy öngyilkosságot a tapasztalat szerint gyakran több más követ: de ha ezen a címen akarnók az öngyilkosság önmagában való jogtalanságát erősíteni, akkor kivétel nélkül minden erkölcstelenségben jogtalanságot is kellene látnunk.

A jognak abból a föelvéből tehát, hogy jogtalan csak az, a mi az embereknek mint öncélú lényeknek a társas életével ellenkezik: következik, hogy az öngyilkosság önmagában nem jogtalan cselekedet¹⁾, de jogtalan minden olyan esetben, a mikor valakinek akár az állammal, akár, másokkal szemben teljesítendő jogi kötelességei vannak.

Persico²⁾ azt mondja, hogy az élet joga velünk születik, de a halál joga szerzett jog; csak a mikor már testileg és szellemileg tökéletesen kifejlődött, csak akkor dobhatja el magától jogosan az ember az életet. A jogtalan és a nem jogtalan öngyilkosságnak ezt az újabb elhatárolását azonban nem fogadhatjuk el, csak annyiban, a mennyiben azoknak az öngyilkossága, a kiknek az akarata értelmi fejletlenségük okán jogi hatással még nem bír, természetesen sohase jogtalan, mert ezek egyáltalán nem

¹⁾ V. ö. Bovio: Scienza di diritto, 167. 1

²⁾ Persico: id. m. 53—57.. 1. .

képesek jogsértést elkövetni. A gyermekkort meghaladott, de még nem teljeskorúak öngyilkossága már a jogosság szempontjából ugyanúgy ítélandó meg, mint a teljeskorúak öngyilkossága; a nemteljes kor csak a jogtalanság súlyosságának a mérlegelésénél jöhetvén tekintetbe.

Abban, hogy az öngyilkosság általában 'erkölcstelen, de önmagában még nem jogtalan cselekedet, nincs semmi ellenmondás; mert a jogszabály nem parancsolhat ugyan semmi olyat, a mit az erkölcs tilt, de megengedheti az erkölcsileg tilalmas cselekedetet.

MÁSODIK FEJEZET.

1. A becsület joga.

A becsület joga: jog az ember személyi értékének külső elismerésére.

Helytelen tehát a becsület jogának akként való meghatározása, hogy a becsület jogánál fogva megkövetelhetjük másoktól, hogy jó véleménynyel legyenek rólunk mindaddig, a míg az ellenkezőre okot nem szolgáltatunk. Ez erkölcsi, de nem jogi követelmény. Mindaddig, a míg valaki igaztalan véleményét valamiképpen nem nyilvánítja, véleményé erkölcstelen, de nem jogsértő, sőt a jogot még csak nem is érinti.

A b e c s ü l e t szónak a közönséges életben épp úgy, mint a tudományban, tágabb és szűkebb értelme van. Tágabb értelmében az általános emberi méltóságot jelenti és ebben az értelemben kivétel nélkül minden embernek van becsülete. Szűkebb értelemben a becsület azt jelenti, hogy valaki belső és külső cselekvésében állandóan a józan erkölcs szabályait követi. Nem csak egy vagy több ízben alkalmazkodik a józan erkölcs szabályaihoz, hanem a jó cselekvés szünetlen gyakorlása által mintegy szokásává, lesz az, hogy a józan erkölcs szabályait kövesse. Nyilvánvaló, hogy ebben az értelemben már nem mindenkinek van becsülete.

A józan erkölcs fogalmát részben máskép határozza meg a vallás, máskép értelmezi az állam hivatalos fölfogása, máskép a társadalom, az egyes társadalmi osztályok, a család, az egyes ember. Éppen ezért, ha a szőkébb értelemben vett becsület nagyjából egy is, e mellett még mindig megokolt a vallási, állami, társadalmi, katonai, polgári stb. becsületnek a megkülönböztetése. A vallásfelekezetek tanítása szerint nem lévén elkülöníthető az erkölcs a vallástól, maga a becsület fogalma is vallási elvek alapján körvonaloztatik. Éppen ezért a vallási becsület mindig a legszigorúbb,

a legtöbb követelménnyel lép föl. A társadalom a vallással szemben a józan erkölcs fogalmát korlátolván, a társadalmi becsület már kevesebbet jelent. Míg a társadalom a gondolkodás és az érzület kifogástalanságára tekint különösen, addig az állam hivatalos fölfogása a külső jogszerű viselkedésre helyezi a fösúlyt. A felsőbb társadalmi osztályok szigorúbban, az alsóbb társadalmi osztályok tágabban értelmezik a józan erkölcs fogalmát; legnagyobb a változottság e tekintetben az egyéni gondolkodásban. Mindez értelmezésekben pedig közös vonás az, hogy a kisebb-nagyobb botlások, hibák, nem érintik a becsületet. Másképp nem hét igaz, de egy becsületes ember se találkozék a földön. A mi kívántatik, az mindössze az, hogy a becsületes ember tartózkodjék mindazoktól a cselekedetektől, a melyeket a vallási becsületnél a vallás, az államinál az állam, a társadalminál a társadalom, avagy végezetre az egyén, megbélyegzőknek, a szó szoros értelmében bűnöknek mond.¹⁾

Az ember észszel és szabad akarattal bíró lény, megkövetelheti tehát bárkitől, hogy lényének ezt a méltóságát külsőleg is elismerje: A becsület joga tehát ebben az értelemben az emberrel veleszületik és elidegeníthetetlen. Mert a többszörös rablógyilkos is

¹⁾ Esterházy: Bölcselkedések, 1892, 98.-1.

ember, következésképpen büntetni kell, de azért a büntetésnél se szabad soha figyelmen kívül hagyni azt, hogy ember.

Ám nemcsak általános emberi méltóságának, hanem egész n y i l v á n v a l ó személyes értékének a külső elismerését is megkövetelheti. az ember.

A társadalomban mindenkinek a személyi értékéről bizonyos vélemény alakul, a melyet ellentétben a belső, becsülettel, külső becsületnek nevezünk. Mikor valaki az ember nyilvánvaló személyi értékét igaztalanul kissebbíti, a belső becsületet ugyan nem érinti, mert azt csak az ember maga kissebbítheti, de a társadalmi jó véleményt már igenis csökkenti, sőt egészen meg is ronthatja.

A b e c s ü l e t s é r t é s tehát bármi módon való külső megtagadása a belső becsületnek, a mely tagadás következtében a társadalmi, a külső becsület meginog vagy éppen összeomlik. A ki valakinek a nyilvánvaló személyi értékét bármi módon igaztalanul kissebbíti, már becsület-sértést követ el. A büntető törvénykönyvek helyesen teszik, hogy csak a meggyalázó kifejezést vagy cselekményt büntetik¹⁾, tehát büntetéssel csak a nagyobb beb L. a magyar büntetőtörvénykönyv 261-ik §-át.

csületsértéseket sújtják, de e mellett nem szabad szemelől téveszteni azt, hogy van az államtól nem büntetett becsületsértés is. Az ilyen becsületsértést főként a társadalmi igazságszolgáltatásnak a föladata megtorolni, kiegyenlíteni.

A külső becsület a társadalmi életben nagy érték, hatalmas tényező, innen van az, hogy a külső becsület minden tételes jogrendszerben oltalomban részesül. Minden főnnálló tételes jogrendszer a becsületsértést jogsértésnek tekinti. Bár az eddig elmondottak után természetes, hogy abban a tekintetben, hogy mi becsületsértés és mi nem az, az egyes jogrendszerek között a legnagyobb eltéréseket találjuk.¹⁾

2. A párbaj.

A párbaj mai jelentésében a következőképpen határozható meg: Két személynek előleges megegyezés következtében, bizonyos szabályok szerint, segédek vagy tanuk jelenlétében, öldöklő fegyverekkel vívott veszélyes harca, a sértett becsület helyreállítása és a szenvedett bántalom megtorlása végett. E meghatározásban minden szó lényeges és az egész meghatározás sokkal is-

¹⁾ Post: id. m. II. k. 352-355. 1.

mértebb, semhogy vele hosszabban foglalkoznunk kellene. Ma párbajt csak ketten vívnek; a csoportos párbajok, a melyekben hajdanán a felek barátai és szolgálai is résztvettek, kimentek a divatból. Az előleges megegyezés a párbajt a közönséges verekedéstől és az egyoldalú támadástól különbözteti meg. A felek bizonyos állandóan érvényes és esetről-esetre külön megállapított szabályok szerint tartoznak vívni.

A párbajvívás közönséges szabályait a negyvenes években a francia arisztokrácia alapította meg és azóta ezek a szabályok sok támadásnak voltak kitéve. Valójában azonban nem ezek a szabályok rosszak, hanem maga a párbaj intézménye. A mi ezekben a szabályokban foglaltatik, az a párbajelvek okszerű következménye. Ha lőhet az ember egyszer, miért ne lőhetne kétszer is; ha megsebezhet valakit egyszer, megsebesítheti kétszer is. Vagy nincs-e a sérelmek között is fokozat és nem kell-eépp ezért az elégtételek között is különbséget tennünk? Pedig ezt hibáztatják ezekben a szabályokban leginkább. A tanuk és a segédek a társadalom küldöttei, a kik a párbaj megtörténtéről és szabályszerű megvívásáról tesznek tanúbizonyságot. A harc öldöklő fegyverekkel folyik, tehát botokkal nem lehet párbajt vívni. Öldöklő fegy-

verek használata sem elég, mert öldöklő fegyverekkel nem veszélyes harcot is lehet vívni, hanem a párbaj öldöklő fegyverekkel vívott veszélyes harc. A párbaj célja ketős: a megtámadott külső becsület megvédése, helyreállítása és a szenvedett bántalom megtorlása. Mind a két szempontból a párbaj jogtalan és esztelen.¹⁾

Először is világos, hogy a párbaj a sértett külső becsület megvédésére, helyreállítására nem alkalmas. A párbaj elve szerint a társadalom becsületes emberként kell hogy tisztelje azt, a ki a szenvedett becsületsértés után megverekszik és mint becsületes el kell fordulnia attól, aki nem verekszik. A párbaj tehát azon az okoskodáson sarkallik, hogy a ki párbajoz, az becsületes, éppen ezért becsülést érdemel; a ki nem párbajozik, az nem becsületes, tehát megvetendő.

Ugyde szembetűnő, hogy nincs semmi összefüggés a belső becsület és a párbaj vívás között. Tegyük föl, hogy a párbajvívás csakugyan valakinek a bátorságát bizonyítja. A bátorság bizonyára egy része a férfi becsü-

¹⁾ L. Esterházy: Bölcselkedések, 1892, 92 — 117. 1. A magán- és a közpárbajoknak a megkülönböztetése ma már teljesen fölösleges. A katonai parancsnokság rendeletére vívott párbajok se bírnak olyan közjelleggel, mint a régi istenítéleti párbajok

leinek, de nem az egész becsület. A becsületen ember sokszor bátrabb, mint a becsületes, sőt jól mondja Sallustius, hogy a vakmerőségre sokkal hajlandóbbak a fél- és egész gonosztevők, mint a becsületes emberek. A figyelem, óvatosság, hogy csak jót tegyenek; a cselekedeteik erkölcsi értékére való ügyelet, nemigen engedi a becsületes emberekben a vakmerőség kifejlését.

E mellett az idősbik Cato szép mondása szerint különbség van a közt, ha valaki a bátorságot nagyra, avagy ha az életet kevésre becsüli.

1) „Az idősbik Cato, midőn bizonyos egyének, egy a hadban meggondolatlanul bátor és vakmerő embert magasztalának előtte, azt mondá nekik, hogy különbség van abban, ha valaki a bátorságot nagyra, vagy ha az életet kevésre becsüli. És ebben igaza van. Antigonus seregében szolgált egy vakmerő ember, ki azonban gyenge egészséggel, megrongált testi szervezettel bírt. Egykor a király halaványságának okát kérdeztén, megvallá, hogy titkos betegség csiráit hordja testében. A király gyengéd érzetében megparancsolá orvosainak, hogy ha még van segédlem, fejtsenek ki legnagyobb ügyeimet irányában, így e bátor katona meggyógyult, de többé nem volt oly veszélykedvelő és a küzdelmekben oly heves, úgy hogy Antigonus magához hivatá és csodálkozását fejezé ki előtte e változás fölött. Ez nem titkolá annak okát és azt mondá: „Te magad tettél engem, király, bátortalanabbá, midőn megszabadítál

A kiknek kevés vagy éppen semmi veszíteni valójuk sincs, azok az életet a legkevesebbre becsülik és ezek a párbaj elvei szerint a legbecsületesebb emberek. Ezenfelül a párviadalhoz szükséges bátorság még nem az egész bátorság, sőt a bátorságnak nem is a legbecsesebb része, mert hiszen mindenkinek, még a hivatásos katonának is, a polgári életben kell első sorban bátornak lenni, csak ezután a legszükségesebb, a társadalomra nézve legfontosabb, hogy úgy szóljunk polgári bátorság után jöhet számba az illetőnek egy szál karddal való harci vitézsége.

A párviadal tehát a legjobb esetben annyit bizonyít, hogy valakinek elég bátorsága van a párviadalhoz, de egyáltalán nem bizonyítja azt, hogy az illető becsületes ember. A legjobb esetben, mondjuk, mert szorosan véve a párbajnál bátorságról szó sem lehet. A bátorság erény; a ki párbajozik, esztelen-ségért teszi kockára az életét, tehát lehet vakmerő, de nem bátor, a mint sohasem lehet erényes az esztelen cselekedet. Sőt a legtöbb párviadal éppen az erkölcsi gyávaság bizonyossága, mert manapság már a küzdő felek túlnyomó része meg van győződve a párbaj ama bajoktól, melyek miatt az életet megvettem. Plutarchos: Párhuzamos életrajzok, ford. Kacs, kovics, II. k. 83. 1.

esztelenségéről, de a társadalom megvetésétől való féltében nem meri a saját meggyőződését követni. Ugyde éppen ez a gyáva-ságnak a társadalomra nézve a legveszedelmesebb neme, mert minden bátorság közt a társadalomra nézve a legszükségesebb az a férfi bátorság, a mely meggyőződését nyíltan hirdeti és követi.

A mi a párbaj második célját, a becsületsértés megtorlását illeti, itt még szembetűnőbb, hogy a párbaj erre a célra tökéletesen alkalmatlan és jogtalan. Mert rendezett társadalomban jogsértés esetén az önbíráskodás jogtalan, az állam bírói jogának a megsértése. Az ember saját ügyében igazságos bíró amúgy se lehet. Az élet és a testi épség joga elidegeníthetetlen, tehát az életnek és a testi épségnek párbaj útján való megtámadása is: jogsértés. Itt nem áll az, hogy volenti non fit injuria. De ettől eltekintve, a párbajnál igazságszolgáltatásról szó sem lehet. Éppen úgy eleshetik, megsebesülhet és tényleg elesik és megsebesül a sértett fél, mint a sértő. Az eredmény az ügyességtől és a véletlentől függ. A szenvedett becsületsértés után még az életnek az elvesztése vagy a testi épségnek a sérelme: nem igazságszolgáltatás, hanem tetézése a sérelmeknek.

Hogy a párbaj nyilvánvaló jogtalansága és esztelensége mellett is oly szívósan tartja magát a művelt államokban, annak első és legfőbb oka a büntetőtörvénykönyvek hiányos rendelkezése a becsületsértések megtorlásáról. Szemmeliátható, hogy különösen a francia forradalom óta az emberi méltóság elismerése, az ember megbecsülése mily arányokban növekedett. A büntetőtörvénykönyvek nagyobbára nemcsak hogy nincsenek tekintettel az általános jogérzetnek erre az átalakulására, de szövegezésükből csaknem az rí ki, hogy mintegy számítanak arra, hogy a műveltebb osztályokhoz tartozók úgy sem veszik igénybe a törvény oltalmát, hanem maguk szereznek maguknak elégtételt.

Az alsóbb társadalmi osztályok természetesen kevésbé érzékenyek; még a tetteges bántalmazást se tekintik rendszerint olyan gyalázatnak, a melyet csak vérrrel lehetne lemosni. Itt tehát a becsületsértéseknek pénzbüntetéssel való megtorlása kielégítő lehet, De a műveltebb társadalmi osztályok, mennél műveltebbek, annál élénkebb tudatával bírnak emberi méltóságuknak és annál nagyobb súlyt vetnek külső becsületük megtámadására. Ezekben a társadalmi osztályokban tehát a becsületsértés annyira súlyos sérelem, hogy az élet megtámadása csaknem

kevesebb, mint a megbecstelenítés; Mivel pedig minden szürke elmélet ellenére, emberi természetünk legmélyén gyökerezik az, hogy megtorlást követelünk, nincs semmi csudálatraméltó abban, hogy ha az a ki az állami bíróságtól nem kaphat kielégítő elégtételt, a megtorlást maga kísérli meg, úgy a hogy lehet. Ott a hol az élet a becsületsértések megtorlására nem képes szigorúbb büntetőtvényeket szülni, szükségkép megszüli az önsegedelmet, a párbajt.

Másodszor: a párbaj szabad tért nyit a bosszúvágy kielégítésének. Sajátkezüleg lehet büntetni, metszeni, vágni. A megsértett, megbecstelenített embert pedig fékevesztett indulatai erre tüzelik leginkább.¹⁾

Harmadszor: vannak ^folyan becsületsértések — például a házasságtörés — a melyeknek a bíróság, a nagy nyilvánosság elé vitele, még növeli a gyalázatot. Az emberek tehát ilyen esetben hajlandóbbak maguk között végezni.

Negyedszer: a párbaj szívósságának egyik oka a nő és a férfi hiúsága, az emberi szív ez egyik legmélyebben gyökerező szenvedélye. A férfi kardját forgatván a lovag hírére tehet szert és melyik nő nem vágyik arra a dicső-

¹⁾ V. ö. SEDA ERNŐ: A párbaj, 150. 1.

ségre, hogy bájaival egy párbaj okául szerepelhessen?!

Ötödször: a beteges ideál s m u s, a melyet különösen a regények terjesztenek, nagymértékben növeli a párbajkedvet. A regénygyártók mindinkább ellaposuló társadalmi viszonyaink között, mint a pusztaság oázára, úgy tekintenek a párbajra. A párbaj előttük valami rendkívüli, gyári füsttől el nem homályosított dolog a lovagkorból.

Hatodszor: a felületés bíráló. Az emberek ritkán hatolnak a dolgok lényegéig, rendszerint a legszembeötlőbb külszín után ítélnék. A párbajnak vannak csillámló oldalai és ezek szerencsétlenségre sokkal szembeütőbbek, mint árnyoldalai. Első tekintetre nagy-nak, nemesnek látszik az, ha a férfi életével áll jót szavaiért, tetteiért, ha vérrel mossa le a gyalázatot. Az emberek látják a magasztosnak e foszlányait; előttük a százados, meggyökeresedett közszokás; a halállal végződő párbajok ritkák: tehát a kérdés fölött egyszerűen napirendre térnek.

Hetedszer: egyik főoka a párbajnak az, hogy a társadalmi műveltség nagyrészen még mindig csak külsőségekből áll, fogyatékos még ott is, a hol az értelem ki-művelésére egyébként nagy gondot fordítanak. így a gondolkodás, az érzelmek, a cse-

lekedetek általános durvasága miatt, a még mindig eredeti szilajságukban levő indulatoknak fegyveres fenyegetéssel való fékentartása, sokak előtt szükségesnek látszik.

Nyolcadszor a párbaj fönmaradásának egyik oka: a túlzás a tettleges bántalomsúlyánaka megítélésénél.

A testi fenyíték régebben a szolgák, a jobbágyok büntetése volt, innen a százados h igyomány ereje nyilatkozik meg abban, hogy a műveltebb osztályok a tettleges bántalmazás gyalázatát túlozzák. A nép viszont nem mérlegeli eléggé, mert nem rég ideje annak, hogy kinőtt a deres alól. A művelt társadalom ali<j ügyel arra, hogy a tettleges bántalmazás tulajdonképen nemcsak arra nézve meggyalázó, a ki ellen elkövetik, hanem még sokkal inkább arra, a ki elköveti.

A párbaj azért örökéletü nem lehet, mert semmiféle természetellenes intézmény örökké nem tarthatja fön magát. A mint Darwin mondja, csak a társadalomra nézve hasznos intézmények maradhatnak meg.

A párbaj visszafej lődése már is világos. A becsületpárbajt kivéve minden más párbajnak a megszünése; a csoportonként való párviadok kiküszöbölése; a vívásnak bizonyos szabályokkal való korlátolása; a párbaj végleges megszünése néhány államban, kivált az újkori

társadalom mintaállamában Angliában; a közvélemény időnként való fölháborodása mindenütt: mind egyképpen a visszafejlődést bizonyítja. Két dologra van különösen szükség hogy a párbajt mindenütt kiküszöbölni lehessen: az egyik a becsület sért és szigorú — esetleg fogházzal való — bűin tété se, a másik a becsületsértések ügyében erélyes, komoly és szigorú t á r s a d a l m i igazságszolgáltatás, mely az állami igazságszolgáltatásnak mindenkor nyomatékot adjon és pótolja .az állami igazságszolgáltatást olyan esetekben, midőn az ügy állami bíróság elé vagy egyáltalán nem vihető vagy alakiságok állják útját az állami igazságszolgáltatásnak.¹⁾

¹⁾ Paulsen (System der Ethik, 507. 1.) a párbajt, mint a szabályozott önvédelem kiegészítő eszközét, oltalmába veszi. La.sson (id. m. 547—548. 1.) azt mondja, hogy a mily nevezetes-a személyiségre nézve a külső becsület, épp oly nehéz az államra nézve annak a megvédése, mert az egyik társadalmi osztálynak más a gondolkodása, mint a másoknak; a egyik ember érzékenyebb, mint a másik. Éppen ezért a párbajt bizonyos határok között megengedhetőnek tartja, annál is inkább, mert a becsületérzést az államnak a legkevésbé sem szabad tompítani, hisz e tekintetben még a túlérzékenység is előnyére van a jogrendnek. De ebből az okoskodásból csak az következik, hogy a bírónak a becsületsértés súlyának a mérlegelésénél különös tekintettel kell lennie annak a társadalmi osztálynak a gondolkodására, a melyhez

HARMADIK FEJEZET. '

A szabadság joga.

A szabadság joga az a jog:, a melynél fogva az ember, bizonyos korlátokon belül, bármily irányú észszerű elhatározását a külvilágban megvalósíthatja.¹⁾

Az embert a természet szabad akarattal ruházván föl, a természet követelménye az, hogy az ember szabad elhatározásait a külvilágban meg is valósíthassa. Ne legyen a mások akaratának a rabja, hanem saját el- a sértett fél tartozik. Továbbá, hogy a bíró kezét a büntetés kimérésénél a törvényben túlságosan megkötni nem szabad, mert máskép a bíró nem alkalmazkodhatik a főnforgó eset sajátos körülményeihez. Ám egyáltalán nem következik az, hogy a párbaj hacsak bizonyos határok között is, megengedendő, mert az államnak módjában van a legsúlyosabb becsületsértésekre is megfelelő büntetést szabni. Két-három havi fogház-büntetésnek és a nagyon súlyos pénzbüntetéseknek meg volna a maguk hatása mindazokban a művelt államokban, a hol még ez idő szerint párbajoznak. R a d o w i t z (Gesammelte Schriften, IV. k. 14. 1.) á párbajt alkalmas eszköznek tartja arra, hogy az ember a megtagadott becsülést valakitől kikényszerítse. A fönnebb elmondottakból kitetszik, hogy a párbaj erre a célra is teljesen alkalmatlan.

¹⁾ V. ö. Ahrens: id. m. 151. 1. S c h i l l i n g: A bölcséleti jogtudomány kézikönyve, ford. Werner, 91. 1. és Jenéy egyetemi előadásait:

határozása szerint éljen. A külső szabadság e joga azonban nem lehet korlátlan; a mint hogy általában a jog és a korlátlanság eszméje olyképpen ellentétesek, hogy a k o r l á t l a n jog önmagában való ellenmondás.

A szabadság jogának hármasság korlátja van. Egyfelől a jog lényegében már a dolgok természetével megegyező, észszerű hatalom lévén, esztelen elhatározásoknak a megvalósíthatása nem lehet a tartalma a szabadság jogának sem. Másfelől, a hol több ember együtt él, ott a közszabadság csak szerves lehet. Jogilag tilos a mások személyiségének, életének, becsületének, szabadságának stb. a megsértése és ugyancsak tilos a társaság jogainak a megsértése is. Másik az együttélés lehetetlen.

Mivel pedig a társaságnak és az egyéneknek a jogait nemcsak a természetjog szabja meg, hanem a tételes jog is, innen következik, hogy a természetjog tudománya a szabadság jogának a határait pontosan nem állapíthatja meg, hanem annak a szabatos meghatározása, hogy valamely államban, a sajátos viszonyok és körülmények számbavételével meddig kell, hogy terjedjen a polgárok szabadságjoga, a tételes jogtudomány föl-

adata. A tételes jogot, a tételes törvényhozást, a természetjog tudományának az általános elvei alapján, a tételes jog tudománya van hivatva irányítani. A tételes jog tudománya tehát nem szorítkozhatik pusztán a tételes jogszabályok földerítésére, hanem útmutatással kell szolgálnia a törvényhozónak abban az irányban is, hogy a fenförgő viszonyok között a természetjog általános elvei milyen rendelkezéseket követelnek meg.¹⁾

A természetjog a szabadság jogát illetően csak általános szabályokat tartalmaz, éppen ezért a természetjog tudománya is csak általános elveket állapíthat meg.

Az első ezek között az elvek között az, hogy az ember észszel és szabad akarattal fölruházott lény lévén, minden emberi társaság előtt a természetes cél, a természetes eszménykép, az egyéni észszerű szabadságnak lehető legnagyobb kiterjesztése. Mert minél kiterjedtebb-

¹⁾ A tételes jogtudomány hatásáról és hivatásáról szépen mondja Csemegi (levelében a budapesti egyetemhez, 1. Jogtudományi Közlöny, 1896 okt. 23-iki szám), hogy: »Az állami és társadalmi élet nagyobb-szerű változásait a tudomány vívmánya előzi meg s kényszeríti a hatalom büszke tényezőit, gyakran hajlamaik és közvetlen érdekeik ellenére is, azon alakulatok megvalósítására, melyekben a szerény tudós zajtalan búvárlatának és felismerésének halhatatlan eredménye élő valósággá válik.«

az ember külső észszerű szabadsága, annál inkább illik az ember külső állapota belső természetéhez. . .

Másodsor: minden államban a kiemelkedő' kisebbség jogköre ugyan nagyobb, mint a nagy többség jogköre, ám azért az állam és a társadalom előtt a természetes cél első sorban a nagy többség szabadságának a kiterjesztése. Intézkedéseivel, erejének legnagyobb részével tehát első sorban a nagy többség jogkörének a kiterjesztését kell előmozdítania.

Harmadsor: az egyéni szabadság bármily irányban jogosan csak akkor korlátozható, ha a köz vagy egyesek jogait sérti.

Negyedsor: az ember természetéből következik, hogy az ember öncélúságának a megtagadása, az oly állapot, hogy az érett eszű ember nem tűzheti ki maga- élete céljait és nem választhat az eszközök között, hanem egészen ki van szolgáltatva a más vagy a mások önkényének, mindig és mindenütt jogtalan.

Ekként a természetjag megjelöli azt a legkisebb jogkört a meddig az ember külső szabadsága szükségkép kell hogy terjedjen. Megjelöli a legnagyobb jogkört, a melyre mint célra törekedni kell és megjelöli azt az elvet, a melynek alapján valamely államban a fenforgó sa-

játos viszonyok és körülmények között, a külső szabadság körét a tételes jog meg kell szabja.

Ezekon a korlátokon belül tehát az énb bernek joga van a szabad mozgásra, testi erőinek akadálytalan használatára; joga van minden olyan cselekvésre, a melylyel anyagi, értelmi és erkölcsi tökéletesedését előmozdíthatja; joga van gondolatait és érzelmeit élőszóval, írásban, vagy sajtó útján nyilvánítani; joga van felszólítás vagy elvállalt kötelezettség nélkül is mások jogilag megengedett céljaira közreműködni. Erőszakolni természetesen e közreműködést nem szabad, mert ez által mások jogköre sértetik.

Megilleti az embert a pályaválasztás joga, mert csak ekként tűzheti ki maga élete célját. Éppen ezért az állam nem zárhatja el az egyes pályákat senki elől, sőt lehetően meg kell könnyítenie azt, hogy bárki bármilyen pályát választhasson. A pályaválasztás szabadsága nemcsak jogos, de a legcélszerűbb is, mert az emberben megnyilatkozó hajlamok az életpálya megválasztásánál sokkal jobb útmutatással szolgálnak, mint bárkinek a tanácsai; a társadalomnak pedig nevezetes érdeke az, hogy ..lehetőleg mindenki a maga helyén legyen. A szabadság joga alapján az ember éppen úgy adhatja magát szellemi munkára, mint anyagi munkára. Oster-

melésse), iparral és keresedéssel tetszés szerint foglalkozhatik. Éspedig, amennyiben különös kötelezettségek ennek útját nem állják, a földkerekségnek éppen azon a pontján, a hol legjobbnak találja. Lakóhelyét az ember, ha különös kötelezettségeinek eleget tett, szabadon változtathatja. Tanulhat az ember bárhol és bárkitől és taníthat bárhol és bármit, mindaddig, a míg tanítása a jogrendre nézve nem veszedelmes. A tanulás szabadságával szemben azonban megvan az államnak az a joga, hogy az általános tankötelességet¹⁾ elrendelheti, mert bizonyos értelmi műveltség a közszabadságnak szükségképpen való előfeltétele. A politikai jogok kiterjeszthetése céljából, éppen az állampolgárok érdekében, szükséges a tanulás bizonyos

¹⁾ A mint sok neves író hangsúlyozza, nem lehet eléggé különbséget tenni a tankötelesség és a kényszer iskolázás között. Más az egyik és ismét más a másik. Az iskolakötelesség vagy kényszeriskolázás azt jelenti, hogy a törvényben megszabott legkisebb mértékét az ismereteknek kivétel nélkül mindenkinek valamely iskolában, bizonyos ideig tartó iskolai oktatás útján kell megszereznie. A tankötelesség a szülők szabad választására bízva, hogy magán vagy nyilvános oktatásban jarkarják-e gyermekeiket részesíteni. Közvetetten gyakorlati jelentősége, elismerjük, e megkülönböztetésnek nem igen van, mert aránylag kevés szülő van abban a helyzetben, hogy gyermekét maga oktathassa

mértékét megkívánni. Egyébként is műveltebb államokban a boldoguláshoz ez nélkülözhetetlenül szükséges. A tankötelesség jogos határait, a tételes jogtudomány föladata megállapítani. Az ember a jogrend és egyesek sérelme nélkül nyilváníthatja véleményét a sajtó útján és megilleti az embert vallása külső szabad gyakorlásának a joga. Társaságba léphet másokkal bármily megengedett célra, vallási, erkölcsi, értelmi és anyagi érdekeinek az előmozdítása végett.

A társulás- az ember tökéletesedéséhez minden téren szükséges, tehát ezt a jogát az embernek jogos okból korlátozni lehet, de megfosztani tőle az embert nem lehet. Az vagy magántanítót tarthasson. Elméletileg azonban, a jogok és kötelek tisztázása, szabatos körvonalozása szempontjából, e megkülömböztetés nagy jelentőségét elvitatni nem lehet. Mindazok az erősségek ugyanis a melyeket az általános kötelező tanulás mellett fölhozni szokás, megszilárdítják a tankötelesség jogi alapját, de egyáltalán nem bizonyítják az iskolakötelesség vagy kényszeriskolázás föltétien szükségét. E mellett igaz, hogy többféle tekintetből rendszerint célszerűbb a gyermeket iskolába járatni, mint otthon taníttatni. Kant mondja,-hogyan: „A mely fa elszigetelten nő fel a mező közepén, növés közben elveszti egyenességét és messze terjeszti ágait; ellenben ha az erdő közepette nő, egyenes marad a szomszéd fák okozta ellenállás miatt s a magasban fogja keresni a levegőt és a napot.“

egyéni szabadságtól nincs miért féltetni a társadalmi rendet, mert az általános szabadság egyensúlyozza önmagát. Egyesek oktanul kiváltságolt szabadsága az igazi veszedelem a jogrendre nézve.

Az, egyes tételes jogrendszereket egymással összehasonlítva azt látjuk, hogy men-
nél műveltebb valamely nép, annál inkább kiter-
jeszti és annál szilárdabban biztosítja az egyéni
szabadságot. A sötétséggel, az értelmi elma-
radással pedig mindenütt karöltve jár a szol-
gaság. Egyébként annak, hogy valamely nép
uralkodó és szolga osztályra szakad, külömb-
öző okai vannak. Olykor ez más népekkel
való érintkezésből ered. A meghódított nép-
törzsekből vagy a hadi foglyokból alakul a
szolga osztály. Máskor valamely nép körében
különös hatalomra tesz szert egy osztály és
a gyöngébbek ennek az osztálynak a védő-
szárnyai alatt keresnek menedéket. Ismét, a
királyságból zsarnokság lesz, elméletileg leg-
alább a király rabszolgája lesz mindenki. Gya-
kortább oka a szolgaságnak a büntett; a
gonosztevők és maradékaik szolgálai sorsra jut-
nak. Igen sokszor a szolgaság a d ó s s á g b ó l
éred, a mennyiben az a ki adósságát megfizetni
nem_képes, a hitelező szolgája lesz; Stb. ¹⁾

¹⁾ P o s t: id. m. I. k. 356—360. 1. Az ókorban
a rabszolga minden jog nélkül való ember volt, a ki

NEGYEDIK FEJEZET:

Az önvédelem joga.

Az ö n v é d e l e m j o g a az a jog: a'mely-nélfogva közvetlen jogtalan támadás esetén, midőn az államhatalom segítségét igénybe n e m v e h e t j ü k, a saját jogunkat és a mások j o g á t magunk is megvédelmezhetjük.

csak a más javáért létezett és a ki fölött ura korlátján tetszése szerint rendelkezhetett. A kereszténységgel a rabszolgaságnak egy-új, enyhébb alakja keletkezett, e szerint a rabszolga egész életén át a más akarata szerint dolgozik, a nélkül,' hogy ezért fönn tartásán . kívül más ellenszolgáltatásban részesülne. Ebben az alakjában tehát a rabszolgaság nem jelent teljes jognélkülvalóságot, de azért a szolgaságnak ez az alakja' is ellenkezik a természetjoggal és a kereszténységgel egyaránt. Hasztalan védik némelyek, föl tétlenül megszüntetendő. — Egynémely ókori bölcselő megkísértette a rabszolgaság intézményét elméletileg is igazolni, azt mondván, hogy sok. ember a természettől már szolgaságra van kárhozthatva, mert testileg erősnek és lelkileg gyöngének születik. Aristoteles, is ezen a véleményen volt. Szerinte a rabszolga, lelkes, házi munkák végzésére szolgáló, az úrtól (mestertől) különböző eszköz, a ki. ugyan ember, de nem a magáé. Ő egész határozottan fölveti a kérdést, hogy vajjon vannak-e oly emberek, a kik a természettől már rabszolgaságra vannak rendelve, vagy ellenkezően a rabszolgaság, mint némelyek állítják, a természettel ellenkezik? A kérdés föltevéséből látszik,

Mindig voltak, vannak és lesznek olyan esetek, a midőn a közhatalom a jogsértést megelőzni, elhárítani képtelen. Ha ilyenkor valaki a fenyegető vagy tényleges támadással szemben megvédi a saját vagy a mások jogát, nemcsak hogy nem sérti meg az állama jogkörét, de sőt a jogrendnek szolgálatot tesz, hogy a rabszolgaságnak már akkor voltak elvi ellenségei. A stagirai bölcs azonban a kérdésre igenlőleg felel és pedig azért, mert szerinte vannak emberek, a kik természettől már nem a magukéi, hanem a máséi. (Politika, I. 4. 1254. a. 14.) Az első erősséget e tételének a bizonyítására a tapasztalatból veszi. Köztapasztalás szerint. — úgymond — némelyek a természettől erős testtel és gyöngye szellemmel vannak fölruházva, míg mások gyöngye testben hatalmas szellemmel bírnak. A különbség az emberek e két osztálya között nem esetleges, hanem a természettől ekképen szándékolt. Továbbá ez a különbség épp oly nagy, mint a milyen nagy a különbség az ember és az állat között. Már most, a miképpen a test mint eszköz, alá van rendelve a léleknek, az állat az embernek: akként van alárendelve, akként eszköze a testileg erős ember a lelkileg erős embernek. Aristoteles második erőssége abból az alapelvből indul ki, hogy mindenütt a hol különböző erőkkel és tehetségekkel bíró lények egy egészet alkotnak, némelyeknek uralkodni és másoknak engedelmeskedni kell. Tehát a testileg erős, de lelkileg erőtlenségek engedelmessegre, az alsóbbrendű testi munkák végzésére, a lelkileg erősek pedig uralkodásra születnek. Annyira

A jognak a maga sértetlenségében fönn kell állania. Éppen ezért a jog minél teljesebb védelmet kíván; mivel pedig az állam egymagára ily teljes védelmet nem nyújthat, a társadalomnak és az egyesnek nemcsak joga, de általában kötelessége is a jogot megoltalmazni.¹⁾ A ki tehát a saját vagy a mások jogát védelmezi, nemcsak magának és másoknak, hanem a jogrendnek is szolgálatot tesz. Hogy a jog megoltalmazása mennyire nem kizárólagos kiváltsága az államnak, azt a legszembetűnőbbben éppen az mutatja, hogy bizonyos esetekben az állam a jogot megvédeni képtelen.

Minden olyan esetben, a midőn a közhatalom segítségével a fenyegető jogsérelem elhárítása végett igénybe vehető: physikai kényszerrel támadó ellen az egyén és a társadalom nem alkalmazhat, mert ez a jogrend fölforratására vezetne. Ilyen esetben physikai kényszerrel alkalmazni az állam joga és kötelessége, szembetűnő mind a két erősségnek a tarthatatlansága, hogy fölösleges velük bővebben foglalkozni. (L. Cathrein: *Moralphilosophie*, II. k. 397—8. 1.)

¹⁾ Az önvédelem tehát nemcsak mint Ahrens (id. m. 166-9. 1.) fölfogja, nem büntethető hanem teljesen jogszerű cselekedet. Az alább jelzendő határok között a jogrend mintegy megkívánja az önvédelmet, mert a jogsértés nemcsak a magán személynek a kára, hanem kára a jogrendnek is.

Mivel pedig akkor, ha a támadás még csak kilátásba van helyezve, az államhatalom még rendszerint közbeléphet:, az önvédelem csak közvetlen támadás esetén jogos. Ilyen-, kor az ember minden jogot, bármily csekély értékű legyen is, megoltalmazhat. És pedig annyi erővel, a mennyi a támadás visszaverésére szükséges. A jogosan alkalmazható erő mértékét tehát tisztán a támadás ereje szabja meg.

Az a régi elv, hogy az önvédelemnek a védett jog értékével is arányban kell állania, igaz erkölcsileg, de nem áll jogilag. Mert a jogok között erőre, sérthetlenségre nézve, nincs- különbség; a legcsekélyebb értékre vonatkozó jog épp oly erős és sérthetetlen, mint az a jog, a melynek a tárgya nagyértékű, sőt pótolhatatlan jó. Az erkölcs tiltja az önvédelemnek azt. a módját, -, a mely a védett jó értékével nincs arányban. Éppen ezért a jog az illetén önvédelmet nem parancsolhatja, de megengedi, mert nem változtathat azon á. tényen, hogy minden jog egyformán sérthetetlen.¹⁾ Más esetben azonban a jogrend az önvédelmet, a mint láttuk, mintegy megkívánja.

¹⁾ Paulsen System der Ethik, 503. 1.) szerint az önvédelem joga az erkölcsbe ütközik, de ez a vélemény teljében alaptalan. Itt nincs valóságos összeütközés a jog és az erkölcs között.

Az önvédelem jogos körét tehát csak az hágja át, a ki: 1-ször, physikai. kényszerrel alkalmaz a jogtalan támadóval szemben maga, noha a közhatalom segítségét igénybe vehetné, 2-szor, nagyobb mértékű kényszerrel alkalmaz, mint a mennyi a jogtalan támadás visszaverésére szükséges. A jogos védelem határainak félelemből, ijedségből vagy megzavarodásból való túlhágása azonban menthető.

Az ethnologiai jogtudomány tanúsága szerint az önvédelem jogát bizonyos szűk körben mindenütt elismerik, de a nemzeti jogrendszerekben az önvédelem a büntetőjogi felelősséget nem zárja ki. Aj ki önvédelemből embert öl, éppen úgy felelős az emberölésért, mint bárki más, a ki öl. A nemzeti jog bomladozásakor a jogrendszerek bizonyos esetekben az önvédelem közben ejtett sértés- büntetlenségét kimondják, vagy legalább enyhébb büntetést szabnak. A hol pedig a nemzeti jog már teljesen felbomlott és az egyéni jog tökéletesen érvényre jut, ott az önvédelem közben ejtett sértés vagy okozott halál, rendszerint büntetlen.¹⁾

¹⁾ Post: id. m. II. k. 221. 1.

MÁSODIK RÉSZ.

Dologi jogok.

ELSŐ FEJEZET.

Az ember és a kültermészet.

Az embernek szilárd talaj kell, hogy megállhasson és járhasson, levegő kell hogy lélegezhessen; ételre, italra, melegre és világosságra van szüksége, hogy élhessen. Egyetlen más lénynek sincs annyi szükséglete és egyik se függ eredetileg annyira a külső természettől, mint az ember. Egyik szükséglet kielégítettén, helyébe sok más támad. A dolgok használata épp oly szakadatlanul szükséges, mint a mily szakadatlan maga az élet.'

És pedig nemcsak a testi élethez, hanem az ember elméjének és akaratának a tökéletesedéséhez is nélkülözhetetlenek a dolgok. A nagy természet benépesíti az ember gondolatvilágát, eszméket szül és ezeknek az eszméknek a megvalósításához anyagot szolgáltat. A küzdelemnek, a melyet az ember a dolgokkal vív, nagy erkölcsi jelentősége van.

Az anyagi, szellemi és erkölcsi élet, tehát az emberi élet a maga egészében, tökéletesen igazolja a dolgok használatát.¹⁾

¹⁾ Lasson: System der Rechtsphilosophie, 162. 1. Taparelli: Saggio teoretico di dritto naturale, I. k. 168. 1. 399. sz.

A kültermészet részben hódol az embernek, részben meg kell hogy hódíttassék. Önmaga szolgáltat eszközöket az embernek, a saját maga legyőzésére. Helytelen világnézet az, a mely az egész mindenségben csak ellenségeskedést, harcot lát, holott matematikailag bizonyos az, hogy ha a világegyetemben nagyobb volna a taszítás, mint a vonzás, az egésznek már rég szerte kellett volna hullania. Igaz, szükséges a taszítás, hogy a lények egyéniségüket megtarthassák, az egész egybe ne olvadjon, de még sokkal szükségesebb a vonzás, hogy a rend fönnállhasson.

A körülöttünk létező dolgok részben emberi kényszer nélkül is szolgálják az embert. Valóban, a föld minden emberi kényszer nélkül termékeny és a felhők minden emberi kényszer nélkül áztatják és termékenyítik a vetéseket. Az az igazság, hogy a makrokosmosnak célja a mikrokosmos, a nagy természet figyelmes szemlélője előtt nyilvánvaló.

Eszével pedig az ember teljesen úrrá lesz a többi dolgok fölött. Meg nem változtathatja azok természetét, de fölismeri használhatóságukat és határoz sorsuk fölött. Az a csudálatos, finom erő, a melyet észnek nevezünk, oly fegyvereket ad az ember kezébe, a melyekkel teljesen legyőzheti, uralma alá hajthatja a dolgokat, kormá-

nyozhatja és igazgathatja a saját javára a természetet.¹⁾ Mennél előbbre halad a műveltség, annál nagyobb az ember hatalma a dolgok fölött. De bármiképpen növekedjék is e hatalom, sohase szabad zsarnoksággá fajulnia. Képtelenség azt állítani, hogy, az esztelen lényeknek jogaik vannak az emberrel szemben és az embernek erkölcsi, vagy jogi kötelességei vannak az esztelen lényekkel szemben.²⁾ De azért a dolgok esztelen használata erkölcstelen, mert vét az alkotó rendelkezése, a természet rendje ellen. Az ember, mint eszes lény, észszerűen kell hogy használja a dolgokat.

A társadalomban pedig a dolgok esztelen használata jogtalan is, mert az egyes emberen kívül a dolgoknak megvan a maguk jelentőségük a családra, a községre, az egész államra nézve is. A dolog a társadalomban a jogrend része, nemcsak a magán, hanem a közérdek is kell szolgálnia. így bármiképp osztják is föl a földet a magánosok között, valamennyi embernek a javára kell hogy szolgáljon, mert mindenkinek a föld termékeiből kell élni. Rendeltetészerűen azért az

¹⁾ V. ö. Lubbock: A történelem előtti idők, ford. Öreg, II. k. 262. 1. Walter Ferenc: Das Eigentum, 9. 1.

²⁾ V. ö. T a p e r e l l i: id. m. 1 k. 78. L

ember akkor jár-el, ha nem elpusztítani, kizsákmányolni és kimeríteni törekszik a földet, hanem ellenkezően a maga és a mások javára beépíti, ápolja és termékenyebbé teszi.¹⁾

Ekként a dolgok észszerű használata általában igazságos, a társadalomban pedig jogos. Valóságos jogi hatalma van az embernek a társadalomban a dolgok használatára, mert csak úgy használhatja kellőképpen a dolgokat, ha mások jogilag kötelezve vannak arra, hogy a használatban ne akadályozzák.²⁾ Meddig terjedhet és miképpen alakulhat ez a jogi hatalom, arról az alábbiakban szólnunk.

MÁSODIK FEJEZET.

A dolog fogalma és osztályozása.

Dolog közönséges értelemben mindaz, a mi van és gondolható.³⁾

Jogi értelemben pedig dolog: az emberen kívül minden test, a mely az ember uralma alá hajtható.⁴⁾

¹⁾ Ratzinger: Die Volkswirtschaft in ihren sittlichen Grundlagen, 1. 1.

²⁾ Trendelenburg: Naturrecht, 167. 1.

³⁾ Rerum definitionum autem duo sunt genera. Dnum earum rerum, quae sunt, alterum earum rerum, quae intelliguntur. Cicero, top. c. 5.

⁴⁾ Azzal, hogy dolog az emberen kívül minden test, megvan mondva az is, hogy a dolog öná-

Azokat a dolgokat, a melyek nem testiek, jogi, értelemben dolgoknak nem nevezük, mert ez a jogi fogalmak összezavarására¹⁾ vezetne.

A dolog tehát test, tappable (quae sunt, quae tangi possunt). A mi nem esik tappable érzékünk alá — mint például a napsugár, a kék szín — az nem dolog. Továbbá csak az olyan test dolog, a mely az ember uralma alá hajtható, mert a jog emberi hatalom, a mi tehát az ember uralma alá nem hajtható, az nem lehet jognak a tárgya.

A dolog lehet:

1-ször ingó vagy ingatlan. Ingatlan a föld és mindaz, a mi vele szervesen, vagy mesterségesen összefügg, mindaddig a lóan létező tárgya az észnélküli természetnek (v. ö. Zlinszky: Magyar magánjog, V-ik kiad., 72 l.); azzal pedig hogy csak az ember uralma alá hajtható test dolog, fölöslegessé válik annak a kiemelése, hogy a dolog olyasvalami, a mi határolható, mert nyilván csak határolható tárgy hajtható az ember uralma alá.

¹⁾ Sintenis (Das praktische gemeine Civilrecht, 3-ik kiad., 416. l.): „Dolog alatt testi tárgyakat értünk az emberi test kivételével.“ Pagenstecher (Die römische Lehre vom Eigenthum in ihrer modernen Anwendbarkeit, 40. l.): »A tulajdon tárgya csak testi dolog.«

míg az összeköttetés tart. Ingó pedig az oly dolog, a mely állagának sérelme nélkül egyik helyről a másikra átvihető.

2- szor, elhasználható vagy el nem használható, a szerint a mint egyszeri használat által egészen elfogyasztatik, vagy legalább lényegében jelentékeny csorbulást szenved vagy sem.

3- szor, helyettesíthető vagy nem helyettesíthető, a mint a forgalomban csak mennyisége és minősége vagy egyedisége szerint szerepel.

4- szer, osztható vagy oszthatatlan. Oszthatók azok, a melyek lényegük sérelme és értékük nevezetes csökkenése nélkül egy egészből több önálló egészszé alakíthatók. Oszthatatlanok pedig azok, a melyeket ekként földarabolni nem lehet.

5- szor, egyszerű vagy összetett. Egyszerű a dolog, ha akár a szerves erők egy egészszé alkotják, akár emberi munkával, összetétel által létesül ugyan, de az összetétellel az egyes dolgok külön léteiket teljesen elvesztik. Ha ellenben az egyes alkatrészek még összetételük után is külön-külön fölismerhetők és esetleg ismét előbbi állapotukba visszahelyezhetők, a dolog összetett.¹⁾

¹⁾ V. ö. Unger: System, I. k. 419. 1.

6-szor, fő dolog vagy mellékdolog. Fődolog egy más vele- kapcsolatban levő dologgal szemben az, a mely önállóan és mint a jogviszony tulajdonképpen való tárgya jó tekintetbe; míg a mellékdolog csak közvetve és csak a fődologhoz való viszonyánál fogva tárgya a jogviszonynak.¹⁾

7-szer, szükséges, hasznos vagy gyönyörködtető a szerint, a mint az élet és egészség fõntartására nélkülözhetetlen, vagy a szellemi és anyagi célok sikerebb elérésére szolgál, vagy csupán kedvtelésre, élvezetre alkalmas.

Némely dolog természeténél fogva már az emberek közös használatára van rendelve és azért, legalább a maga egészében, egyesek kizárólagos uralma alá nem vonható. Ilyenek: a szabad levegő, a folyóvíz, a tenger. Ezek a dolgok a forgalmon kívül vannak, jogügylet tárgyai nem lehetnek; tömeges jelentkezésük miatt amúgy is mindenkiriiek a rendelkezésére állanak. A tételes jog. ezeken a dolgokon kívül különböző okokból még más dolgokat is, vagy egészén kivesz a forgalomból, vagy legalább korlátolja, megnehezíti a forgalmukat (korlátolt forgalmú javak).

¹⁾ Zlinszky: id. m. 97. 1.

HARMADIK FEJEZET.

A dologi jogok általában.

Dologi jogok tárgyi értelemben azok a jogszabályok, a melyek az ember viszonyát a dolgokhoz rendezik. Alanyi értelemben pedig dologi jogok azok, a melyeknek a tárgya dolog és mindenki él len érvényesíthetők.

A kötelmi jogokkal szemben- tehát két jellemző sajátosságuk van a dologi jogoknak:

1-szor, hogy tárgyuk közvetlenül a dolog; más személy tevéleges cselekvésére nincs szükség, hogy a jogosult a maga jogi hatalmát a dolgon gyakorolhassa. 2-szor, mindenkivel szemben érvényesíthetők. Mindenki köteles a személy és a dolog között levő jogi kapcsolatot, köteléket elismerni, külsőleg tiszteletben tartani. Ez egyébként harmadik személyeknek az összes jogi kötelességök a dologi jogokkal szemben.¹⁾

A dologi jogok között megkülönböztetjük a tulajdonjogot és az idegen dologbéli jogokat (*jura in re aliena*).

A tulajdonjog vagy tökéletes, vagy nem tökéletes. Nem tökéletes, ha virtua liter bírja ugyan a személy a teljes

¹⁾ V. ö. Katona: A birtok.

jogi hatalmat a dolog fölött, de tetteleg a dolog hasznélvezetének a joga másnál van. Tökéletes a tulajdonjog akkor, ha nemcsak virtualiter, hanem tetteleg is bírja valaki a dolog fölött való teljes jogi hatalmat. A nem tökéletes tulajdonról tehát nem lehet egyszerűen azt mondani, hogy a dolog állaga a tulajdonoséba hasznélvezete pedig a másé; hanem úgy kell azt fölfogni, hogy ha tetteleg nem is, de virtualiter a hasznélvezet is a tulajdonosé.

A tulajdonjog eredeti és önálló dologi jog. Az idegen dologbeli jogok nemeredeti és nemönálló jogok, mert idegen tulajdon létezését tételezik föl. Ezek részint az idegen dolog birtokával, részint a nélkül fordulhatnak elő. Ide tartoznak különösen a szolgálmi jogok (servitutes) és a zálogjog (jus pignoris, hypothecae). A szolgálmi jogok korlátolt hasznélvati jogok idegen dolgon. A tulajdonos a jogosított személy javára saját dolgán valamit tűrni vagy nem tenni köteles. A szolgálmi jog által tehát a tulajdonos soha sincs tevőleges cselekvésre kötelezve. A zálogjog a hitelezőt idegen dolgon követelése biztosítása céljából illető jog. Jog a dolog lefoglalására és értékesítésére. A hitelező követelésének kielégítését az idegen dologból, abban az eset-

ben is követelheti, ha annak tulajdonát az adós időközben másra ruházta át.

A dologi jogok lételét, sőt lehetőségét is sokan tagadják, úgy okoskodván, hogy a személy és a dolog között tényleges uralom, tényleges viszony igen, de jogi viszony lehetetlen¹⁾

Azt mondják, hogy a jog tárgya kizárólag csak embertársaink akarata lehet, mert a jog lényegénél fogva csak az-emberekkel szemben hatalom. Ha hatalom volna a dolgokkal szemben is, akkor a személy és a dolog között levő köteléket meg kellene oltalmazni nemcsak az emberekkel, hanem más lényekkel és erőkkel szemben is. Már pedig senkinek se jut eszébe, hogy a farkasok ellen, a melyek gulyáját megtizedelték pert indítson, sem a villámcsapás ellen való védekezést jogi védelemnek nem nevezi senki. Tehát, úgymondják, dologi jogok nincsenek és nem is lehetnek.

¹⁾ V. ö. Kant: *Metaphysische Anfangsgründe der Rechtslehre*, 70. 1. Thon: *Rechtsnorm und subjectives Recht*, 218. 1. Schlossmann: *Dér Vertrag*, 256—258. 1. Bierling: *Zür Kritik der juristischen Grundbegriffe*, II. k. 176. 1. Fuchs: *Das Wesen der Dinglichkeit*. Oertmann: *Dér Dinglichkeitsbegriff*. Ihering: *Jahrbücher*, 31. k. 415 és köv. 1. Katona: *id. m.*

E véleményt a következőkkel cáfoljuk meg:

1-ször, a dologi jogok illetén megsemmisítése homlokegyenest e l l e n k e z i k a közérzülettel. E vélemény szerint ugyanis a birlaló, a birtokos és a tulajdonos között nincs semmi egyéb különbség, mint hogy a birlalót a legcsekélyebb, a birtokost hathatósabb, a tulajdonost meg a leghathatósabb jogi oltalomban részesíti az állam. Éppen ezért a tolvaj, mint birtokos és a tulajdonos között sincs tehát .valójában semmi más különbség, mint hogy az állam részéről az egyik csekélyebb, a másik meg hathatósabb oltalomban részesül. Mind a két esetben a személy és a dolog között csak tényleges viszony van. A hogy nem fűzi jogi kötelék a dolgot az egyikhez, éppen úgy nem fűzi a .másikhoz sem. Már pedig világos, hogy illetén értelmezése a tulajdonnak, ellenkezik a közérzülettel.

Nem volt és nincs nép, a mely ekként fogta volna föl a tulajdont. A római jogban a dominus, domínium, proprietas kifejezés a legszembetűnőbben jelzi, hogy a tulajdont a dolog fölött való jogi uralomnak, jogi kapcsolatnak tekintették. A magyar tulajdon, a német Eigentum, a francia p r o p r i é t é, az olasz proprietà, dominio stb. elnevezés,

mind azt bizonyítja, hogy a dolog jogi köte-
léssel hozzánk van fűzve, egy velünk.

2- szor, a jogi védelem, a melyben az állam a tulajdont részesíti, már maga jogi kötelet alkot a tulajdonos és a dolog között. Az állam kilátásba helyezi, hogy a tulajdon megsértését telhetőleg megelőzi, a dolog megsértése vagy megsemmisítése által szenvedett kárt pótoltatja, az elvett tárgyat a tulajdonosnak visszaszolgáltatja — mindezzel a dolgot a tulajdonoshoz kapcsolja és pedig nem pusztán tényleges, hanem jogi kötelességgel. Egyben elismeri azt, hogy már előbb jogi kötelesség fűzte a dolgot a tulajdonoshoz, mert hisz épp ezért alkot újabb kötelességeket. Hasonlóan áll ez a többi dologi jogokra vonatkozóan is.

3- szor, a viszony általában az egyik dolog rendje a másikhöz, jogviszony pedig az olyan viszony, a melyet jogszabály rendez. Mivel a dologi jogoknál a személy és a dolog között viszony van és e viszonyt jogszabály rendezi, tehát a viszony jogi viszony.

4- szer, atárgyi és az alanyi jog tárgya mindig az emberek akarata is, de nem mindig kizárólag csak más emberek akarata. Abból az igazságból, hogy a jog csak az emberekkel szemben hatalom, ko-

rántsem következik az, hogy jogi hatalom tárgya embertársaink akatatóval együttesen dolog nem lehet. Igenis, ha egy ember volna, csak a földön, miként minden jog, azonképpen minden dologi jog is lehetetlen volna. A dologi jogoknak is tehát mindig, tárgya a más emberek akarata is.

A dologi jog tehát teljességgel nem jelenti azt, hogy e jogi hatalomnak embertársaink akarata nem tárgya, hanem azt jelenti, hogy e jogi hatalom tárgya köz vetetlenül a dolog, nem elvontan tekintve, hanem úgy a mint a jogrendben, a társadalomban van, a mennyiben más emberek cselekedetei által érinthető.

A dologi jog olyan hatalom, kötelék, a mely csak az emberekre nézve hatalom, kötelék. Ha a farkasokkal vagy a fergeteggel szemben kötelék volna, eo ipso megszűnnék jogi kötelék, kapcsolat lenni. Mivel jogi kötelék azaz kötelék az emberekre nézve, számot tarthat jogi védelemre, azaz védelemre az emberekkel szemben, de nem föltétien védelemre bármily lényvel szemben, mert a jogi védelem nyilván nem. föltétien, minden lényvel szemben való védelem.

A személy és a dolog között levő jogi kötelék, kapcsolat természetéből tehát nemcsak hogy nem következik az, hogy az állam-

nak, mint a jogrend megoltalmazójának, az állatok és az elemi erőkkel szemben is jogi oltalomban kell részesíteni a dolgokat, hanem éppen az következik, hogy e lényekkel, ily erőkkel szemben a dolgok jogi védelemben nem is részesíthetők. Tehát valójában a jogi védelem: megvédése más emberekkel szemben a dolognak a jogosult érdekében. A dolognak a védelme tehát első sorban, nemcsak a jogosultnak, noha természetesen a dolog a jogosult érdekében védelmeztetik.

5-ször, különbség van a tényleges használat és a jogi használat, a tényleges rendelkezés és a jogi hatással való rendelkezés, az elveszett, elhagyott, a csak tényleg tovább adott és a jogszerűen elidegenített tárgy között.¹⁾ A tulajdonos jogi rendelkezése nemcsak más emberek akaratát érinti, hanem első sorban módosítja, megváltoztatja a dolog jogi helyzetét is a jogrendben. A tulajdonos ekként a dolog fölött jogi hatással rendelkezvén, ez a jogi hatás csak annak a jogi hatalomnak az eredménye lehet,, a melylyel á dolog fölött bír.

¹⁾ V. ö. Röder: Grundzüge des Naturrechts, II. rész, 238. 1.

Már pedig, ha egyszer a tulajdonos hatalma a tulajdona fölött nem pusztán tényleges hatalom, hanem jogi, akkor a kötelék se pusztán tényleges a tulajdonos és a dolog között, hanem jogi.

6- szor, a tárgyalt vélemény szerint a dologi jog a kötelmi joggal azonosul, már pedig hogy mennyire nem lehet azonosítani a dologi és a kötelmi jogokat, mutatja az is, hogy ha a dolog megsemmisül, a dologi jog is megsemmisül, míg ha a szolgáltatás tárgya a kötelmi jognál megsemmisül, az által a kötelmi jog még éppen nem semmisül meg.

7- szer, a tárgyazott vélemény merő tényleges viszonyná fokozván le a tulajdont, megszüntetvén minden lényeges különbséget a tulajdonos és a tolvaj között; alapjában ingatja meg a tulajdont és ez által a jogrendet.

NEGYEDIK FEJEZET.

A birtok és a birlalat,

A dologi jogokkal szoros kapcsolatban van a birtok (possessio), a mely ugyan nem jog, csak tényleges állapot,, de jogi je lentősége van és jól megkülömböztetendő a

tulajdontól. Az ember birtokában lehet ugyanis valami, a nélkül hogy tulajdona volna és viszont tulajdona lehet valami, a nélkül hogy birtokában lenne.

A birtok szó a törvényekben éppen úgy mint a közönséges életben igen sokszor tulajdont és ritkábban bírlalatot is jelent.¹⁾ Sajátos értelmében is jelenti: 1-ször a birtoklás tényét, a tényleges kapcsolatot a személy, és a dolog között és 2-szor, a birtoklás tárgyát. Továbbá tágabb értelemben nemcsak dolog lehet a birtok tárgya, hanem jog is; szűkebb, sajátos értelemben azonban a birtok tárgya csak d o l o g.

A birtok külső megvalósulása a személy abbéli akaratának, hogy a dolog mint egészen, vagy részben, közveteti en vagy közvetve tényleges uralma alá tartozó" jelentkezzék.²⁾

¹⁾ Randa: Dér Besitz nach österreichischem Rechte, II-ik kiadás, 48. 1. Az etymologia tanúsága szerint a possessio szó először ingatlanokra alkalmaztatott. Possessio, possidere, in possessione esse, azt a helyzetet fejezi ki, a midőn valaki a dolgon ül. Később vitetett át e szó az i n ó k r a is, midőn a tényleges állapot azonossága kitűnt

²⁾ V. ö. Katona: id. m. Ihering: (Der Besitzwille, 481. 1.) szerint: »A birtok a dolog gaz-

A birtok noha tényleges viszony, azért nem merő physikai állapot, mert a megtartás akarata nélkül nincs birtok. Sőt az sem kívántatik meg a birtokhoz, hogy a dolog a birtokos közelében, physikai hatalmában legyen. A birtoknak tagadhatatlanul legjellegzetesebb alakja az, a midőn a dolog a birtokos physikai hatalmában van, ám azért a physikai hatalom a birtoknak nem lényeges alkateleme. A birtok létesül és fönáll, 'habár a physikai hatalomnak még csak látszata sincs meg. A jogrend akkor is védelmezi a birtokost, ha semmiféle physikai hatalma sincs.¹⁾

A birtokhoz elég, ha a dolog olyan helyzetbe, függésbe jut, hogy kihez való tartozása rögtön szembetűnik.

A birtok tehát először is nem jog, hanem tényleges állapot. A jogi védelem, a melyben az állam a birtokot részesíti, nem létesít jogi köteléket, kapcsolatot a birtokos és a birtok tárgya a dolog között, mert egyfelől ily jogi kötelék létrejöttéhez hiányzik a szükséges alap, nindasági rendeltetése által megszabott tényleges viszony a személy és a dolog között.«

¹⁾ Sem a római jog nem köti a védelmet a physikai hatalomhoz, sem a világ semmiféle jogrendszere nem kötheti ahhoz. Ihering: id. m. 478-481. 1.

csenek meg a szükséges kellékek, más felől meg a védelem módja és mértéke is olyan, hogy jogi kötelék nem jön létre¹⁾

Nincs jogviszony a birtokos és a birtok között, noha e viszonyt jogszabály rendezi. A törvényhozó az alkalmatlan körülmények miatt nem képes és kifejezetten nem akar jogviszonyt létesíteni; csak a tényleges köteléket akarja föntartani.²⁾ A rendezés egyébként is csak kisegítő, föltételesés ideiglenes¹⁾

¹⁾ A római jogban az interdictumok egészen sajátos jelleggel bírtak. »Bárminő alapon kíséreljük is meg a possessio, mint szorosan vett tényleges állapot jogi védelmének elfogadható magyarázatát adni: maga aza körülmény, hogy az interdictumok úgyszólván kizárólag a possessio védelmére voltak rendelve, ajogvédelmi eszközök e nemét sajátos színben tünteti föl s épp e sajátos jellegük tanúskodik a legmeggyőzőbben a mellett, hogy a rómaiak a possessiót, mint pusztá factumot, minden a jogéltre irányuló kihatása mellett sem tekintették .jognak.« Dr. Kasza József: Detentio és possessio, 87. 1.

²⁾ Nem fogadhatjuk el tehát Iheringnek (Der Besitzwille, 50. 1. Geist des römischen Rechts, 4. k. 60. §.) azt az elvét, hogy minden viszony, a melyhez a jog jogi következményeket csatol, jogviszony Jogi jelentőséggel bíró viszony, de nem jogviszony:

³⁾ „A birtok intézménye ideiglenes és kisegítő szabályozása ugyanazoknak az életviszo-

A birtokos bárkitől megkövetelheti, hogy tartózkodjék a közte és a dolog közt levő viszony önkényes megzavarásától, de ez más szavakkal csak annyit jelent, hogy a birtok jogi védelemben részesül. Hasonlóképpen megilleti a birtokost a kereset joga, de azért minden más tartalom hiányában a birtok ez által még nem lesz joggá.

Abból, hogy a birtok tényleges állapot, következik, hogy létezése a szerzés módjától, attól, hogy vájjon jogszerűen vagy jogellenesen, csellel vagy, erőszakkal jött-e létre, tökéletesen független.¹⁾

nyoknak, a melyeknek sajátképpen szándékolt végleges szabályozása a tulajdon intézménye.“ S t a h 1: Die Philosophie' des Rechts, II. k. 1. r. 395—396. 1.

¹⁾ Randa: id. m. 33—37. 1. Azt mondja R a n d a, hogy a birtokon kívül még más tényleges állapotok is vannak, a melyekhez a jog jogi következményeket csatol a nélkül, hogy ez által a tényleges állapot joggá lenne. Így az emberi léthez a jogképesség, a nagykorúsághoz a teljes cselekvő képesség, a házastársi, a szülői, a gyermeki minőséghez mind bizonyos jogi következmények vannak fűzve, de azért senkinek se jut eszébe, hogy az emberi létet, a nagykorúságot, a házastársi, szülői vagy gyermeki állapotot, jognak tekintse. Szerintünk azonban ez az okoskodás semmit se bizonyít, mert a házastársak, a szülők és gyermekek közt jogviszony van; az emberi lét, a nagykorúság, igaz tények, de azért a jogrendben nem tényleges, hanem min

Az akaratnak az az elhatározása, hogy a dolgot mint sajátunkat bírjuk — az aminús domini seu sibi habendi vei animus possidentis — nem lényeges a birtok fogalmában. Nem lehet tisztán csak valakinek a szeszélyétől, tetszésétől tenni függővé azt, hogy birtokosnak vagy bír lal ónak tekintésék.¹⁾ Azután meg ennek az elhatározásnak igen sokszor alig van nyoma a külvilágban, nehéz a megállapítása és rendszerint keveset változtat a viszonyokon az, hogy fönforog-e vagy sem. Éppen ezért a birtok létét vagy nem létét ily elhatározástól tenni .függővé, se nem szükséges, se nem lehetséges.

A birtoknak azért két lényeges eleme van: a megtartás akaratja és ennek a külső megvalósulása. A birtokhoz den ízökben jogi állapotok. Mig a birtok mindamellettt hogy jogszabály rendezi, védi, jogi következményeket csatol hozzá, szoros értelemben nem jogi állapot, mert a jog nem teheti azzá és nem is akarja azzá tenni. Tény és tényleges állapot, két különböző dolog. A birtok tény és mindvégig megmarad a maga eredeti tényleges állapotában; az emberi lét, a nagykorúság, a férjség, az apaság, a fiúság is tény, de a jogrendben nem marad meg a maga tényleges állapotában, hanem minden ízében jogi állapottá nemesül E részben a birtok egészen sajátos alkotása a jogrendnek.

¹⁾ I hering: id. m. 14—16. 1.

egymagában a közvetetten testi érintkezés, sőt még a tudat sem elég, hanem szükségképpen akarát kell.¹⁾ A személy akarja, hogy a dolog az ő tényleges uralma alá kerüljön, hozzá tartozzék; a midőn ez az akarát a kívülágban megvalósul, létrejön a személy és a dolog között az a külső kapcsolat, tényleges uralom, a melyet birtoknak nevezünk²⁾.

A birtok fönnebbi meghatározásában azt mondtuk, hogy a dolog egészen vagy részben tartozhatik a személy tényleges uralma alá. Egészen, a midőn mind állaga, mind teljes használhatósága egy személyhez tartozik. Részben, a midőn csak egyik-másik (használhatósága tartozik a személy tényleges uralma alá. Ezenfölül a személy nemcsak a saját érdekében, a saját javára, hanem a más érdekében, a más javára is birto-
kolhat. E két szempontból tulajdoni, ha-

1) A birtok a maga nemében a tulajdon utánzata A régebbi alanyi elmélet, az animus domini elmélete szerint sokkal inkább, mint a fönnebb előadott Ihering-féle tárgyi elmélet szerint Ez utóbbi szerint a birtok sajátosabb alakot ölt.

2) Katona: id. m. Ekként birtokos és birtokvédelemben részesítendő a zálogtartó, a haszonélvező, a letéteményes, a haszonkölcsönvevő, a haszon- és lakbérlő, a precarista, a felügyelő és a bizományos, noha egyiknél sem forog fönn az animus domini.

szón- és kezelő vagy igazgató birtokot különböztetünk meg.

1- ször, tulajdoni a b i r t o k, a midőn a birtokos a dolgot egészen a maga javára akarja megtartani, saját céljaira akarja fordítani.

2- ször, haszonbirtok áz, a midőn a dolog állaga nem tartozik a birtokoshoz, csak annak a hasznait akarja élvezni; csak a dolog használása bizonyos módon vagy mindenkép tartozik az uralma alá.¹⁾

Vége 3-szor, kezelő vagy igazgató a birtok, a midőn a birtokos a dolgot kezeli, igazgatja, a más javára és érdekében ugyan, de önálló intézkedés hatalmával. Azért nem minden kezelő birtokos, csak az, a kitől a kitűzött cél elérése előtt a dolgot

¹⁾ Haszonbirtok a zálogtartó, a haszonélvező, a haszon- és lakbérlő stb. birtoka. Katona Mór, a jeles magánjogász, a birtok fölsorolt nemein kívül megkülönbözteti még a szolgálmi birtokot is, ám haszonbirtok a szolgálmi birtok is. Nézetem szerint semmi szükség arra, hogy a szolgálmi birtokot a birtok külön negyedik nemének tekintsük. Strohal (Ihering: Jahrbücher für die Dogmatik des heutigen römischen und deutschen Privatrechts, XXIX. k. 360. 1.) tulajdoni, haszon- és kezelő birtokot különböztet meg; az ő osztályozásához csatlakozom. V. ő még Báhr: Arch. für bürg. R. II, 118. 1.

önhatalmúlag, okadatolás nélkül elvonni nem szabad.')

Mind a tulajdoni, mind a haszon- és kezelő vagy igazgató birtok is lehet közvetlen vagy közvetett. A dolognak haszonbirtokba való bocsátásával a tulajdoni birtok nem kell hogy szükségképpen megszűnjék, csak korlátozzatik. Ugyanaz a dolog tehát egyidejűleg valakinek a közvetett tulajdoni és egy más személynek a közvetetlen haszonbirtokában tehet. Hasonlóképpen valakinek a közvetetlen haszonbirtoka még nem szünteti meg szükségképp egy más személynek a közvetett haszonbirtokát.

A bíralat (detentio) csekélyebb erejű tényleges kapcsolat, mint a birtok.

Nem pusztán térbeli közelség, testi érintkezés, mert hisz például ha az alvónak valamit a kezébe adnak, az nem bíralat.²⁾ Amennyiben az akaratát kell ehhez is, (a maga számára vagy a más számára, az mindegy) és ennek a külső, megvalósulása. Inkább mennyiségileg, mint minőségileg különbözik tehát a birtok és a bíralat.

A bíráló a dolgot legtöbbször másától függve, ideig-óráig tartja. A dolog nem tar-

¹⁾ Katona: id. m. Strohal: id. h. 362; 1.

²⁾ Ihering: id. m. 22. 1.

tozik hozzá, noha — bizonyos módon és mértékig függ tőle, hatalmában van. A birtokos önállóan, mások önkényétől függetlenül bírja a dolgot, azt tőle önhatalmúlag, minden ok nélkül senki el nem vonhatja. A birlalótól ellenben a birtokos önhatalmúlag, tetszése szerint, bármikor visszaveheti a tárgyat.¹⁾

Mindamellet, hogy a birtok és a birlalat lényegökben nem különböznek, azért a kettőt egynek tekinteni, összezavarni nem lehet; egymástól való megkülömböztetésüket a világ semmiféle jogrendszere se nélkülözheti. A birlalót lehetetlen a jogi oltalomnak abban a mértékében részesíteni, mint a birtokost.

A birlalót a birtokossal szemben nem illetheti meg jogi védelem, máskép az egész jogrend fölfordul. De igenis megilleti a birlalót a jogi védelem minden más harmadik

¹⁾ A vendéglős fölkelheti a vendéget, ha például törzsvendég helyét foglalta el és önhatalmúlag elveheti az újságot, ha teszem azt, friss számot akar a rámba illeszteni. Hogyha a vasúton elkéri valaki az embertől a menetrendet, vágy a színházban a messzelátót, senki se kételkedik abban, hogy e tárgyakat önhatalmúlag is visszavehetjük, ha az illető netalán vonakodnék azokat visszaadni. Tudatával bír ennek mindenki és éppen ez bizonyítja azt, hogy a birtok és a birlalat között különbséget tesz a nép. jogi öntudata is Ihering: id. m. 507. 1. Katona: id. m.

személylyel szemben; ezek tiszteletben kell hogy tartsák a személy és a dolog között levő tényleges viszonyt. A széket például, a melyet valamely nyilvános helyiségben elfoglaltam vagy az újságot, a melyet olvasok, más vendég tőlem el nem veheti, csak a vendéglősnek, mint birtokosnak van erre joga

Ezeket és az ehhez hasonló viszonyokat minden jogi jelentőség nélkül való testi érintkezésnek, térbeli közelségnek tekinteni, nagy tévedés.¹⁾ A birlalót éppen úgy megilleti az önvédelem joga azzal szemben, a ki a tárgyat ki akarja a kezéből ragadni, mint a birtokost és személyiségének a megsértése címén kereseti joga van.²⁾

Háromféle birlalati viszonyt lehet megkülönböztetni:

1- szor, a házi birlalati viszonyt, a midőn a ház feje a dolgait a háztájához tartozóknak használatra, akár a saját, akár az ő érdekükben, átengedi.

2- szor, a meghatalmazotti birlalati viszonyt³⁾ midőn a dolog átadásának

¹⁾ V. ö. Illés: A büntető törvénykönyv magyarázata, II-ik kiadás, 24. 1.

²⁾ Ihering: id. m. 47 — 49. 1. 508—509. 1.

³⁾ A meghatalmazotti birlalati viszonyból birtok lesz, valahányszor a dolog a házjog megsértése nél-

az a célja, hogy az átvevő a dologgal az átadó érdekében tegyen valamit. A mennyiben a ház feje a házához tartozókkal szemben teszi ezt, a bírlalati viszony házi bírlalati viszony. Ilyen értelemben bírlaló a hordár, a kire podgyászunkat bízuk; a szolga, a ki a lovat tartja; a szekeres, a ki kőszenet szállít.

3-szor, a pillanatnyi bírlalati viszonyt, a midőn a körülményekből kiválglik, hogy a dolog rögtönös, pillanatnyi használatra adatott át, mint ez a színházi messzelátó vagy vasúti menetrend kölcsönzésénél történik.

A birtok is lehet igen rövid tartamú. Például, ha valaki egy órára csolnakot vagy korcsolyát vagy színházi messzelátót bérel. A míg a szerződésileg kikötött idő el nem telik, a bérbeadó e dolgokat önhatalmúlag, tetszés szerint vissza nem veheti, azután igen; a miből kitűnik, hogy itt birtok van és nem bírlalat.¹⁾

kül vissza nem vehető. Ha az ügyvédre, a per vitelére szükséges okiratokat bízok, a bankárra értékpapírokat, nem hatolhatok be a lakásukba, nem kutathatom át a jegyzékeiket, nem törhetem föl a fiókjaikat, hogy az okirataimat vagy értékpapírjaimat visszavegyem. Ihering: id. m. 511. l.

¹⁾ Ihering; id. m. 510—515. l.

ÖTÖDIK FEJEZET.

A birtok jelentősége és védelme.

Éppen nem áll az, a mit némelyek erősítenek, hogy a birtok, mint igazi valóság játsza az emberi forgalomban a főszerepet; mint tényleges alapon nyugvó viszonynak csak a birtoknak van gazdasági értéke, míg a tulajdon csak képzeleti tényező, mely külső megtestesülés — birtok — híjján, gazdasági jelentőségre nem emelkedik.

Hisz a mai egész közgazdasági rend a tulajdonon épül föl. A gazdasági életnek, a forgalomnak végcélja nem a birtok, hanem a tulajdon szerzés. A birtok legnagyobb része az arra jogosított tulajdonosok keze között van. Sőt a társadalmi mozgalmak kiinduló és jegecedő pontja, manapság éppen a tulajdon kérdése.¹⁾

Ellentétben a szociálisták képzelt társadalmával, a mely birtok társadalom, a birtok közgazdasági rendje, a mai társadalom tulajdon társadalom, a tulajdon közgazdasági rendje. Az az állítás, hogy a közérzület ..a nyers érot, a tényleges állapotot többre tartja a jognál, évezredes tényekkel ellenkezik.

¹⁾ V. ö. Samter: Das Eigenthum in seiner sozialen Bedeutung, V. 1.

A tulajdonjog képzeleti tényező annyiban, a mennyiben képzeleti tényező minden jog, azaz se nem anyag, se nem anyagi valóság. Ám valamint a jogot általában anyagtalán mivolta a legkevésbé sem akadályozza abban, hogy egyik leghatalmasabb tényezője lehessen az emberi életnek: épp oly kevésbé akadályozza ez a körülmény a tulajdonjogot abban, hogy a társadalomnak egyik fő, a birtoknál hasonlíthatatlanul fontosabb intézménye lehessen.

Maga az elbirtoklás intézménye a legvilágosabban jelzi azt, hogy mily alárendelt helyzetben van a birtok a tulajdonnal szemben. Az elbirtoklás ' mutatja, hogy a jogi és gazdasági életnek állandó, végleges alakulata, igazi alapintézménye a tulajdon. A birtok csak átmenet, ideiglenes, kiegészítő intézmény; másképp, ha a főintézmény a birtok volna, a birtok bizonyára örökké megmaradna birtoknak és sohase alakulna át tulajdonná; elbirtoklással tulajdont szerezni sohase lehetne

Egyébként is a bírás ősalakja mindenütt a tulajdon. A dologi jogokkal szemben a birtok megalakulása, az ethnologiai jogtudomány tanúsága szerint, éppen nem általános jelenség. A legtöbb főnálló tételes jogrendszer nem tesz különbséget a tulajdon

és a birtok között és a birtokkeresetek a legtöbb jogrendszerben merőben ismeretlenek.¹⁾

Hasonlóképpen ismeretlen a föld legtöbb népénél az elbirtoklás és az elévülés is. Birtok, elbirtoklás és elévülés, éppen azoknál a népeknél vannak meg, a melyek a műveltség legmagasabb fokán állanak, a melyeknél az egyéni tulajdon a legfejlettebb.²⁾ Tehát mindezek az egyéni tulajdonnal kapcsolatos intézmények, a melyeknek célja a tulajdon intézményének a megszilárdítása, mennél tökéletesebb kifejlődésének az előmozdítása.

Ugyde azt mondják, hogy a közérzület mintegy ösztönszerűen találja el az igazat akkor, midőn a föld tulajdonosát földbirtokosnak nevezi; immár századok óta csak földbirtokról, földbirtokosról, földbirtokos osztályról beszél, jóllehet a tudomány a rómaiak óta mindig a tulajdont, a tulajdonost hangoztatja, helyezi előtérbe. íme — úgy mondják — a nép a jogtudósok minden erőszakoskodása ellenére is, a birtokot a tulajdonnál ma is többre becsüli. A tulajdonelmélet egyáltalán nem tudott gyökeret verni a nép gondolkodásában, jogérzetében.

¹⁾ Post: Grundriss der ethnologischen Jurisprudenz, II. k. 601. 1

²⁾ Post: id. m. II. k 613. 701. 1.

Csakhogy a földbirtok, földbirtokos, földbirtokos osztály elnevezés semmit se bizonyít, egyszerűen azért, mert a földbirtokos szó a közönséges életben legtöbbször nem jogi értelemben vett birtokost, hanem tulajdonost, a jószág tulajdonosát jelenti. Világosan kitetszik ez onnan, hogy sem a rablókat, a kik esetleg valamely jószágot hosszabb időn át megszállva tartanak, sem a haszonbérlet, sem a jószágigazgatót senki földbirtokosnak nem nevezi, noha mindezek jogi értelemben valósággal birtokosai a jószágnak.

A földbirtokos elnevezés tehát azt, mintha a közérzület a tulajdont semmibe se venné és a birtokot tartaná mindennek, a legkevésbé se bizonyítja; hanem bizonyítja igenis azt, hogy valamint a jog, tulajdon és minden más nevezetesebb szónak a nyelvekben több jelentése van, azonképpen több jelentése van a birtok és birtokos szónak is; ezek közül egy az, a mély szerint a birtok földtulajdont, a birtokos a föld tulajdonosát jelenti.

Ám ez az elnevezés, a birtok szónak ez a jelentése, nem is a néptől ered, hanem a tudósoktól. A hűbéri viszonyok között a jószág ura nem volt dominus római jogi értelemben és így a jogtudósok inkább a possessor elnevezést alkalmazták. Ez az elneve

zés tehát a hűbéri viszonyok maradványa, a melyet a nép fölkarolt és szívesen fönn-tart ma is azért, mert mindig hajlandó leg-szembetűnőbb, legkézzelfoghatóbb sajátságaik után nevezni el a dolgokat. A tulajdon a maga teljességét akkor éri el, midőn a tulajdonos a tulajdonát tényleg is bírja. A birtokhoz való jog a legszembetűnőbb a tulajdonban, mintegy előfeltétele a többi jogok gyakorlásának.'

A birtok és a tulajdon jelentőségére továbbá világot vet az is, hogy a birtok jogi védelménél is a vezéreszme a tulajdon megoltalmazása.

A mikor az állam büntető törvényei ki-mondják azt, hogy a tolvajtól lopni' és a rablótól rabolni lehet, valójában 'büntető-jogi oltalomban részesítik a tolvaj vagy a rabló birtokát, de nyilván nem a tolvaj vagy a rabló, hanem a jogrend egyéb érde-kei mellett, legfőképp a lopott vagy rabolt dolog tulajdonosa érdekében. Mennél több kézen megy át ugyanis a dolog, annál inkább eltűnik a tulajdonos szeme elől. Hasonlóan a birtok polgári jogi védelmezésénél is a vezéreszme a tulajdon megoltalma-zása.

E fontos és annyit vitatott kérdésre vonatkozóan kiemelendőnek tartjuk a következőket:

1-ször, a nyers erőnek, a befejezet t t é n y e k n e k, mint ilyeneknek a tisztelete a leghatározottabban ellenkezik a jog eszméjével. A jog föladata, természetes törekvése a társadalomban a tényleges viszonyokat mintegy megnemesíteni, jogiakká változtatni. A tényleges állapotok folytonos igazítása, jogszerűvé tétele éppen a jogi igazságszolgáltatás. A jog természeténél fogva már minden, erre alkalmas tényleges viszonynak a jogivá tételére törekszik. Csak akkor hagyja meg eredeti mivoltukban a tényleges viszonyokat, ha nincs módjában jogiakká változtatni azokat. Csak akkor hajlik meg a jog a nyers erő, a befejezett tények előtt, a midőn a szükség parancsol; nagyobb javák veszélyeztetése vagy nagyobb rosszak elkövetkezése nélkül a viszonyokon változtatni nem lehet.

Önmagáért tehát-a birtok, mint tényleges-állapot, nyilván se fönn nem tartatik, se jogi oltalomban nem részesülhet, mert ez a jog eszméjével ellenkezik. Jogi védelménél tehát a cél csak a jogrend meg oltalmazásai^a jogrend érdeke lehet. Valóban a tényleges, vagyoni helyzet érinthetetlensége a rendezett társaséletnek egyik legszükségesebb előfeltétele. Ha bárki önkényesen megzavarhatná a tényleges vagyoni állapotokat,

a jogrend mérhetetlen károkat szenvedne.¹⁾

2- szor, azok közül az intézmények közül, a melyekből a jogrend áll, főként a tulajdonért részesül a birtok jogi oltalomban. Nem állítjuk tehát, hogy kizárólag a tulajdonért oltalmaztatik, mert a jogrend egyéb érdekei is szükségessé teszik a birtok megvédelmezését, de igenis légióként a tulajdonért. Szembetűnően minden erre vall. A birtok, a mint erre már előbb rámutattunk, mintegy utánzata a maga nemében a tulajdonnak; a legközelebbi viszonyban, kapcsolatban a tulajdonnal van.

Ha a birtok, a tényleges állapot, nem részesülne jogi oltalomban, a legnagyobb mértékben veszélyeztetve volna a tulajdon, hisz az esetek túlnyomó többségében a dolgot birtokosa egyszersmind annak tulajdonosa is. Továbbá a tulajdonosra nézve a birtok védelme által a bizonyítás terhe megkönnyíttetik.²⁾ Egyébként is a jogrendnek egyik legfőbb intézménye a tulajdon, a mely valósággal kimagaslik a többi vagyonjogok közül.

3- szor, a birtok jogi védelménél nem ennek vagy annak a tulajdonnak a megol-

¹⁾ Dernburg: Pandekten, I. k. 391. 392. 1.

²⁾ V. ö. I h e r i n g: Über den Grund des Besitzschutzes, 45. 1.

talmazása a cél, hanem a tulajdon intézményének általában. Miként az elbirtoklás intézménye hátrányára van ugyan az egyik-másik tulajdonosnak, de előnyére van magának a tulajdon intézményének, mert általában megszilárdítja a tulajdont és újabb tulajdon alakulására vezet: azonképpen a birtok jogi védelme is hátrányára lehet az egyik-másik tulajdonosnak, de általában szilárdabbá teszi a tulajdont, sőt tekintettel azokra a fogyatékos eszközökre, a melyekkel a jogrend bír, csakis . így lehet a tulajdont kellőképpen megoltalmazni. A tulajdonnak illetően megoltalmazása tehát nem a lehető legtökéletesebb, de olyan, a mely számot vet a viszonyokkal, a rendelkezésre álló erők fogyatékoságával.

4-szer, azokkal szemben, a kik a forgalom lehetőségét tűzik ki a birtokvédelem legfőbb céljául, megjegyezzük azt, hogy a forgalom lehetősége már magában foglalja a tulajdon szerzésének és megtartásának a lehetőségét.¹⁾ A szocialisták képelt társadalmában a forgalom is jórészt birtok-forgalom lenne, míg a mai társadalomban a forgalom is mintegy tulajdoni.

¹⁾ V, ö. Kuntze: Zur Besitzlehre. Für und wider Ihering, 15. §. 110. 1.

5-ször, miként már előbb említettük, a dologi jogokkal ellentétben a birtok megalkulása éppen nem általános jelenség. A legtöbb tételes jogrendszer nem tesz különbséget tulajdon és egyszerű birtok között és a birtokkeresetek a legtöbb jogrendszerben merőben ismeretlenek.¹⁾ A legpolgárosultabb népeknél, a hol a tulajdon a legfejlettebb, részesül a birtok jogi oltalomban, a mi nyilván mutatja, hogy a birtok oltalmát légióként a tulajdon megvédése, megszilárdítása teszi. szükségessé.

HATODIK FEJEZET.

A tulajdonjog meghatározása.

A tulajdon szó jelenti: 1-ször a dolgot, a mely valakinek a sajátja, 2-szor a jogviszonyt, a mely a személy és a dolog között van.

A dolgot itt a legszorosabb jogi jelenlésében vesszük, tehát akármilyen vagyontárgy nem lehet a tulajdonjog tárgya, hanem csak oly testi dolog, a mely elsajátításra alkalmas, a többi dologtól el van választva, önálló és valamelyes értékkel bír.²⁾

¹⁾ Post: id. m. II. k. 601. 1.

²⁾ Samter: id. m. 4—9. 1.

A levegő, a napsugár, a tenger nem lehet tulajdon tárgya, mert elsajátításra nem alkalmas. Továbbá, a míg a tárgy nincs a többi dologtól elválasztva, nem áll külön: nem rendelkezhetik vele szabadon a személy. Végre a dolognak értékkel kell bírnia, ha mindjárt a gondolható legcsekélyebb értékkel is. Önmagában való ellenmondás az olyan tulajdon, a melynek egyáltalán semmiféle értéke sincs.

A tulajdonjog tárgya nemcsak a dolog állaga, anyaga, hanem bárminő sajátosága, használhatósága is.¹⁾ Az az állítás, hogy a tulajdonjognak sajátképpen a dolog állaga, anyaga a tárgya, mindenekelőtt ellenkezik a közfelfogással, a mely azt tartja, hogy a tulajdonos a dolog mindennemű használatára jogosult. A tulajdon értelme a közönséges életben nem az, hogy csak a dolog állaga valakié, hanem az, hogy a dologgal a maga egészében tetszése szerint rendelkezhetik a tulajdonos.

Lefokozza és meghamisítja a tulajdont az, a ki a tulajdonjog sajátos tárgyának egy-magában a dolog állagát tekinti, mert a tulajdonjog tárgya nem a hóit anyag, hanem

¹⁾ Wächter éppen azért úgy határozza meg a tulajdont, hogy a tulajdonjog: »Az a dologi jog, a melynél fogva valamely testi dolog a maga egészében valakinek alá van vetve.«

a dolog úgy, a mint a gazdasági életben, a jogéletben szerepel, a mennyiben tudnillik emberi szükségletek kielégítésére szolgál.¹⁾

Egyébként, hogy a tulajdon, lényege a dolog állaga fölött való rendelkezés joga nem lehet, világos onnan is, hogy ha a dolog állaga fölött való rendelkezés joga másra száll is, azért mégse szűnik meg szükségkép a tulajdon.

Szemünk előtt a tételes tulajdonjog nem pusztán a hóit anyag fölött való hatalom, élettelen váz, és nem is szükség hogy bármikor is az legyen, mert e nélkül a szegényes fölfogás nélkül is meg lehet fejteni a tulajdonjog természetét.

A tulajdon nem pusztán tényleges, hanem Jogi hatalom a dolog fölött és pedig kizárólagos hatalom. A dolog csak ezé a személyé, senki más fölötté hasonló joggal nem bír. A tulajdonos akarata oly tökéletesen áthatja a dolgot, hogy más ember akarata számára ott többé nincs hely.²⁾ Tehát ki z á r ó l a g o s, de éppen nem korlát-

¹⁾ Röder: id. m. II. rész, 242. 1.

²⁾ F őrs tér: Privatrecht, III. k. 125. 1. S a ár-
tér: id. m. 24. 1. »Első jogtételként azt kell föl-
állítani, hogy a tulajdonos a maga tulajdona fölött
kizárólagosan rendelkezhetik, arra vonatko-
zóan mások akarata ki van zárva.«

lán hatalom¹⁾ a tulajdon, mint a hogy nemrégiben még általánosan tartották, mert hisz a korlátlanság már magával a jog eszméjével ellenkezik. Semmiféle jogi hatalom se lehet korlátlan. Az emberi társaságban, az összeség hatálma korlátolva kell legyen az egyessel szemben, hasonlóképp az egyes hatalma az összeséggel szemben: másképp a társas, élet lehetetlen. Miként Ibsen mondja, csak az egyedül álló tökéletesen független, a ki másokkal van, annak az akarata szükségképp meg van kötve. Jogi, pedig csak az, a mi több ember között van, tehát bármely irányban a gondolható legnagyobb hatalom, nem jogi hatalom.

A jog nem oktalan erő, hanem lényegében észszerű hatalom, ennél fogva a tulajdonjog is észszerű hatalom a dolog fölöött²⁾ Céltalan, esztelen használatára, fölhasznál-

¹⁾ Lasson: id. m. 601, 1., Wagner: Allgemeine oder theoretische Volkswirtschaftslehre, I. rész, 499—580. 1. »Semmi se foglaltathatik a tulajdon eszméjében, a mi a társadalom eszméjével ellentétes, röviden kifejezve: nincs a társadalomra való tekintetektől föloldott tulajdon.« Ihering: Der Zweck im Recht, 510. L., Geist des römischen Rechts, I. k. 7. 1.

²⁾ Ahrens: id. m. 198. 1. Röder: id. m. II. rész, 242. 1. Krause: Das System der Rechtsphilosophie, 249—258. 1.

nálására és megsemmisítésére tehát a dolognak valójában nincs jogi hatalom. Nemcsak erkölcstelen, hanem jogtalan is a dolgok esztelen használata; a többi emberek, a társadalom érdekeit mindig sérti az, a ki tulajdonát esztelenül használja.¹⁾

A műveltség előhaladtával ez az igazság a tudományban és azokban a rendelkezésekben, a melyekkel a tételes jog a tulajdon.

Samter: fid. m. 29. 1.) azt mondja, hogy onnan kell kiindulni, hogy a tulajdon önmagában korlátlan hatalom, de a társadalmi érdekek korlátozzák. Nyilván nem mer a régi fölfogással tökéletesen szakítani; szeretne kiegyeztetni mindent. Csakhogy ennek az önmagában való korlátlanságnak a hangoztatása egyrésztől fölösleges, másrésztől meg a korlat l a n szó használata a fogalmak összezavarására vezet. Idézi Samter Windschei d-ot (Lehrbuch der Pandekten, 4-ik kiadás, 514. I.) a ki szerint: >A tulajdon, mint ilyen korlátlan, de megtűri a korlátozást.« A római jognak a szellemében, a mely szerint a tulajdonjog »jus utendi et abutendi re sua«, Windscheid csak megtörésről beszél, de mindaz, a mit Samter helyesen mond, azt bizonyítja, hogy itt nem megtűrésről van szó, hanem éppen a tulajdon legbensőbb jogi természetéből következik az, hogy nem korlátlan hatalom. Azt mondja Samter: »Ha nem abból indulunk ki, hogy a tulajdonosnak teljes jogi hatalma van a tulajdona fölött akkor előzetesen már erőszakot követünk el a tulajdon fogalmán«. Ez igaz, a tulajdon teljes jogi hatalom, mind benne foglaltatik,

használatát korlátozza, mind általánosabb elismerésre talál.¹⁾

Ám azért az állam nem avatkozhatok minden pillanatban az egyesek magán életébe, hogy fölülbírálja, vájjon észszerűen vagy esztelenül használják-e tulajdonukat. Ezzel lerombolná az egyéni szabadságot, másrésztől meg lehetetlen föladataira is vállalkoznék, mert ily aprólékos ellenőrzésre erői elégtelenek.²⁾ A tulajdon a helyett, hogy rendeltetészerűen az egyéniség érvényesülésére szolgálna, ekként éppen annak a lerombolására vezetne.

Az állam az egyéni szabadság veszélyeztetése nélkül miként más téren, azonképpen itt is csak nyilvánvaló, jelentékenyebb sérelem esetén léphet közbe, de ez a körülmény a mennyi jogi hatalom a dolog fölött csak lehetséges, de azért nem korlátlan hatalom, mert nincs jogi hatalom a dologgal való visszaélésre; a tulajdon nem jus abutendi re sua.

¹⁾ Samter: id. m. 28. I. Röder: id. m. II. rész. 245. 1. I he ring: »Nem igaz, hogy a tulajdon eszméjében a korlátlan rendelkezés hatalma befoglatatik. A tulajdont ily alakban a társadalom nem tűrheti és sohase tűrte meg.« Dér Zwec im Recht, 506. 1.

²⁾ A h r e n s: id. h.

mit se változtat azon, hogy a dolgok esztelen használata mindig jogtalan.¹⁾

Mivel a dolog a társadalomban, a jogrendben van, része az egésznek, használatát a köz érdekében az államnak szükségkép korlátozni kell.²⁾ így:

1- ször, ha a közérdek kívánja, az állam a személy tulajdonát, illő kárpótlás mellett, annak akarata ellenére is, kisajátíthatja. Ott á hol az egyes és a köz érdeke összeütözik, mindig az egyéni érdekek kell engedni, mivel magán tulajdon csak észszerű célokra van.

2- szor, az államnak a közigazgatási viszonyokra való tekintettel joga van á dolgok használatának némely módját eltítani, vagy a gazdálkodás bizonyos módját megszabni, mint azt például az erdőgazdaságok szabályozásánál látjuk.

3- szor, az államnak joga és kötelessége a tulajdonnak és. főként az ingatlanoknak

¹⁾ F i c h t e azt mondja, hogy mivel az állam szükség esetén köteles a társadalom tagjainak a segítségére sietni; szükségkép föl van ruházva azzal a joggal, hogy felügyeljen, mikép kezeli ki-ki a tulajdonát.

²⁾ Az előadottak alapján teljességgel nem fogadjuk el S a v i g n y-nek azt a meghatározását, hogy: >A tulajdon a személy kizárólagos és korlátlan uralma a dolog fölött.«

lehető legjobb, kihasználása iránt intézkedéseket tenni és akképpen rendelkezni, hogy saját javainak használatával senki a mások javait és a közérdeket ne sértse.¹⁾

4- szer, az állam megtilthatja a tulajdon tárgyának az elrontását, vagy a megsemmisítését, ha annak a fönmaradása a köznek jelentékeny hasznára van.

5- ször, az állam maga javakat nem tér* melvén, a céljai elérésére szükséges eszközök megszerzése végett, a magánosok javait megadóztathatja. Az adónak azonban arányban kell lenni az egyesek adóképeségével, ennélfogva nemcsak hogy igazságos az úgynevezett fokozatosan emelkedő (progressiv) adó, de sőt sokkal nagyobb mértékben alkalmazandó, mint eddig.

6- ször, az államnak adó útján annyit lehet beszereznie, hogy ne csak az államcélokra közvetlenül szükségesekkel rendelkezzen, hanem módjában legyen az is, hogy a munkaképteleneket a legszükségesebbekkel elláthassa, a vagyontalan munkásoknak esetleg munkát és ezért illő bért adhasson, az általános, szellemi és anyagi haladáshoz szükséges intézményeket, iskolákat, múzeumokat stb.

¹⁾ V. ö. Förster: Privatrecht, III. k.. 144.
145. 147. 1.

létesíthessen és a szegényeknek mindezek használatát lehetővé tegye.¹⁾

A tulajdonos a dolgot birtokában tarthatja, használhatja, felhasználhatja, elidegenítheti, megsemmisítheti tetszése szerint; minderre joga van az észszerűség és a jogrend korlátain belül.

Valamint a tulajdon lényegében nem pusztán a dolog állagára vonatkozó jogi hatalom, éppen úgy nem lehet akár a birtokláshoz való jogot, akár a rendelkezés, akár a hasznélvezet jogát egymagában a tulajdon lényegének tekinteni, mert akkor nyilván mindenki, a kinek a birtokláshoz, vagy a rendelkezésre, vagy a hasznélvezetre joga van, tulajdonos lenne. A tulajdon nem is alakul összetételéből²⁾ a birtokláshoz való jognak, a rendelkezés és a hasznélvezet jogának, hanem egyszerű és eredeti jog, a jogi hatalom teljessége³⁾ a dolog fölött, ha nem is tetteleg, de legalább Virtual iter.

A tulajdonostól másra szállhat a birtok, a rendelkezés, a hasznélvezet joga, a nélkül hogy megszűnnék tulajdonos lenni. Tetteleg (actualiter) tehát nem szükséges, hogy a tu-

1) L. J e n e y egyetemi előadásait. A h r e n s: id. m. 198. 1.

2) V. ö. S a m t e r: id. m 226. 1.

3) V. ö Lásson: id. m. 601. 1.

lajdonos a teljes jogi hatalom birtokában legyen, elég ha virtualiter bírja azt. Ha mindezek a jogok tetteleg mást illetnek is, a tulajdonosnak még mindig megvan a jogi ereje ahhoz, hogy majdan a teljes jogi hatalmat a dolog fölött visszaszerezze, tulajdonát mindazoktól a terhektől megszabadítsa, a melyet a megszorító jogok reá raknak.¹⁾ Mikor és milyen föltételek mellett, az közbős. Ha a teljes jogi hatalom virtualiter sincs meg — ha például a haszonélvezetet örökre elveszti a tulajdonos — akkor többé tulajdonról szól a ni nem lehet.²⁾

Megjegyzendő mindazáltal, hogy a tulajdonjoghoz ugyan elég a virtualiter teljes jogi hatalom, de azért a tulajdonjog akkor teljes, tökéletes igazán, ha a teljes jogi hatalom tetteleg is megvan. Sőt mivel minden jog — noha lényege az erkölcsi hatalom — akkor teljes egészen, ha a ekülvilágban akadálytalanul gyakorolható is: a tulajdonjog is akkor lesz a legteljesebb, ha a dolog fölött való teljes jogi hatalom gyakorlását mi sem akadályozza.

¹⁾ Ahrens: id. m. 196. 1.

²⁾ L. J e n e y egyetemi előadásait. T r e n d e n b u r g: id. m. 178. 1.

Ezek szerint a tulajdonjog: az a jog, a melynél fogva a személy a dologgal a maga egészében, észszerű céljaira, a jogrend korlátain belül, b á r m i t t e h e t .¹⁾

HETEDIK FEJEZET.

A tulajdonjog alapja.

A különböző tulajdon - e l m é l e t e k a tulajdonjog végső alapját, okát törekszenek kimutatni, megállapítani.

Nem a tulajdonszerzés jogszerű . módjairól, hanem a végső, egyetemes jogcímről van itt szó, a melynél fogva a tulajdon jogilag lehetséges, jogos.

b Ahrens szerint: „A tulajdon úgy határozható meg, hogy az a személynek virtuális hatalma, valamely dologi jónak észszerű életcéloktól meghatározott és korlátolt bárminő használatára.“ (Naturrecht, 114. l.) Samter*(id. m. 37. l.) ebben a meghatározásban az észszerű életcélok fölemlítését kifogásolja és e szerint fölötte határozatlan fogalom helyett a »jogrend korlátain belül« kifejezést ajánlja. Ugyde mind az észszerűség, mind, a jogrend korlátainak a hangoztatása szükséges. Noha a jogrend észszerű és ethikai célokra kell hogy törekedjék, azért a jogrend korlátainak a fölemlítése nem pótolhatja egészen az észszerű célok megemlítését. — A tulajdonjog meghatározásában nem tanácsos

Főként a magán vagy-egyéni tulajdon forog itt kérdésben, nemcsak azért mivel ezt támadják ez: idő. szerint a leghevesebben, hanem azért is, mert noha a közös tulajdon is igazi tulajdon,, azért mégis a tulajdon legjellemzőbb sajátosságai a magán tulajdonban domborulnak ki a leginkább. . A. következőkben hét tulajdoni elméletről szólunk: a foglalatás, a munka, a szerződés, a törvény, a személyiség elméletéről, a közgazdasági és a z á l l a l á n o s t e r m é s z e t j o g i elméletről.. Ezek közül az általános természetjogi elmélethez csatlakozunk, mint a mely véleményünk szerint egyedül képes a tulajdon végső jogi alapját minden irányban kielégítően megállapítani.

1. A foglalatás elmélete.

Minden tulajdon-elmélet között a legkedetlegesebb a foglalatás e l m é l e t e. E szerint az elmélet szerint a tulajdonjog végső oka a foglalatás ténye; az uratlan dolog pusztán a használat vágy rendelkezés szót alkalmazni, mért könnyen úgy tetszhetek, mintha a tulajdon .lényege a használat vagy a rendelkezés joga volna egymagában, a mi pedig nem áll. Azért mondjuk a fönnebbi meghatározásban, hogy a tulajdonosnak jogi hatalma van. arra, hogy . tulajdonával bármi t t e h é s s e n.

elfoglalása által olyan jogi kötelék támad a személy és a dolog között, a melyet mindenkinek tiszteletben kell tartani.

Valójában, e szerint az elmélet szerint a tulajdonjognak végső oka a nyers erő,¹⁾ már pedig pusztán a nyers erőre semmiféle jogot se lehet alapítani.

A tulajdon hatalom a dolog fölött másokkal szemben; a foglalás elmélete pedig egyáltalán nem fejt meg azt, hogy miként létesül ez a többi emberekkel szemben való hatalom, miért kötelesek ezek a tulajdoni viszony megsértésétől tartózkodni. Korlátoltan, anyagiasán, úgy fogja föl ez az elmélet a tulajdont, mintha az tisztán csak hatalom volna a dolog fölött, holott az hatalom a dolog fölött más emberekkel szemben. Továbbá, merőben a véletlentől teszi függővé a tulajdont. Mindenki köteles tiszteletben tartani a foglaló jogát tisztán csak azért, mert véletlenül ő lépett először arra a területre.³⁾

A foglalás jogszerű szerzősmód, de végső oka, egyetemes és kizárólagos jogcíme a tulajdonnak nem lehet. Ha már egyszer a tulajdon igazolva van, akkor foglalás által is

1) Ahrens: id. m. 183. 1.

2) Röder.: id. m. II. r. 270. I.

3) Jeney: id. m.

lehet jogszerűen tulajdont szerezni, de pusztán a foglalás ténye a tulajdont nem igazolja.

A foglalás elméletét némelyek római jogi elméletnek nevezik, de minden alap nélkül, mert a római jogászok a foglalást fő szerzősmódnak tartották ugyan, de végső jogcímnek nem¹.)

2. A munka elmélete.

A munka elmélete a tulajdon jogosságát arra az alapelvre vezeti vissza, hogy a munka gyümölcse a munkást illeti; felhasználhatja vagy megtakaríthatja azt tetszése szerint.

Az ember munkájával egyéniségének a bélyegét nyomja a dologra; tehetségeit mintegy a tárgyba önti. A munka terméke okozata, része a munkásnak, mert mint októl tőle származik és így tőle függ, hozzá tartozik. Éppen ezért munkája gyümölcseivel, a megművelt dologgal a munkás tetszése szerint rendelkezhetik. Biztos kell legyen arról, hogy a mit szerzett, az az övé marad, mert kinek volna kedvé, mondják, a pillanatnyi élvezetről lemondani, takarékoskodni, ha nem volna biztos abban, hogy állandóan meg is tarthatja azt, a mit megtakarított.

¹) V. ö. C a t h r e i n: id. m. II. k. 253. 1.

A tulajdonjog természetesen kiterjed az ingatlanokra is. Ha a munkás kiadásainak megszorítása által valamit megtakarít s takarékoságának gyümölcsét biztosabb megőrzés végett fekvő- birtokba helyezi el: ez a birtok nem egyéb, - mint a munkabér más alakja s éppen azért az így szerzett fekvőség éppen úgy az ő birtoka, mint a munkájával megkeresett bér.¹⁾

A fekvő birtokot állandóan kell művelni, gondozni, hogy az emberiség céljaira szolgálhasson. Nem igaz, mondják, a mit Mirabeau állít, hogy az aratás percétől kezdve a föld vissza kell hogy essék a köz tulajdonába, mert a föld első művelőjét a maga munkájától igazságosan megfosztani nem lehet. A learatott gabonával együtt nem lehet elvinni a tett beruházásokat, a talaj javítását, a kútakat, a csatornákat, a gazdasági felszereléseket stb.²⁾

Ennek az elméletnek az első megalkotója Locke volt és sok követőre talált különösen a közgazdasági írók között (Ricardo, Roscher stb). Smith Ádám a javak termelésénél főtényezőnek a munkát tartja. Ezen az úton modern hívei (mint Mill és Bastiat)

¹⁾ XIII. Leó pápa, 1891 május 15-én kelt Rerum novarum kezdetű körlevelében.

²⁾ Taparelli: id. m. I. k. 170. 1. 407. sz.

túlozva oda jutottak, hogy a gazdasági közvetve vagy közvetlenül termelő munkát tekintik a gazdasági érték egyetlen forrásának. A javak minden más forrását tagadják, a tulajdont a munkából magyarázzák; a dolog első elfoglalását is munkának tekintvén.¹⁾ Elsőrangú képviselője a munka elméletének Thiers“), a ki azon, az alapelven, hogy a munka termékére a munkásnak van joga, az előadás minden varázsával épített föl egy rendszert, a melyet a tudósok annak idején széleiben mindenütt tetszéssel fogadtak³⁾

Különösen a tőke-tulajdont mais még sokan csak a munka elméletének az alapján tartják igazolhatónak.⁴⁾

Tagadhatatlan, azzal az eszmével, hogy a munkás és az általa megművelt dolog között bizonyos jogi kötelék támad, a legrégebb időktől kezdve mindenütt találkozunk. A földtulajdon szerzésének egyik. ősalakja az, hogy a közterületből valaki megművel egy részt és az által annak tulajdonosa lesz.⁵⁾ Sok helyütt ez a tulajdonjog éppen csak addig tart,

1) Ahrens: id. m. 184. 1.

2) Thiers: Du droit de.lapropriété, Paris, 1849.

3) Ratzinger: id. m. 96. 1.

4) Roscher: Grundl. der Nationalök., 18-ik kiad., 77. §.

5) Marni törvénykönyve IX. 44.: >A mező azé, a ki a fákat kivágja, letarolja; mint a hogy az antilop az első vadászé, a ki megsebzi.«

a míg az illető a földet tényleg műveli. Ha fölhagy a föld művelésével, a föld uratlanná válik és annak a tulajdonába megy át, a ki azt újra megműveli.¹⁾

Az ethnologiai jogtudomány tanúsága szerint általában, a földkerekség legnagyobb részén, a legsúlyosabb lopások közé sorozzák a mezei lopást, mezei termékek elvételét; a lopást a házból, a kertből, a faluból²⁾, azaz olyan dolgoknak az ellopását, a melyek emberi munka termékei, a miket nem a szabad természet egymaga hoz létre.

Kétségtelenül, a midőn az ember munkájával a dolgot átalakítja, emberi szükségletek fődözésére alkalmassá teszi, szellemi tehetségét és testi erőit fekteti az anyagba s mintegy személyiségének bélyegét nyomja a dologra és ez részese is lesz annak a tiszteletnek, mely a személyt környezi.³⁾ Valóban, az emberi munka tisztelete nyilvánult azokban az újabb törvényekben, a melyek a hűbéri viszonyok megszüntetésével, a jobbágyságtól századokon át művelt földet a főlzabadult jobbágyok tulajdonába bocsátották.⁴⁾

¹⁾ P o s t: id. m. I. k. 342—346. l., II. k. 699. l.

²⁾ Fost: id. m. II. k. 422. 423. l.

³⁾ Ahrens: id. m. 185. l.

⁴⁾ Ahrens: id. h. Jeney: id. h.

Mindezekért a munka a tulajdon szerzésének egyik módja, ám végső, egyetemes és kizárólagos jogcíme a tulajdonnak nem lehet.

Legelőbb is a föld- és telektulajdon ezen az alapon semmikép se igazolható. A föld minden munka előtt már megvan és a birtokosnak önmagában már sok előnyt nyújt. A termés értéke nemcsak a munkától és a befektetett tőkétől, hanem a természeti erőktől, a föld termékenységétől, fekvésétől is' függ. Az, hogy egy hegyaljai szőlő- vagy egy békésmegyei, birtok hasonlíthatatlanul többet ér, mint ugyanoly nagyságú terület az erdélyi havasok között, nem függ semmiféle munkától. -

Hiába hivatkoznak arra, hogy a tulajdonos állandóan munkát és tőkét fordít a maga földjére és így állandó használati jog illeti meg, mert mint Cathrein¹⁾ mondja, ha a munka valósággal egyetlen jogcíme a tulajdonnak, honnan veszi a földbirtokos azt a jogot, hogy másokat, a kik épp úgy hajlandók volnának munkát és tőkét fordítani a birtokra mint ő, a birtok használatából állandóan kirekeszsen?

Eddigi fáradságának és költségeinek a megtérítését követelheti, de azt a jogot, hogy

¹⁾ Cathrein: id. tn. 11. k. 256. 1.

másokat mindazoknak az előnyöknek az élvezetéből állandóan kirekeszsen, a mely előnyöket a földbirtok egyrészt önmagában, másrészt pedig mint a munka előfeltétele és tere nyújt, a munka termékeire való jogból levezetni nem lehet.

Ingó dolgokra nézve hasonlóképpen áll az, hogy értékük nemcsak a munkától, hanem attól az anyagtól is függ, a melyből készülnek. Az értéknek az a része tehát, a mely a dologban a munka eredménye, a munka jogcímén a munkást illetheti; de az egész dologra kiterjedő tulajdonjognak végső és egyetlen alapja a munka nem lehet

A munka elméletével nemcsak hogy nem lehet a mai tulajdoni rendet megolthatalmazni, de sőt ha a társadalom a munka elméletét elfogadná és a tulajdont ennek az elméletnek az útmutatása szerint igazolná, a mai tulajdoni rendből bizonyára kő kövön nem maradna.

Jól jegyzi meg Schaff le,¹⁾ hogy: »Millió új és régi vagyon erőszakon, hatalmi visszaéléseken és legújabbán nagyszerű családokon alapul. Senki se győzi meg az elfogulatlan világot arról, hogy bizonyos Caesaroknak és más hatalmasoknak, minisztereknek,

¹⁾ Schaff le: Kapitalismus und Socialismus, 83. 1.

tábornokoknak és bankároknak a tőzsdén nyert milliói, tisztán a munka termékei.«

A socialisták helyesen vonják le a munka, elméletéből azt a következtetést, hogy e szerint mindaz a tulajdon, a mely a mai társadalomban nem a tulajdonos vagy elődei munkájának az eredménye, fönn nem tartható, jogtalan.¹⁾ Proudhon ezen az alapon mondta a tulajdonról, hogy az lopás,²⁾ L a s s a l e pedig, hogy a termelés mai viszonyai között mindenki olyat mond a sajátjának, a mi nem az ő munkájának az eredménye.

Hasztalan mondják, hogy a sociálisták midőn az egyesek ingatlan jait elközösíteni akarják, valóságban az összes bérmunkások helyzetét fordítják rosszabbra, mert megszüntetik a munkabér elhelyezésének szabadságát s ez által megfosztják a munkásokat családi jólétük emelésének s előnyösebb állapotok elérésének reményétől és lehetőségétől: mert a mai viszonyok között ugyan

¹⁾ Ratzinger: id. m. 96. 1.

²⁾ Proudhon: Qu'est-ce que la propriété? Paris, 1840. »A tulajdon lopás! Ezer év alatt két ily igaz mondás se terein, mint ez. Nekem e világon nincs egyéb tulajdonom, mint a tulajdon fogalmának ez a meghatározása, de ez értékesebb nekem, mint a Rotschildok milliói és hajlandó vagyok azt hinni, hogy e mondás értelmét Lajos Fülöp uralkodása alatt már meg fogják érteni.«

hány munkásnak lehet kilátása arra, hogy megtakarított munkabérét fekvő birtokba helyezze, hogy magának ingatlant szerezzen.

Különösen lehetetlen a t ő k e - t u l a j d o n t a munka elmélete alapján igazolni. A tőke, tulajdonosának minden legkissebb tevékenysége nélkül halmazódik föl; az osztalékok fölvételét vagy a szelvények kényelmes lemetzését és beváltását, csak nem lehet munkának nevezni. Azt a Senior¹⁾ óta hangzó műkifejezést, hogy a kamat az önmegtartóztatás jutalma, méltán nevetségessé tették már annyiszor. Szemünk előtt éppen a legnagyobb tőkét teljességgel nem lehet a munka megtakarításának, fölhalmazódásának tartani.

Miután a munka elmélete szerint csak azoknak van joguk tulajdonra, a kik, 'a gazdasági termelésben közvetlenül vagy közvetve részt vesznek: a munkaképtelenek, gyermekek, aggok, bénák, nyomorékok -senkitől se követelhetnék eltartásukat. Megvalósulna így a materiálistáknak az az embertelen állítása, hogy pusztulnia kell annak, a kiben nincs elegendő erő, hogy magát föntartsa. A szellemi munkások, papok, tudósok, tanítók, művészek, államférfiak, a kik, hogy úgy szóljunk, vallási, erkölcsi, szellemi és politikai,

¹⁾ S e n i o r Outlines of Political Econom. 1850.

fölötte szükséges és hasznos munkát végeznek: semmiféle tulajdonhoz se juthatnának.¹⁾

3. *A szerződés elmélete.*

A foglalás elmélete a tulajdonjog végső okát keresvén, a tulajdon eszméjéből azt ragadta ki, hogy az hatalom a dolog fölött; a szerződés elmélete pedig onnan indul ki, hogy a tulajdonjog hatalom más emberekkel szemben. Azt igyekszik tehát legkivált, megfejtetni, hogy mikép keletkezik ez a hatalom a többi emberekkel szemben.

Nem elég a dolgot hatalmunk alá hajtani. A tényleges hatalom még nem tulajdonjog. Akkor lesz tulajdonjoggá, a midőn mindenki kötelezve van arra, hogy a személy és a dolog között levő kapcsolatot ne sértse.

Ez a kötelezettség pedig a szerződés elmélete szerint egy összerződésben gyökerezik. Az emberek, az ősidőkben kifejezetten vagy hallgatag megegyeztek egymás közt abban, hogy a birtokukban levő külső javak egy részét, legkivált a földet, maguk között elosztják, a többi javakat az első foglalónak engedik át, mindazáltal azzal a kikötéssel, hogy a tulajdonnak oly használata, mely a tulajdonos érdekeit nem sérti, mindenkinek meg

¹⁾ Ahrens: id. m. 185. 1.

van engedve és hogy végszükség esetén mindenki eltulajdoníthatja azt, a mi megélhetésére szükséges.¹⁾ Ez a véleménye Hugó G r o t i u s²⁾-nak, a kihez Pufendorf és mások csatlakoztak.

A szerződés elmélete ellen az első legfontosabb ellenvetés az, hogy egyáltalán nem jelöli meg a végső okát a tulajdonnak. Mert a szerződés, a rendelkezés a külső javakról még nem elég, az a kérdés, honnan volt joga -a társadalomnak arra, hogy a javakat fölőszsza, magán tulajdont alkosson és az egyes honnan vette a jogot arra, hogy magán tulajdont szerezzon. Az összerződés tehát valójában a tulajdon jogát már föltételezi.

Ezenfölül egyáltalán semmi nyoma sincs a történelemben annak, hogy ily összerződés köttetett volna.

Ha kezdetben mindenütt kizárólag köztulajdon lett volna is, a mint némelyek állítják, akkor a magán tulajdon közmegegyezés által keletkezett volna ugyan, ám végső jogi alapja akkor sem a szerződés lenne. Más ugyanis a történeti eredet, a keletkezés módja és más a jogalap.³⁾ Csakhogy merő föltevés az is,

¹⁾ Cathrein: id. m; II. k. 252. 1.

²⁾ De jure belli et pacis II. c. 2. §. 2. n. 5.

³⁾ Röder: id. m. II. r. 284. 1.

hogy kezdetben mindenütt kizárólag csak köztulajdon volt; ellenkezően a mennyire a történeti emlékek visszanyúlnak, a legrégebb időkben már elenyésző csekély kivétellel mindenütt találunk a köztulajdon mellett magántulajdont is.

4. A törvény elmélete.

Ahrens') igen találóan a törvény absolutismusának nevezi azt a tant, a mely szerint minden jog végső oka kizárólag az állam akarata. E szerint a tulajdonjognak is végső oka az állami törvény, a tételes törvényhozó akarata. Csak azért jogos a köz és a magán tulajdon, mert a tételes törvényhozó ezt így akarja. Ezt az elméletet a törvény elméletének nevezzük.

Legrégibb képviselője Hobbes.²⁾ Hozzá csatlakoznak Montesquieu,³⁾ T r e n d e l e n b u r g,⁴⁾ Wagner,⁵⁾ Samter⁶⁾ és egész következetesen általában mindazok a tételes jogászok, a kik természetjog létezését tagadják.

1) Ahrens: id. m. 186. 1.

2) Hobbes: Leviathan, 24. f.

3) Montesquieu: Esprit des lois, 26. k. 15. f.

4) T r e n d e l e n b u r g: id. m. 93. §.

5) Wagner: Allgemeine oder theoretische Volkswirtschaftslehre.

6) Sa m t e r: id. m.

Ez az elmélet legelőbb is ellenkezik a közérzülettel, a mely éppen nem tart egyformán igazságosnak minden a tulajdont érintő, szabályozó, elvonásáról vagy elosztásáról rendelkező állami törvényt.¹⁾ Valamint a többi jogszabályokat, azonképpen a tulajdonról rendelkező állami törvényeket is fölülbírálja a józan közérzület. Teljességgel nem hajlandó elfogadni azt, hogy mindaz jogos és igazságos, a mit az állam akar és mindaz jogtalan és igazságtalan, a mit az állam nem akar. Valóban kétségbevonhatatlan, lépten-nyomon nyilvánvaló tény az, hogy a mindennapi életben a jogosság legfőbb kritériumának senki se tartja az állami akaratot, hanem a dolgok, a viszonyok természetéhez méri és a szerint helyesli vagy helyteleníti az állam rendelkezéseit.²⁾

A foglalás, a munka elmélete, az egyén önkényétől teszi függővé a tulajdont; a törvény elmélete magasabb önkényben, az állam

¹⁾ Röder: id. m. II. r. 285. 1.

²⁾ „Igaz, hogy az alkotott törvény absolut fogalmazvány; lehet annak az életviszonyokat befolyásoló, itt-ott módosító hatása, de sikeres hatálya egy magánjogi törvénykönyvnek is csak úgy lehet, ha súlypontját nem önmagában keresi, de az az életviszonyokban adva van... A törvény formulázása, csak az életviszonyok extractuma.« Dr. Kovács Gyula: Az írói és művészi tulajdonjog, 4. 1.

akarataiban keresi a tulajdon végső okát, de hasztalan.¹⁾ Mert hogy végelemzésben mennyire nem függ az állam önkényétől a magán tulajdon, szembetűnően bizonyítja az, hogy az állam ha akarná is, a magán tulajdont meg nem szüntethetné. Már pedig ha a magán tulajdon végső oka egyedül az állam akarata lenne, az állam bizonyára meg is szüntethetné azt.) Abból hogy meg nem szüntetheti, világos, hogy az állam tevékenysége csak kiegészítő, kiegészítő a magán tulajdonnal szemben; védi és szabályozza, de a mellett a legfőbb erő a mely valójában megalkotja és föntartja, nem az állam akarata. Különböző alakban, de mindenütt és minden időben megvan, mert az élet elutasíthatatlan követelménye. Alakja éppen azért változó, mert ez az állam tetszésétől függ, de létezik mindenütt, mert az ember, az emberi társaság természetében gyökerezik

Az állami törvény formulázza, szabályozza, elismerteti és védi, de nem teremti a tulajdont.³⁾ Valóban, csak ez az elv oltalmazza

¹⁾ A h r e n s: id. h. Röder: id. h. Cathrein: id. m. II. k. 255. 1.

²⁾ Wagner: (id. m. Grundlegung 580. 1) kifejezetten elismeri, hogy az államnak joga van arra, hogy a magántulajdont eltörölje.

³⁾ A h r e n s: id. h.

meg az állam önkényével szemben is elegendően a tulajdon.¹⁾

Bentham azt mondja, hogy: „Látjuk, hogy nincs természetes tulajdon, hogy az egyedül a törvény alkotása Csak a törvény ígérete következtében számíthatok annak az élvezetére, a mit sajátomnak tekintek. Tulajdon és törvény együtt születtek és együtt enyésznek el. A törvény előtt nincs tulajdon, a törvény után nincs tulajdon.“ Tehát szerinte nincs természetes tulajdon, mert mindig bizonyos törvényszerű tények szükségesek ahhoz, hogy ez vagy az a tulajdon létesüljön. A tulajdon épp ezért tisztán mesterséges alkotás és pedig az állami törvény alkotása. Az állami törvény erejével szerezhetik, alakul és oltalmaztatik.

Helyesen jegyzi meg erre az okoskodásra T a p a r e l l i²⁾, hogy ilyképpen a házasságról is be lehet bizonyítani azt, hogy nem természetes intézmény, mert létesüléséhez, megkötéséhez különös tények, két ember szabad elhatározása szükséges.

Csakhogy természetes az is, a mit a természet nem hoz készen a világra, hanem a minek a létesüléséhez bizonyos tények szükségesek, mert természetes nemcsak az a mi

¹⁾ C a t h r e i n: id. h. .

²⁾ T a p á r é i l i: id. m. I. k. 170. 1.

velünk születik, hanem egyéb is. Az a mivel a lény születésekor már bír, természetes és veleszületett; az pedig, a mi tökéletes kifejllettségében megilleti, természetes állapotához szükséges, hasonlóképpen természetes, ha nem is veleszületett.

Már pedig az emberi nem szaporodik; a megsokasodott emberiség eltartására a föld önkénytes termékei nem elégségesek; állandóan művelni kell a földet; ekként tehát természetes és állandó, egyéni és társadalmi szükséglet nemcsak az ingó, hanem az ingatlan magán tulajdon is.¹⁾

Taparelli: id. h. R o m a g m o s i: In —
 troduzione al diritto pubblico universale, 339. §. Talál-
 lóan fejtegeti L e i s z t (Natur des Eigenthums 2—10. l.)
 hogy a tulajdonnak a jogi tételezéstől különböző és
 az előtt niár meglévő természete, szervezete van.
 Nem a tételes jog alkotása, -nem tételes szabályon
 alapul, hanem természeti szabályon. A forgalmi szerve-
 zetet nem a tételes jog létesíti, hanem az előbb már
 megvan, és azután épülnek föl rajta a jogi intézmé-
 nyek. Ezeknek az előbb tényleg megalakuló intéz-
 ményeknek a sorába tartozik a tulajdon is. W i n d-
 scheid válasza (Civilistische Studien von dr. Leiszt.,
 Vierteljahrsschrift für Gesetzgebung und Rechtswis-
 senschaft von Pözl, 1859, 295. l.) a melyet Leiszt-
 nak ad, a legtanulságosabban világítja meg. hogy
 mennyire igaz az, hogy a tételes jog a tulajdont for-
 mulázza, szabályozza, védi, de ném teremti. Azt mond-
 ja: „Igen közeli és egészen soha félre nem ismert

Az egyéniség érvényesüléséhez, kifejlődéséhez, tökéletesüléséhez nem szükséges, hogy mindenkinek ingatlan tulajdona is legyen, de igenis szükséges, hogy a társadalomban, n magán föld- és telek-tulajdon is legyen és, hogy ilyen tulajdon szerzésének a képességével mindenki bírjon.

Az egyén és a társadalom fejlődéséhez szükséges az, hogy mindenki legalább kilátással bírjon arra, hogy ingatlan tulajdont is szerezhet. A házasság bizonyára természetes intézmény, de azért nem szükséges, hogy mindenki megnősüljön vagy férjhez menjen. A társadalom azonban csak úgy állhat fenn, ha házasságok köttetnek és az egyént nem lehet megfosztani attól a jogától, hogy házasságra léphessen.

A házasság és a tulajdon nem, születik az emberrel, de azért a természettől van, természetes. Sőt egyáltalán minden, a mi a társadalomra nézve természetes, föltételezi a tárgondolat az, hogy nagy részét a valamely népnél érvényben levő jognak nem különböző szempontoknak a bölcs mérlegelése után gondolja ki a jogalkotó hatalom, hanem közvetlen kifejezése az a főnnálló életviszonyoknak . . . Ám hogy valaki valamely dolog tulajdonosa legyen és ne csak birtokos, hogy a dolgot szabadon bírhatta és ne csak bírja, ez tekintélyt tételez föl és ez a tekintély csak a jogi törvény lehet.“

sadalmát alkotó egyének cselekedetét, mert a társadalmat a természet nem hozza készen a világra, hanem különös tények által létesül.¹⁾

Az állam, a mint szabályozza és oltalmazza a házasságot, épp úgy szabályozza és .: védi a tulajdont is. A mint mindén jognak szüksége van az állami elismerésre és oltalomra, úgy szüksége van erre a tulajdonjognak is. De más az elismerés, formulázás, szabályozás, oltalom és más a végső jogalap. A főkérdés itt az, hogy mit, miért és meddig tartozik az állam elismerni és oltalmazni?²⁾

5. *A személyiség elmélete.*

A személyiség elmélete a magán tulajdon jogosságát közvetlenül az ember személyiségéből vezeti le, a mennyiben a magán tulajdont mintegy a személyiség alkotó részének vagy szükséges kiegészítésének tekinti.³⁾ Lényegében így fogja föl a magán tulajdont Ahrens,⁴⁾ Stahl⁵⁾ és B l u n t s c h l i.⁶⁾ A

¹⁾ T a p a r e l l i: id. h.

²⁾ Röder.: id.; m. II. r. 285. 1. Z a c h a r i ä: 40 Bücher etc. IV. k. 148.-1.

³⁾ Cáithrein: id. m. II. k. 252. 1.

⁴⁾ A h r e n s: id. m. 179. 1.

⁵⁾ S t a h l: Rechtsphilosophie, II. k. 350.' 1.

⁶⁾ B l u n t s c h l i: Staatswörterbuch, Eigenthum.

mint Stahl magát kifejezi, a tulajdon mintegy anyag az egyéniség megnyilatkozásához.¹⁾

Ennek az elméletnek az alapeszméje, ki-, induló pontja helyes, csakhogy fölötte szűk körben mozog és határozatlanul és homályosan fejezi ki a helyes alapeszmét is.

Az ember elvont személyiségéből következik az, hogy az embernek, hogy szabad és önálló lehessen, joga van arra, a mi élete fentartására szükséges; de az elvont személyiségből egyáltalán nem következik az, hogy az embernek föld- és telektulajdona is kell hogy legyen, mert önálló és szabad lehet az ember akkor is, ha talpalatnyi ingatlana sincs. Továbbá, ez az elmélet a maga határozatlan mivoltában arra a téves következtetésre szolgáltat alkalmat, hogy mindaz, a kinek magán tulajdona nincs, már ez által megszűnik személy lenni. Holott személyek a szegények, a kiket mások tartanak el és személyek a gyermekek, a kiknek a családban saját tulajdonuk nincsen.

Hogy az egyéni tulajdon jogosságát bebizonyíthassuk, az ember elvont személyiségé-

¹⁾ Kant, Fichte és Hegel a személyiség részére a külső szabadság bizonyos körét követelik meg, ebben már benne van a személyiség elméletének az alapgondolata. V. ö. Miraglia: I principii fondamentali dei diversi sistemi di filosofia del diritto, 1873, 93—103. 1.

nél megállapodnunk nem lehet. Az ember személyiségét nem elvontan, hanem az átlagos embert a társadalomban és a. meglevő gazdasági viszonyok között kell tekinteni. '), Hisz a communisták is épp'en azon az alapon támadják a magán tulajdont, hogy szerintük magán tulajdon mellett csak keveseknek az egyénisége érvényesül, kevesen bírnak a külső szabadság bizonyos körével.²⁾ Figyelembe kell tehát venni az emberi társaság és a gazdasági viszonyok természetét is. Valahol egy olyan csillagon, a hol minden emberi munka nélkül is bőségesen teremne minden, az emberiség esetleg ingatlan magán tulajdon nélkül is ellehetne, de a földön nem

Valóban, a kérdést minél tüzetesebben, határozottabban és világosabban kell fejtegetni, hogy a socialismussal megküzdhessünk. A személyiség elmélete a maga általános, határozatlan szólásmódjaival kielégítő szolgálatot tett a régi communistákkal szemben, a kik kivétel nélkül minden magán tulajdont megakartak szüntetni; de a socialistákkal szemben, a kik az élvezeti cikkeket magán tulajdonát immár elfogadják és különösen a termelő javak, a föld- és telek magán tulajdonát támad-

¹⁾ C a t h r e i n: id. h.

²⁾ Ratzinger: id. m. 98. 1.

ják meg. ez az elmélet eredeti alakjában többé sikerrel nem küzdhet meg,

6. A közgazdasági elmélet.

A közgazdasági elmélet azokkal a gazdasági előnyökkel igazolja a magán tulajdont,, a melyekkel ez a köztulajdonnal szemben bír. A magán tulajdon ma és a jövőben előre meg nem határozható ideig, gazdasági szempontból sokkal előnyösebb, mint a köztulajdon és éppen ezért föntartandó. Ennek az elméletnek a főképviselője Schäffle.¹⁾

Miután a haszon a jognak a kizárólagos és legfőbb kritériuma teljességgel nem lehet, innen nyilvánvaló, hogy ez az elmélet egyáltalán nem oldja meg a maga föladatát. Készséggel elismerjük, hogy a magán tulajdon intézménye tág tért nyitván a gazdasági életben az egyéni akaratnak és az önérdkeknek,²⁾ különösen e két tényező által gazdasági szempontból sokkal előnyösebb, mint a köztulajdon. Az egyéni akarat és az önérdkek érvényesülésének tagadhatatlanul megvannak a közgazdasági hátrányai is, de az előnyeik bizonyára sokkal nagyobbak és számosabbak.³⁾

¹⁾ C a t h r e i n: id. m. II. k. 253. 1.

²⁾ Samter: id. m. 318- 1.

³⁾ Lasson-nak (id. m. 599. 1.) az az állításai hogy a magán tulajdonnak több kára van, mint haszna, egyáltalán nem igaz.

Ámde ezzel a ténynyel a magán tulajdon jogosságának az igazolásánál semmit se nyertünk, mert a közgazdasági haszon a tulajdon végső jogi alapja nem lehet. Sőt ellenkezően jól mondják némelyek, hogy a tulajdon akkor is föntartandó volna, ha több gazdasági kára, mint haszna lenne, ha egyébként bebizonyítható, hogy a jogrendre nézve nélkülözhetetlenül szükséges.

Azért is ingadozó és fogyatékos továbbá az az alap, a melyet a közgazdasági elmélet a magán tulajdonnak teremt, mert hallgatagon legalább elismeri azt, hogy a magán tulajdon megszüntethető, holott ez lehetetlen.¹⁾

7: Az általános természetjogi elmélet.

Az általános természetjogi elmélet szerint jogos a magán tulajdon és jogos a köztulajdon. Hogy milyen legyen az arány a kettő között, azzal a kérdéssel itt nem foglalkozunk, mert annak az eldöntése nem a bölcséleti jogtudomány föladata.²⁾

A magán tulajdon jogosságát az általános természetjogi elmélet azzal bizonyítja, hogy az egyes ember személyiségének, továbbá a családnak a természetes érvé-

¹⁾ Cathrein: id. m. II. k. 257. 1.

²⁾ Cathrein: id. m. II. k. 258. 1.

nyesüléséhez és kifejlődéséhez, valamint a társadalom, az állam természetes alakulásához és előhaladásához, a magán tulajdon erkölcsileg szükséges, éppen ezért jogos.

Ez az elmélet nem tekinti a magán tulajdont elszigetelten az egyeshez vagy a társadalomhoz vagy a közgazdasági tényezőkhöz való viszonyában, hanem az ember, az emberi társaság és a közgazdasági viszonyok természetéből együttesen bizonyítja az ingó és ingatlan magán tulajdon jogosságát, miért is általános természetjogi elméletnek nevezhető.

A magán tulajdon szükségessége a főnnebb jelzett célok szempontjából nem metaphysikai, mert elvontan tekintve az embert és az emberi társaságot, gondolható az észszel és szabad akarattal bíró érzéki lényeknek olyan társadalmi rendje, a hol magán tulajdon nincs.¹⁾

¹⁾ A gazdasági javakat se lehet elvontan tekinteni. Elvontan tekintve ezeket, merőben közömbös, hogy köz, vagy magán tulajdon tárgyai-e. Teljességgel nincs igazuk az agrársocialistáknak akkor, a midőn azt állítják, hogy a földtulajdon a természettől már a köztulajdon pecsétjét viseli. Mert valamint elvontan tekintve nincs semmi ok arra, hogy ez a szántóföld miért legyen inkább a Péteré, mint a Pálé: éppen úgy nem következik a szántóföld természetéből

Physikailag is lehetséges az illetén társadalmi rend, mert az anyagi erők törvényeivel nem ellenkezik.

De lehetetlen erkölcsileg; ha tudnillik nem állapotunk meg annál, hogy az ember észszel és szabad akarattal biró érzéki lény, nem csak a kivételeket, a legkiválóbbakat tekintjük, hanem erényeivel és gyarlóságaival együtt úgy vesszük az átlagos embert, a nagy tömeget, a hogy van: akkor magán tulajdon nélkül az egyén és a család természetes kifejlődése és érvényesülése, valamint az egész társadalom, állam természetes alakulása és előhaladása lehetetlen.

Erősségünk ennek a bizonyítására, a következő:

Négy tulajdoni rend gondolható:

a) minden dolog nemlegesen közös azaz uratlan, de mindenkinek a rendelkezésére áll úgy, hogy mindenkinek egyként van joga mindenhez.

az sem, hogy inkább legyen köz, mint magán tulajdon. (L: W a 11 e r F e r e n c: id. m. 13. 1.) Továbbá, az az állítás, hogy Isten a földet az egész emberi nemnek adta, nem abban az értelemben igaz, mintha minden ember az egészet egyformán birtokolhatná, hanem abban az értelemben igaz, hogy az Isten maga közvetlenül senkinek sem jelölte ki részét, hanem a népek intézményeire s az emberek iparkodására bízta a magán tulajdon fölosztását.

b) minden termelő jó valamely közszervezet (község vagy állam) tulajdona, a mint ezt az anarchisták és a socialisták akarják.

c) minden gazdasági jó magán tulajdon, de az egész jövedelem az egyesek közt leendő fölosztás végett a közt illeti.

d) a köztulajdon mellett, úgy mint ma, tartós magán tulajdon is van; javai és azok gyümölcsei fölött, a törvény korlátain belül, mindenki tetszés szerint rendelkezhetik.

Az első, második és. harmadik tulajdoni rend mellett az egyén, a család természetes érvényesülése és . kifejlődése, valamint az egész társadalom, állam természetes alakulása és előhaladása erkölcsileg lehetetlen: tehát a magán tulajdon erkölcsileg szükséges és éppen azért jogos.¹⁾

A mi az e l s ő tu l a j d o n i rendet illeti, ezen az alapon a társadalmi rend annyira lehetetlen, hogy azt bizonyítani is fölösleges.

A második tulajdoni rend, hogy tudnillik minden termelő jó valamely közszervezet (község vagy állam) tulajdona legyen, megvalósíthatatlan:

1-ször. azért, mert megsemmisíti az egyéni szabadságot, ö n á l l ó s á g o t. Az a társadalom, a melyben a munka eszközei

¹⁾ Cathrein: id. m. II. k. 261. 1.

fölött senki se rendelkezhetik tulajdonaként, a függő, bizonytalan létű emberek társasága, a hol az egyéni akarat a köznek a járma alatt van, az egyén nem érvényesülhet és nem fejlődhetik.¹⁾ Életcélok önálló kitűzése és e célok elérésére önálló tevékenység, tehát a személyiség érvényesülése, kifejlődése' lehetetlen.²⁾

Legalább egy bizonyos határig terjedő szabadság nélkül nincs tulajdon, éppen úgy nincs szabadság, tulajdon nélkül. A történelemben mindenütt a legszorosabb kapcsolatot látjuk az egyéni szabadság és a tulajdon alakulása között. Az egyénnel korlátoztatik, köttetik meg vagy szabadul föl és terjeszkedik a tulajdon.³⁾

Másrésről, ha egyetlen munkaadó az állam lenne, ha mindaz a hatalom, befolyás, a melylyel gazdasági helyzetüknél fogva ma a földbirtokosok, iparosok, gyárosok, kereskedők, bankárok stb. alkalmazottaik fölött bírnak, mind az államra szállana át, e mérhetetlen közhatalommal szemben eo ipso semmivé lenne az egyéni szabadság. Valóban, a legkiválóbb gondolkodók foglalkoztak és foglalkoznak folyvást ezzel a kérdéssel, de még csak

¹⁾ V. ö. Samter: id. m. 316. 1.

²⁾ Lászon: id. m. .595. 1.

³⁾ Ahrens: id. m. 179. 1.

számbavehető megoldását se találták annak, hogy ily szervezet mellett mikép lehetne az egyéni szabadságot biztosítani.

A szociáldemokrácia önmagában való el-
lenmondás, mert tisztán demokratikus szerve-
zet a legkevésbé bírná meg ezt a roppant
hatalmat. A demokrácia a jogi és társadalmi
hatalomnak nem központosítását, hanem ép-
pen megosztását jelenti, holott a termelő ja-
vak magán tulajdonának a megszüntetésével
minden jogi, társadalmi, gazdasági hatalom,
eleddig alig sejtett módon központosítottak.

Á történelem tanúsága szerint pedig a
korlátlan hatalom a demokratikus államszer-
vezetre nézve még sokkal veszedelmesebb,
mint az aristokratikus vagy monarchikus ál-
lamszervezetre nézve. A tömeg zsarnoksága
még százszorta rosszabb, mint a monarcha
zsarnoksága.

2-szor, a termelő javak magán tulajdoná-
nak a megszüntetése, a tiszta köztulajdon,
végzetes volna a családra nézve. A család
meg nem semmisíthető természetes társaság,
önálló szervezet, a melynek nagyfontosságú
főadatai vannak a társadalomban, a melyeket
kielégítően semmiféle más tényező meg nem
oldhat. Már pedig a család természettől meg-
állapított szervezete fölbomlik, megszűnik ön-
álló lenni, ha önállóságának anyagi talpköve,

a magán tulajdon megszűnik. A kötelékek, a melyek a családtagokat egybefűzik fölbomlanak, az egész szervezet szétmálk, minden életképességét elveszíti.

A család céljainak tökéletes eléréséhez még a családi tulajdon sem elégséges. A férfi és a nő egyénisége szerint a család sokszor jobban eléri a célját, ha a házaspár magán tulajdonuk van, mintha minden közös tulajdonuk. Éppen ezért a család természetéből az következik, hogy mind a magán tulajdon, mind a családi tulajdon jogos.¹⁾

3-szor, az állam nem képes az összes gazdasági munkát úgy szervezni és vezetni, hogy a munka kellően megosztassék és a mellett mégis a polgárok szabadon választhassák életpályájukat. Már pedig, ha a gazdasági munkát meg nem osztják, az emberiség nemcsak hogy előre, nem haladhat, de sőt a polgárosulása mai színvonalon se tartható fenn.

Ha pedig kizárólag az állam szervezné és vezetné a gazdasági munkát, éppen a legnehezebb munkákra' vagy egyáltalán nem, vagy nem akadna elegendő számban vállalkozó és így kényszer alkalmazása nélkül a munka megosztása lehetetlen volna. Ugyde a kényszer-foglalkozás alapján rontja meg az emberi szabadságot; nem is említve azt,

¹⁾ Samter: id. m. 247, 1.

hogy abban a gazdasági rendszerben, amely a kényszer-munka elvén sarkallik, csak silány munkát végeznek.

4- szer, a haladás anyagi téren, a gazdasági élet föllendülése nagy vállalatok nélkül nem lehetséges. Ám az állam az összes gazdasági vállalatok szervezésére és vezetésére képtelen; különben is az állam gazdasági vállalatai köztudomás szerint a legkevésbé gyümölcsözők.

A mai társadalomban a vagyonos emberek, akik többel rendelkeznek, mint a mennyi a maguk és hozzátartozóik egy napról másra való ellátására szükséges, tőkékkel vállalatokba kezdenek; amikor a saját hasznukat keresik, egyúttal nagy szolgálatot tesznek a köznek is.

5- ször, k o m o l y és k i t a r t ó munkára az. átlagos embert elegendőképpen csak az sarkalja,¹⁾ hogy maga kell a föntartásáról gondoskodjék és a fölött a mit a maga munkájával szerez, mint sajátjával tetszés szerint rendelkezhetik.

Ha a gazdasági helyzet ma, amikor az emberiség legnagyobb része megfeszített erővel és sajátmagának dolgozik, szerfölött nyomasztó, mennyivel súlyosbodnék még. akkor, ha az embereket a tulajdon reménye nem

¹⁾ Ar is.t o t e l e s: Politika, 2. k. 5. f.

kecsegtetné; ha tudnák azt, hogy bármilyen munka mellett eltartásukról az állam amúgy is gondoskodik és hogy legkitartóbb fáradságuk gyümölcse is a közt illeti.

6-szor, a mint nem képes az állam arra, hogy a gazdasági munkát kizárólag egymaga szervezze és vezesse, éppen úgy nem képes a gazdasági termékek igazságos szétosztására sem.

A gazdasági termékeknek fejszám szerint való egyenlő elosztására még csak gondolni sem lehet.

A munkaidő nem irányadó, mert több idő alatt kevesebbet lehet dolgozni és viszont kevesebb idő alatt többet.

Nem szolgálhat alapul a végzett munka minősége sem, mert ki állapíthatja meg az egyes munkák viszonylagos értékét? Különbben is a socialismus alapelveibe ütközik az, hogy az egyik munka-nemet többre becsüljék, mint a másikat.

A szorgalom szerint osztani él a gazdasági termékeket nem lehet, mert még a legszigorúbb ellenőrzés mellett se lehet pontosan meghatározni azt, hogy mikor tesz valaki annyit, a mennyire, képes. A siker, a külsőségek könnyen megtévesztik az embert; könnyen hajlandó a szorgalomnak tulajdonítani azt, a mi éppen nem az erőfeszítés, ha-

nem a tehetség, ügyesség, gyakorlottság eredménye.

Valóban, a szorgalom nem jelentheti itt pusztán a szorgos tevékenységet, mert az egyik emberrel veleszületik az, hogy szereti a munkát, a másik meg születésétől kezdve irtózik minden munkától. Csak az erőfeszítés lehet az igazságos mérték, azt pedig hogy kerül-e és ha igen, mekkora erőfeszítésébe kerül valakinek valamely munka, biztosan és pontosan meghatározni nem lehet.

Végül, sem a szükségletekáltalában, sem az észszerű szükségletek nem szolgálhatnak mértékül, mert először az állam nem volna képes igazságosan meghatározni azt, hogy meddig terjed mindenkinek az észszerű szükséglete, azután meg nagy igazságtalanság volna minden legkissebb tekintet nélkül a szorgalomra, tehetségre, ügyességre, munkaidőre, a végzett munka minőségére, tisztán csak szükségletei alapján részeltetni mindenkit a javakban. A henyeség, ostobaság és tehetetlenség kiváltságolása volna ez a szorgalommal, észszel és ügyességgel szemben.

7-szer, a magán tulajdonnal is vissza lehet élni, sőt vissza is élnek vele éppen úgy, mint bármely más emberi intézménnyel, de azért a magán tulajdonnak pótolhatatlan erkölcsi haszna, el nem vitatható nagy erkölcsi

jelentősége van.¹⁾ Az embereket rendszereidre, munkára, szorgalomra, takarékosagra ösztönzi; alkalmat ad az emberszeretet, könyörületesség, nagylelkűség gyakorlására.²⁾

A harmadik tulajdoni rend, a mely szerint minden gazdasági jó magán tulajdon, de az egész jövedelem az egyesek között leendő felosztás végett a közt illeti, ha nem is oly mértékben mint az előbbeni, mégis korlátolja az egyéniség szabad fejlődését, a legnagyobb mértékben megbénítván a gazdasági erőket, lehetetlenné tesz minden egyéni és társadalmi haladást. Nyilvánvaló, hogy a föld szorgalmas megművelését várni a tu-

¹⁾ Aristoteles; Politika, 2. k. 5. f.

²⁾ A socialismus ellen itt csak a legfontosabb ellenvetések felsorolására szorítkozunk. Kimerítően I. mindezeket Cathrein: „Der Socialismus, eine Untersuchung seiner Grundlagen und seiner Durchführbarkeit» című művében. — A tudományok és a művészetek előhaladása szempontjából is fontos az, hogy legyenek olyan vagyonos emberek, a kik mindennapi szükségleteiken kívül még más célokra is áldozhatnak. Nevezetesen, hogy a nagy vagyon mindig elismerte abbéli kötelezettségét, hogy a tudományokat és a művészeteket gyámolítania kell. Bőségében lévén az élet közönséges javainak, természetesen a vagyonosabb embereknek magasabb igényeik támadnak, a melyeket a művészet és a tudomány elégít ki.

lajdonosoktól nem lehet, ha munkájuk minden gyümölcsét a köznek kell hogy szolgáltatassák.¹⁾

Mindezeket megerősíti a történelemnek az a tanúsága, hogy bármily társadalmi szervezet mellett magán tulajdon mindenütt és mindenkor volt és pedig elenyésző csekély kivétellel magán föld- és telek t u l a j d o n i s.

Semmit se halároz az, hogy a magán tulajdon az egyes népeknél majd korlátotlabb, majd meg kiterjedtebb hatalmat jelent; hogy alakja az idővel és helylyel folyvást változik: azért a leglényegesebb a magán tulajdonban mindenütt és minden időben egy.

A tételes jogrendszerek vizsgálata azt mutatja, hogy kezdetleges alakulásnál a köz-tulajdon van túlsúlyban; míg a társadalmi szervezet tökéletésbbülésével az egyéni tulajdon lép mindinkább előtérbe.²⁾

Nem lehet a magán tulajdon az emberiség egyetemes betegsége, tévedés e,³⁾ mert a műveltség, a polgárosodás előhaladtával

1) Aristoteles (Politika, 2. k. 5. f.) említi, hogy voltak olyan (nem görög) néptörzsek, a kiknél ilyen tulajdoni rend volt, de ezeknél bizonynyára rab-szolgák művelték a földet, szigorú despotismus volt és a műveltség igen alacsony fokon állott.

2) Fost: id. m. II. k. 602. 1.

3) Lászon: id. m. 599. 1.

a magán tulajdon nemcsak hogy nem fogyatkozik még erejében, sőt ellenkezően megizmosul, egyre mélyebb gyökeret ver;

Már pedig az óly intézménynek, a mely mindenütt és minden időben föllelhető; a mely a műveltség előhaladtával nemcsak hogy nem gyöngül, de sőt erősbbödik: állandó oka kell legyen és ez az ok nem lehet más, mint, a mindenütt és mindenkor egy és változatlan emberi természet, a maga állandó szükségleteivel és veleszületett hajlándóságával.¹⁾

A magán tulajdon jogossága szempontjából tökéletesen meddő azt vitatni, hogy vajjon a legrégebb időben tisztán csak köztulajdon volt-e vagy sem. A tények azt bizonyítják, hogy elenyésző-csekély kivétellel' magán tulajdon a legrégebb időben már mindenütt volt.²⁾

¹⁾ Cathrein: id. m. II. k. 261. 1.

²⁾ Ma már semmi kétség se férhet ahhoz, hogy a legrégebb keleti népeknél, a zsidóknál, egyiptomiaknál, Babylonban és Assyriában, a legrégebb időben már a köztulajdon mellett magán tulajdon is volt. A biblia eltekintve vallási becsétől, mint a legrégebb történelmi mű, elsőrendű tekintélylyel bír. Tanúsága, szerint Kain földmivelő volt és egy várost épített, melyet fiáról H e n o c h-ról nevezett el. Tu b a l k a i n., Lamech fia, kovács volt. Kain és Ábel külön gazdagsággal bírtak, az előbbi földműveléssel, az utóbbi

baromtenyésztéssel foglalkozott. A Genesis 23 és 33. fejezetében a legapróbb részletekig le van írva egy örökvásárlási szerződés, a melyet Ábrahám 2000 évvel Krisztus előtt H e t h fiaival kötött. K a n a á n b a n 400 ezüst pénzért egy darab földet vásárolt, hogy Sára feleségét ott temesse el. Hogy milyen lelkiismeretesen megtartották ezt a szerződést bizonyítja az, hogy nemcsak Sárát temették oda, hanem a biblia tanúsága szerint oda temetkezett Ábrahám, Izsák, Rebeka, LiaésSára halála után 200 évvel maga Jákob is. Hogy az izraelitáknál Mózes törvényének kihirdetése óta magán tulajdon volt, ahhoz éppen semmi szó se férhet, erről már a tízparancsolat tanúskodik, a mely tiltja, hogy valaki felebarátjának házát vagy mezejét megkívánja. Az Isten főtulajdonjoga mindezekon semmit se változtat, mert az a magán tulajdonnal igen jól megfér. Az egyiptomiaknál a legrégebb időben már magán tulajdonra találunk. A biblia és az egyiptomi archeológia szerint a föld egyrésze már a legrégebb időkben magán tulajdon volt. A negyedik memfiszi dynasztia sokkal Ábrahám előtt uralkodott és e. dynasztia idejéből van a britisch múzeumban egy tábla, a melyen egy Amten nevű hivatalnok azt mondja, hogy, ő földbirtokát részben őseitől örökölte. Ugyancsak a britisch múzeumban B a b y l o n b ó l száznál több ősbabyloni tábla van, a melyek közül a legrégebb 1803-ból Krisztus előtt, a legutolsó 1300-ból Krisztus előtt származnak. Telkeknek és kerteknek az adásvevési szerződéseit tartalmazzák. Egyedül Kínában találjuk azt, hogy körülbelől Kr. e. a 12-ik századig a császár volt a földnek az egyetlen tulajdonosa. Oroszországban a jobbágyság felszabadulása (1861) óta a község körül levő föld-

Ám tegyük, hogy igaza van De Laveleye-nek,¹⁾ a midőn azt állítja, hogy a legrégebb időkben minden a néptörzsek és a községek közös tulajdona volt és csak későn és lassan, különösen a rómaiknál fejlődött ki mai alakjában a magán tulajdon: mit határoz ez?! E szerint a magán tulajdon az emberi művelődés, haladás alkotása és a mint nem térhetünk vissza a rabszolgasághoz, noha az is ősi intézmény, éppen úgy nem térhetünk vissza a kizárólagos köztulajdonhoz, nem törülhetjük el a magán tulajdont sem,²⁾ ha nem akarjuk, hogy az emberiség megismételje gyermekéveit.

A legfőbbek azok közül az erősségek közül, a melyek a magán tulajdon jogossága mellett szólanak, egyúttal a köztulajdon jobirtok, a falubeliek összeségének, a »mir«-nek közös tulajdona. Minden férfi lakosnak joga van, a mikor családot alapít, a »mir«-hez tartozó földbirtokból egy egyenlő részre. Ebből De Laveleye és mások azt következtették, hogy a »mir« ősrégi intézmény lévén, a szlávoknál is a legrégebb időben köztulajdon volt. A legkitünőbb orosz történetírók azonban bizonyították, hogy a »mir« valójában oly rendelkezéseken alapszik, melyek a 17-ik századnál előbbre nem tehetők. L. Cathrein: id. m. II. k. 219—238. 1.

¹⁾ De Laveleye: De la propriété et de ses formes primitives.

²⁾ Lásson: id. m. 600. 1.

gosságát is bizonyítják. A jog földve szerint jogos mindaz, a mi az embereknek, mint öncélú lényeknek, a társas életével nem ellenkezik. Már pedig a közös tulajdon nemcsak hogy nem ellenkezik az embereknek mint öncélú lényeknek a társas életével, de sőt a társas élet önállóságának, függetlenségének és szabadságának egyik legszükségesebb alapja, tehát jogos.

A család ugyan, a férj és a nő közös tulajdona, a családi tulajdon nélkül is elérheti céljait, mert a férfi és a nő magán tulajdona a családban némiképp közös tulajdoni jelleget ölt, a közös szükségletek fedezésére szolgál. De azért a családi tulajdon a család eszméjével tökéletesen megegyezik, megkönnyíti a család céljainak az elérését és megerősíti és kifejezésre juttatja a családtagok, együvértartozását.

Képzeltetők tulajdon nélkül is társaságok, de azért e társaságok, különösen a gazdasági társaságok, valóságos árnyék-egyesületekké válnának, tevékenységük, fejlődésük nagy mértékben meg volna bénítva, ha tulajdonnal nem bírnának, ha a céljaik elérésére szükségeseket például az állam adná.

A község és az állam nem lehet kizárólag a polgárok adójára utalva, ha a községi és állami élet teljes mértékű önállóságát,

függetlenségét, szabad kibontakozását akarjuk. Az állami, hatalom teljességéhez, a rend megszilárdulásához tulajdon kell. Az államot a tulajdonszerzés jogától nem foszthatjuk meg; mert az állam e részben nem lehet rosszabb helyzetben, mint a polgárai.¹⁾

NYOLCADIK FEJEZET.

A tulajdon szerzése.

Abból, hogy a magán tulajdon az ember személyiségének az érvényesüléséhez és kifejlődéséhez erkölcsileg szükséges, következik; hogy a tulajdonszerzés jogával mindenki bír.

E jog alapján a tulajdonjog, egy bizonyos meghatározott dolgon, valamely tény közvetítésével jön létre. Tisztán emberi természetére hivatkozva senki se mondhatja, hogy ez a szántó föld, vagy ez a ház az enyém.²⁾ Ahhoz konkrét tény kell, mely a személy és a dolog között való tulajdoni kapcsolatot létre hozza.

Ezek a tények különbözők lehetnek; tulajdont igen különböző módon lehet szerezni. A szerzés módjai szükségkép változnak a nép értelmi, erkölcsi állapota és politikai

¹⁾ Samter: id. m. 336. 341. 380. 393. 1.

²⁾ Cathrein: id. m. II. k. .259. 1.

helyzete szerint.¹⁾ Kiemelendő a szerzésnek különösen három módja: a foglalás (occupatio), a munkával; való átalakítás (specificatip.) és az átadás (traditio).²⁾

A foglalás az egész földkerekségén mindenütt legrégebb módja a tulajdonszerzésnek.³⁾ Uratlan dolog birtokbavétele, el tulajdonítás szándékával. . .

A mily gyermekes a tulajdon végső, egyetemes és kizárólagos jogcíméül a foglalást tekinteni, épp oly kevésbé van igazuk azoknak, akik a foglalást jogszerű szerzésmódnak elismerni vonakodnak.⁴⁾

Az emberiség egész közérzete e szerzésmód mellett nyilatkozik, a midőn az. ethnológiai jogtudomány-tanusága szerint mindenütt azt tartják, hogy oly dolgokat, a melyek eddig senkinek a tulajdonában nem voltak, vagy nincsenek, vagy a melyekre senkinek sincs joga, bárki elfoglalhat.⁵⁾ . .

¹⁾ A h r e n s: id. m. 181. 1.

²⁾ Az egész földkerekségén a különböző jogrendszerekben a tulajdonszerzésnek ez a három módja válik ki különösen. Post: id. m. II. k. 603 —614. 1.

³⁾ Post: id. m. II. k. 603. 1.

⁴⁾ George: Progress and Poverty, 247. 248. 1.

⁵⁾ Post: id. h. Emellett a legkülömbözőbb nézetek. uralkodnak abban a tekintetben, hogy mit kelljen uratlan, tehát foglalásra alkalmas dolognak tekinteni.

Az embernek céljai elérésére szüksége van a dolgokra, épp ezért a tulajdonszerzés jogával mindenki bír. A midőn tehát valaki birtokába veszi az uratlan dolgot, természet, tes jogával él; a nélkül, hogy ezáltal más jógát sértené.¹⁾

Azt már kimutattuk, hogy a munka kizárólagos jogcíme a tulajdonnak nem lehet, az az ellenvetés tehát, hogy az ember csak munkája címén juthat tulajdonhoz, egyáltalán nem áll.²⁾

Egész földrészeket senki se foglalhat el, mert az egyszerű nyilatkozat a foglaláshoz, nem elég. A foglaló az eltulajdonítás szándékát mindenkire nézve fölismerhetővé kell hogy tegye, máskép az a nemleges kötelezettség hogy mások a tulajdonát ne sértsék, nem jöhet létre.

A nagy vagyoni egyenlőtlenségnek, a melyet manapság észlelünk, teljességgel nem a foglalás az oka, mert a tulajdonszerzésnek ez a módja ma már másodrendű, csak addig van nagyobb jelentősége, a míg a népesség gyér. A világ leggazdagabb emberei napjainkban nem foglalás útján szerezték millióikat.³⁾

1) Lásson: id. m. 606. 1.

2) Henry George: id. h.

3) C a t h r e i n: id. m. II. k. 270. 1.

Átalakít ás (specificatio) az, a midőn valaki munkájával az anyagot, úgy alakítja át, hogy abból új jó, új érték áll elő.; ez az új érték, mint tulajdon, a munkást illeti. A: szerzésnek ez a módja különösen az előhaladotabb jogrendszerekben van kifejlődve.¹⁾

Teljesen jogos ez a szerzőmód, mert az előálló új értékre a munkáson kívül senkinek sincs joga; az. mint a személyes érdem igazságos jutalma a munkást illeti.

Csakhogy nemcsak annak van része a munkában, a ki a külső, szemellátható munkát végezi, hanem még sokkal inkább annak, a ki az alkotást tervezi, vezeti, felügyeli, a szükséges segédeszközökről gondoskodik, hogy az eredmény elérhető legyen?)

Az átadás (traditio) végre abban áll, hogy megegyező akaratnyilvánítás után az, a mi eddig az egyik tulajdonában volt, a másik tulajdonába megy át.

A foglalás és az átalakítás e r e d e ti, az átadás származékos szerzőmód.

Az átadásnál a legcélszerűbb a tulajdonszerzést a más birtokába való tényleges áthelyezéstől tenni függővé; addig a tulajdon még nem szereztetik meg, csak jog van az átadásra. Mert a tulajdonszerzés mindenkitől

¹⁾ Post: id. m. II. k. 611. 1.

²⁾ Lászon: id. m. 607. 1

fölismerhető módon kell hogy történjék, hogy azután mindenki tiszteletben tarthassa.

Az ethnologiai jogtudomány tanúsága szerint ez a szerzőmód is általános.¹⁾ Jogszerűsége annyira szembetűnő, hogy az ellen senki kifogást nem emel.

KILENCEDIK FEJEZET.

A szerzői jog.

A szerzői jog nem dologi jog, még kevésbé tulajdonjog, mert a tárgya nem dolog. Jogi műnyelven írói vagy művészi tulajdonról, tulajdonjogról beszélni, nem' lehet.

A szerzői jog-egészen sajátzerű jelenség, nem tisztán személyi jog, hanem vagyonjog is; továbbá, ámbátor vagyonjog, se nem dologi, se nem kötelmi jog.

Mivel több tekintetben hasonlít a tulajdonjoghoz, azért emlékezünk meg itt róla.

A szerzői jog az a jog, a melynél fogva az ember érzéki alakba öntött gondolatait közzéteheti és vagyonilag értékesítheti.²⁾

A szerzői jog tárgya nem maga a gondolat, mert a puszta gondolat jognak a

¹⁾ Post: id. m. II. k. 613. 1.

²⁾ Mutschenbacher: A szerzői jog, 1. 1.

tárgya egyáltalán nem lehet,. De nem is a gondolat és a külalak együttesen a tárgya a szerzői jognak, hanem csak egymagában az alak, amelyben a szerző művét megalkotta.¹⁾

Ha a szerző kizárólagos tulajdonosága volna a maga eszméjének, akkor azt a gondolatot se kölcsön nem vehetné, se más alakban ki nem fejezhetné, senki. Pedig a mint mondják, éppen a nagy szellemek találkoznak. Az ember sohase fejezhetné ki a gondolatát, mielőtt meg nem győződnek arról, hogy vájjon más, valaki nem mondta-e már valahol és'valamiképpen ugyanazt.²⁾

Arról hogy a földolgozott tárgyra (sujet) már éppen nem terjedhet ki a szerző joga, fölösleges is szólni. Hiszen akkor egy történetírónál, egy jogi írónál stb. több nem is volna lehetséges.

A gondolat érzéki alakja különböző lehet: élő hang, szó, zene, a hangok és a szá'vak jelzése írás vagy nyomtatás által; lehet rajzolás, festés, metszés, faragás. A közzététel, a nyilvánosságra hozatal is többféleképpen történhetik: majd előadás', majd közszemlére' bocsátás, majd sokszorosítás által.

¹⁾ Kováts: Az írói és művészi tulajdonjog 24. 1.

²⁾ F l i n i a u x: Legislation et jurisprudence concernant la propriété littéraire et artistique.

A szerzői jog tartalma az, hogy a szerző bizonyos érzéki alakba öntött gondolatait nyilvánosságra hozhatja és vagyoniilag értékesítheti. .

Tehát a szerzői jog vegyes jog; részben személyi jog, szabadságjog, részben pedig vagyoni jog. Mint vagyoni jog azonban, a mint mondtuk, se nem dologi jog, se nem kötelmi jog. Nem dologi jog, még kevésbé tulajdonjog, mert noha mindenki ellen érvényesíthető, de a tárgya nem dolog. Nem kötelmi jog pedig éppen azért, mert mindenki ellen érvényesíthető. Továbbá, mert nem szerződésből, kártételből vagy hasonló tényekből származik, hanem kitűnően eredeti jog.¹⁾ A művet a szerző mintegy a semmiből teremti, másnak arra joga előzően nem volt, de nem is lehetett.

Hogy a szerző művét közzéteheti és vagyoniilag értékesítheti, az kitűnik;

1- ször abból, hogy a szabadság jogánál fogva az ember valamelyes érzéki alakba öntött gondolatait, egyesek és az összeség sérelme nélkül, nyilvánosságra hozhatja; ehhez semmi kétség se férhet.

2- szor, általános természetjogi szabály az, hogy a munka gyümölcse a munkást illeti. Ennélfogva a mű vagyoni értékesítésének a

¹⁾ K o v á t s: id. m. 30. 1.

joga csak a szerzőt illetheti. Valóságos esztelenség azt állítani, hogy a szerző fáradjon, de e mellett olyan tegye zsebre a hasznot, a kinek a munkában semmi része se volt.

3-szor, a szerző midőn alkotásával a műveltséget előbbre viszi, szolgálatot tesz az egész társadalomnak, sőt esetleg az egész emberiségnek. Viszonzásul ezért legalább műve vagyoni értékesítésének a biztosítását megkövetelheti. A vagyoni haszontól megfosztani a szerzőt, igazi hájátlanóság.

4-szer, nevezetes társadalmi érdek az, hogy szellemi munkával az arra hivatottak, minél többet foglalkozzanak. De a szellemi munka igazi föllendülése csak úgy lehetséges, ha a vagyoni értékesítés joga a szerzőt illeti, másképp vagyontalan ember idejének csak v kis részét szentelhetné az irodalomnak vagy a művészeteknek. Először más úton megélhetéséről kellene gondoskodnia.

Proudhon¹⁾ a nála éppen nem szokatlan szertelenséggel, a művészt, a ki műveit eladja, az olyan asszonyhoz hasonlítja, a ki bájaival kereskedik. Ám ezt az okatlan túlzását szerfölött felületesen okolja, meg; azt mondja, hogy a szerző az emberiség javáért kell hogy dolgozzék. Ezt teszi is minden

¹⁾ Majorais littéraires, 1863, II. 5. '

szerző, mert értékes vagy, értéktelen eszméi a köz sajátjává lesznek.

De hogy miféle becstelenség van .abban, ha a szellemi munkás munkájának a díját elfogadja, annak a bebizonyításával .Proudhon adós marad.

Igaz, hogy a szerző . egy bizonyos szellemi tőkét nyer a társadalomtól, a melyet műve megalkotásánál fölhasznál Mindannak, a mit előtte mások írtak, alkottak, hasznát veszi. De e mellett van a munkában egyéni is. A mit a szerző a társadalomtól kölcsönöz, azt egyénivé alakítja . át. És pedig mennél értékesebb a mű, annál egyénibb. A lángelmék nem compilátorok és a remekművek nem egyszerű vagy finomabb utánzatok.¹⁾ A szerző tehát saját egyéni alkotásának hasznát veheti.

A szerzői jognál az elidegenítés, örökösödés stb. kérdésének a tárgyalása, a tételes jogtudomány körébe tartozik.

TIZEDIK FEJEZET.

A socialismusról.

A socialismus az a társadalmi rendszer, mely főleg a termelő javak államosítás a által, a társadalomban teljes egyenlőségre törekszik,

¹⁾ Fliniaux: id. ni. 5. 1.

Ez a meghatározás egyformán illik a socialdemokráciára és az anarchismusra. Teljességgel nem érthetünk egyet Cathrein-nal akkor, a midőn a socialismust úgy határozza meg, hogy az közgazdasági-rendszer, mert ez valójában annál sokkal több.¹⁾ Tárgyalhatja ugyan valaki a socialismust, mint tisztán közgazdasági rendszert is, de ezzel azt éppenséggel nem meríti ki.

Ellenkezően, a termelő javaknak, a munka eszközeinek az államosítása, a socialisták előtt csak eszköz sokkal távolabbi célok elérésére.²⁾ A socialisták nemcsak a mai közgazdasági rendszert, hanem az egész társadalmi rendet akarják gyökeresen átalakítani. Egy futó tekintet programjukra bárkit meggyőzhet erről.

¹⁾ Cathrein: id. m. II. k. 118. 1. Éppen ezért a Scheel (1. Schönberg: Handbuch der pol. Oekonomie, II-ik kiadás, I. k. 107. 1.) meghatározását se fogadhatjuk el, a mely szerint: »A socialismus a szenvedő osztályok gazdasági bölcselete.«

²⁾ Liebknecht (1. Vorwärts, 1892. évf. 12-ik szám, 2-ik melléklet) egy socialdemokrata gyűlésen úgy nyilatkozott, hogy: »Mi az uraságot minden alakjában meg akarjuk szüntetni és minden irányban egyenlőséget akarunk, nemcsak a férfiak, hanem a nők között is. E z s o c i a l d e m o k r a t á k k ö z ö t t m a g á t ó l é r t e t ő d i k.«

Közjogi és magánjogi tekintetben a nőknek a férfiakkal való teljes egyenjogúságát sürgetik.¹⁾

A vallást teljesen magán ügyvé akarják tenni; a vallási társulatok, mint tisztán magán társulatok, szerintük semmiféle állami segítségben se részesülhetnek. Megszűnik ekként a papság közjogi állása.

Az állandó hadsereg helyébe programiuk Szerint a nemzetőrség lépven, ez által eo ipso megszűnik a katonaság kiváltságos helyzeté.

A születés, a nemesség minden jogi és társadalmi kiváltságát el akarják törölni.

Hasonlóképpen megszüntetendőnek vélik mindazokat a jogi és társadalmi előnyöket is, a melyekkel ma a középosztály bír. Az örökösödési jog megszüntével és a tulajdonjog lényeges korlátozásával meg akarják szüntetni az óriási vagyonskülömbiséget. Nemcsak jogilag, de tényleg is lehetővé akarják tenni,

¹⁾ Minden túlzásban van valami igazság. A nő-társadalmi helyzetét sohase lehet eléggé emelni. Nem egészen alaptalan az a vád, hogy a mai társadalmi viszonyok a nőt hazugságra viszik; már pedig az asszony minden hazugsága, valósággal megsokasodik a következő nemzedékek ajakán. Gyönyörű gondolat a kereszténységben, hogy a megváltást csak egy szeplőtelenül fogantatott asszony kezdheti meg.

hogy bárki bármilyen pályára képezhesse, magát,

Általános, egyenlő és közvetlen választó jogot akarnak mindenkinek. Az értelmiség többes szavazata eltöröltetik, a mindennemű képviselők nagyobb joga megszűnik, mert a nép közvetlen vesz részt a kormány-, a törvényhozó- és a végrehajtó hatalom gyakorlásában. Maga választja bírait és tisztviselőit és közvetlen vonja felelősségre a kormányférfiakat.

A socialismus tehát mind magánjogilag, mind közjogilag teljes egyenlősítésre törekszik.

Éppen ezért közelebb áll az igazsághoz De Laveleye¹⁾, mint Cathrein, a midőn azt mondja, hogy a socialismus nagyobb társadalmi egyenlőségre törekszik és ezt a törvényhozás, az állam által akarja megvalósítani. Úgyde, ha igaz is az, hogy átmenetileg, a jelen viszonyok között, a socialismus csak nagyobb egyenlőségre törekszik, végcélja, eszményképe, mégis minden társadalmi egyenlőtlenségnek a megszüntetése.

Újabban különösen nevezetes jelenség az, hogy nagy súlyt kezdenek vetni az átlá-

¹⁾ De Laveleye: Le socialisme contemporain, 6-ik kiadás, XII-ik 1.

gos műveltség egyenlővé tételére is.¹⁾ Mindinkább kezdik fölismerni. azt, hogy sokkal nagyobb és társadalmilag hasonlíthatatlanul jelentősebb a különbség a művelt és a műveletlen ember, mint a gazdag és a szegény között és éppen ezért a negyedik rendet, a munkás osztályt is föl akarják emelni a középosztály átlagos műveltségének a színvonalára.

Úgy gondolják, hogy ha a középiskolákat kivétel nélkül mindenki elvégezheti, akkor az egész társadalom átlagos műveltsége is egyforma lesz és a műveltségnek ilyen egyenlősége, a társadalmi egységnek és egyenlőségnek mindennél szilárdabb alapja leendő. A népbén szerintük van annyi tehetség, mint bármely más osztályban. Ha ma a középosztályból tehetséges és tehetségtelen egyformán járja a középiskolákat csak azért, hogy ebben a társadalmi osztályban maradjon, a nép fiai közül is majdan a társadalmi egyenlőség nagy elvéért mindenki annyit tanul, a mennyire képes.

Ezek szerint tehát a socialismus a földi javak szétosztásánál tökéletesen ki akarja küszöbölni a vakeset beavatkozását, a nyers-erő túlsúlyát és tisztán az egyéni érdem szerint akarja a társadalmi javakat szétosz-

¹⁾ Bellamy: Visszapillantás 2000-ből 1887-re.

tani. És pedig jól megjegyzendő, nemcsak a gazdasági javakat, hanem mindazokat, amelyekkel az ember a társadalomban bír.

Ez az eszme a kereszténységből született, az emberi gyarlóságok miatt elérhetetlen, de megközelíthető, és a mennyire csak lehet, megközelítendő.

Krisztus tanítványai előtt, arról az időről szólván,¹⁾ a midőn újra eljövendő leszen és dicsőségének királyi székébe ül, hogy ítéljen elevenek és holtak fölött, azt mondja; hogy jobbfelől állítandja a jókat és balfelől a gonoszokat. Jók pedig azok, a kik az éhezőknek enni, a szomjúhozónak inni adtak, az utón járókat befogadták, a mezíteleneket ruházták, a betegeket ápták, a foglyokat látogatták. Ezeknek mondja: »Jertek atyám áldottai, bírjátok az országot, mely készítette tinéktek a világ teremtésétől fogva.«

Nem a fejedelmeket, főpapokat, főnemeseket, hadvezéreket, tudósokat, lángelméket, milliomosokat állítandja tehát majdan jobbjá felől, hanem minden tekintet nélkül a vérre, vagyonra, méltóságra és tehetségre, az érdemeseket, azokat, a kik szenvedő embertársaikkal: jót cselekedtek. Midőn az emberfia ím itt az örök ítéletről szól, nyíltan hirdeti, hogy a sors, minden adományától függetlenül,

¹⁾ Máté evang. XXV. f. 31—46. v.

elvégre nem a származás, a szerencse, a talentum, hanem az egyéni érdem, üdvözít és az egyéni bűn visz a kárhozatba.

Valóban, ha mélyebben törekszünk behatolni a kereszténység szellemébe, nem időzhetünk eleget az evangélium e helyénél. A kinyilatkoztatás e szavai szerint, a végső nagy elszámolásnál a felebaráti szeretet, az irgalmasság lesz a döntő. A ki az éhezőknek enni, a szomjuhozóknak inni ad, a ki az utonjárókat befogadja, a mezíteleneket ruházza, a betegeket ápolja, a foglyokat látogatja: az üdvözülni fog, a ki nem, az elkárhozik. Nem szól tehát itt Krisztus a sarkalatos erényekről, az igazságosságról, a bátorságról, a mértékletességről, az okosságról, hanem csak a felebaráti szere tétről. Itt ezen a fontos helyen, a legfőbb keresztény erényül a felebaráti szeretetet, az irgalmasságot jelöli meg olyképpen, hogy minden más erényről hallgat, mintha ez az egy volna az egyedül üdvözítő.

A miből világos, hogy az egész kereszténységben a leglényegesebb a felebaráti szeretet és éppen ezért a szó igaz értelmében csak az az ember, az a társadalom, és az az állam keresztény; a melynek, leg-

főbb gondja a szenvedő emberiség bajain segíteni.

Valamint az egyes ember, azonképpen, a társadalom és az állam elé is a kérésztényiség azt az eszményképet tűzi ki, hogy erőinek legnagyobb részét, legjavát, a szűrkölködő, szenvedő emberiség fölkarolására, fölsegítésére fordítsa.

Mivel pedig ilyen társadalom nincs ma és mindez ideig nem is volt, innen következik, hogy — bármily különösnek tessenek is ez az állítás — voltak és vannak keresztény emberek, de igazi keresztény társadalom-és keresztény állam még nincs és nem is volt, vágy a mi ezzel egyértelmű, tökéletesen a kereszténység szelleme a nagy tömeget még mindig nem járta át és nem hódította meg.¹⁾

A socialismus, sok mindenféle sallang között, ilyen állam és ilyen társadalom létesítésére törekszik. A midőn azt hiszi, hogy soha nem hallott új eszmével lép föl a

A Nagy elme, nagy tévedése az, a mit Tolstoy Leó (Moszkvában, 1896 november 5-éni kelt levelében dr. Schmitt Jenőhöz) mond: »Az állam erőszak, a kereszténység türelem, nem ellenszegülés, szeretet; ezért az állam nem lehet keresztény s az ember, a ki keresztény akar, lenni, nem szolgálhatja az államot. K e r e s z t é n y állam lehetetlen. A k e r e s z t é n y a z államot nem. szolgálhatja. Carthago delenda est.«

világ színpadán, valójában évezredes keresztény eszmék zászlaját lobogtatja.

A mint keresztény eszmék a végcéljai, éppen úgy maga is a kereszténységből született. A sokat vajúdott emberi elme egyik igazságokkal és tévedésekkel vegyes kísérlete arra nézve, hogy mikép lehetne az igazi keresztény államot, társadalmat megalkotni.

A socialismus okaiul közönségesen a_ korlátlan szabad versenyt, a gépeket, a városi proletárság fölszaporodását, az alsóbb néposztályok elerkölcstelenedését, a vallástalanság és vele az anyagelviség elterjedését, a lelketlen izgatást stb., szokás fölemlíteni.

Tagadhatatlanul mindezek a socialismusnak mellékes okai, de fő ok a az uralkodó, évezredes keresztény eszmékben keresendő.

Legelőbb is nyilvánvaló, hogy a socialismusnak főoka nem lehet a mesterséges izgatás, mert a socialismus nem átmeneti,, múltékony, hanem száz év óta állandó jelenség.

A mi a vallástalanságot, erkölcstelenséget illeti, a nagy tömeg a történelem tanúsága szerint sokszor még vallástalanebb, erkölcstelenebb volt mint ma és azért még se volt communista.

Gazdasági téren a korlátlan szabad verseny, a gépek alkalmazása, igaz, óriási vagyont halmozott össze egyesek kezében, de nagy tévedés volna azt hinni, hogy e mellett a nép anyagi helyzete rosszabbodott. A mióta a gazdasági erők fölszabadultak, tehát egy század óta, ha nem is abban az arányban mint a polgári osztályé, azért mégis jelentékenyen javult a nép anyagi helyzete is.¹⁾ A korlátlan szabad verseny, a gépek föltalálása előtt is a nagy vagyon aránylag kevesek kezében összpontosult. A nagy tömeg szegény volt, szegényebb és röghöz kötöttebb, mint ma.

Mindezekért nem szabad és nem is lehet a socialismust múltó jelenségként kicsinyelni és elszigetelten tekinteni. Évezredes folyamatnak a tüneménye ez; nem oly tó, a

¹⁾ Az északamerikai Egyesült Államok nemzeti vagyonát ez idő szerint körülbelül 76,000,000,000 dohára becsülik. Ennek a vagyonnak több mint a fele, vagyis 40,000,000,000 dollár a köztársaság 4000 milliomosára esik úgy, hogy a megmaradó részből az Egyesült Államok minden lakosára fejenként átlag 400 dollár jut. 45 év előtt ennek az összegnek csak egy harmadrésze jutott átlag minden amerikai polgárra, a miből következik, hogy a milliomos osztály a többi osztályokat nem tette szegényebbé, hanem ellenkezően a milliomosokkal együtt a nép is vagyonosodott.

mely önmagában eliszaposodik, hanem a haborgó, viharzó tengernek egyik hullámverése.

Mióta Krisztus az emberi haladás végcéljául az egy akolt és egy pástort jelölte meg, azóta az egység az emberi cultura legfőbb ideálja. Azok az egyszerű halászok, a kik a mestert akkoron hallgatták, nem is sejtették, hogy évezredek uralkodó eszméje, jelszava hangzott el ajakán.

Mert bármiként ítélje is meg valaki a kereszténységet, kétségbevonhatatlan történeti tény az, hogy immáron közel kétezer év óta, a népek eszményei a helyesen értelmezett vagy félremagyarázott kereszténység eszméi. A történetben föltűnő jelenség, hogy sokszor éppen azok, a kik magának a keresztény hitnek legádázabb ellenségei, egész életük munkásságával, a legnagyobb önfeláldozással és lelkesedéssel, öntudatosan vagy öntudatlanul mégis a keresztény eszméket szolgálják. így Marx és Láss allé is, a socialismus két leghatalmasabb apostola, noha mindketten Izrael fiai, Jézus, Dávid fia nyomdokába léptek, akaratlanul is az ő zászlaja alatt küzdöttek.

A hogy a kereszténység az emberi egység eszméjével a világ színpadán megjelent, előbb pusztán a hit egysége volt a cél. Krisztus eltávozván tanítványaitól, meghagyta

nekik, hogy hirdessék evangéliumát a világ minden népének. Századok teltek el és a keresztény hit az európai népeknél meggyökeresedett.

Ekkor megszületett a nemzetek egyesülésének, a világi hatalom egységének az eszméje. Nem az összes népek leigázása egy nép által volt a cél, mint ez a római birodalomban történt, hanem testvérként önkénytes egyesülés egy közös legfőbb hatalom alatt, a melynek letéteményese a német-római császár volt.

A midőn pedig később, az újkori újjászületés idején a társadalmi állapotok gyökeres rendezésének, megjavításának a szenvedélyes vágya ragadta magával a szellemeket, az üdvöt újra a keresztény eszmékben keresték és most már a belső, társadalmi egység lön a jelszó.

A közkeletű hármas: szabadság, egyenlőség, testvériség jelszavak, csak határozottabb körvonalozásai a társadalmi egység eszméjének.

Társadalmi egység első sorban és légióként az egyenlőség által,¹⁾ mert mennél egyenlőbbek valamely társaságnak a tagjai, annál egyebb maga a társaság és mennél

¹⁾ V. ö. Esterházy: Bölcselkedések, Budapest, 1892, 7-13. 1.

nagyobb a különbség a társaság tagjai között, annál kevésbé egy az a társaság. Minden téren a lehető legmagasabbra emelni az alsóbb néposztályokat és ledönteni mindazokat az alkotásokat, a melyek mesterségesen bizonyos osztályokat a magasban tartanak: ez az újjászületés ideje óta a keresztény társadalmi rendszer alap gondolata. így alakult át az újkorban a szegénység középkori vallásos cultusa, társadalmi tanná?)

A XVI-ik században megkezdődött a harc az egyenlőségért, legelőbb egyen lős égett az egyházban, a pápaság és az egyházi hierarchia ellen. Mindnyájan Isten fiai vagyunk, közvetítő hatalmasságra, így szóltak, nincs szükség az Isten és az ember között.

A XVIII-ik században a jogegyenlőségért, különösen a politikai jogok egyenlőségért,

1) Éppen ezért teljességgel nincs igaza H e r t l i n g-nek (Nurrecht und Socialpolitik, 34, 1.) a midőn azt mondja, hogy a modern világot a középkortól a szegénység megvetése különbözteti meg; mert a szegénységet az becsüli meg igazán, a ki bajain komolyan segíteni törekszik. A szegénységet, mint valami igen előnyös és olyan állapotot magasztalni, mely minden módon föntartandó: esztelenség, és homlokegyenest ellenkezik a kereszténység szellemével is, a mely minden téren haladást kíván. Az újkor a szegénység megbecsülésében nem visszaesést, hanem ellenkezően nagy haladást mutat.

geért harcoltak. Ezen a címen hadat üzentek a monarchiának és a nemességnek. Franciaországban lehullott XVI-ik Lajos feje és kiáltották a köztársaságot.

Ekkor, mily bámulatos következetesség a dolgok menetében, a francia forradalom bukása után, a vagyon, az anyagi javak egyenlősége lön a kor jelszava.

A hogy változtak, vagy helyesebben megszorodtak az idők folyamán az uralkodó eszmék, jelszavak, azonképpen váltakoztak az uralkodó eszmék hordozói, zászlóvivői is.

Midőn a korszakos jelszó a hitbeli egység volt, természetesen a papság képviselte az uralkodó eszmét.

A világi hatalom egységének a n é m e t-római császár volt a főharcosa.

Az egyházban való egyenlőségért legkivált a fejedelmek és a nemesség küzdött.

Később a jogegyenlőségért a polgári osztály. Míg ma a munkás-osztály a kor eszméinek a hordozója, zászlóvivője. Tényleg ma a nagy társadalmi átalakulásokért a legalsóbb néposztályok áldoznak legtöbbet és lelkesülnek a legjobban.

A keresztény társadalom forrongásában tehát a vezérszerep egyházi kézből világi kézbe és fölülről lefelé ment.

E mellett föltűnő az, hogy kezdettől fogva semmiféle téren az egységet, egyenlőséget teljesen-megvalósítani nem; sikerült.

Nem jött létre egészen a hitbeli egység, mert előbb a keleti egyház szakadt el a nyugatitól, majd meg a protestantizmus osztotta kétfelé magát a nyugati egyházat is.

Nem sikerült egészen a nemzetek egyesülése, a világi főhatalom egysége sem, mert mindig voltak olyan keresztény népek, a melyek a német-római császár főhatalmát el nem ismerték. Elvégre az egész német-római császárság megbukott és veié bukott az az eszme, hogy a polgárosult népek egyesülése, egy főmonarcha alatt lehetséges. Ma mindenkiben él az a meggyőződés, hogy a népek lehető legszorosabb testvéri egyesülésére törekedni kell, de ezt, hogy úgy szóljunk, csak demokratikus alapon, a népek egyenjogúságának az alapján lehet valaha elérni.

Az újkorban a vallási társaságot, az egész egyházat, nem sikerült az egyenlőség alapján újjászervezni. Az egyenlőség alapján álló protestáns egyházakkal szemben nemcsak hogy fenn áll ma is a hierarchikusan szervezett katolika egyház, de sőt több híve van, mint az összes protestáns felekezetnek együttvéve.

Továbbá, él a k i r á l y s á g és áll a nemesség. XVI-ik Lajost kivégezték, de ugyanakkor nemcsak hogy . nem végezték ki a monarchiát, de sőt hovatovább mind általánosabban elismerik ma azt, hogy az európai államokban az alkotmányos monarchia, előre meg nem határozható, ideig még mindig a legcélyszerűbb államaikat.

A nemességről pedig el lehet mondani, hogy száz év óta Európában és Amerikában soha úgy meg nem becsülték, mint ma. Amerikában éppen úgy mint Európában, mindenfelé mély tisztelettel hajolnak meg a nagy nevek előtt, úton-útfélen keresik a címeket, a nemességgel való összeköttetést. A milliomosok legörömebb főnemesi címerpajzsok méltóságos árnyékában pihentetik meg a leányaikat. E részben, a mi mindennél jellemzőbb és elég mulatságos, éppen az amerikaiak járnak legelő. A legutóbb közölt kimutatások szerint, különösen az angol és a francia főnemesség, az utóbbi években hozományképpen százmilliókat szállított át Amerikából Európába.

A vagyonbeli egyenlőség eszméje is visszafejlődően van. Első tekintetre ugyan ez másként látszik, de közelebbről szemlélve a dől ot bizonyos, hogy ha egy század alatt kiterjedtebb, szenvedélyesebb lett is a harc a

vagyonbeli egyenlőségért, belterjedése mindazáltal csökkent.

Csaknem a század közepéig a kommunisták, mint Cabet, Owen, az úgynevezett legszélsőbb tevőleges kommunismus tanait vallották, a melyek szerint a magán tulajdon teljesen megszüntetendő, kivétel nélkül minden gazdasági jó valamely közszervezet tulajdona kell hogy legyen, éppen így közös kell hogy legyen a javak használata is. Közös étkezést, közös háló- és kórtermeket stb. akartak.

Ma már a sociáldemokraták és az anarchisták az úgynevezett mérsékelt tevőleges kommunismus alapján állanak. A javak közös használatát majdnem egészen el ejtették, csak elvétve találjuk még ezt az eszmét itt-ott valamelyes alakban. A magán tulajdont nem akarják egészen megszüntetni, csak a közvetlen vagy közvetve termelő javak magán tulajdonát, míg az élvezeti cikkek ábrándjaik szerint is továbbra is magán tulajdon tárgyai maradnának.¹⁾

¹⁾ A kommunismus minden magán tulajdonnak vagy legalább a termelő javak magán tulajdonának az eltörlését és helyébe a javak közösségének (communio bonorum) a behozatalát jelenti. Legnevezetesebb alakzatai a következők: 1 szór, a nem 1 egész kommunismus, mely megelégszik a magán tu-

Sokat tesz az, hogy a tudományos kutatások napról-napra mind nagyobb tüzetességgel derítik ki, azt hogy a magán tulajdon nélkülözhetetlen. Egyben mind világosabban tárul föl az is, hogy a bajok legfőbb kútforrása valószínűleg nem a magán tulajdon intézménye, hanem annak az okatlan szabályozása. A szeretlen vagyonbeli egyenlőtlenségnek, annak, hogy a míg sokszor egy kézben százmilliók halmozódnak össze, addig a nagy tömeg nélkül alig tengődik egy napról a másra: a tulajdon tagadásával. Minden gazdasági jó mindenkinek a rendelkezésére áll. Annyira lehetetlen, hogy senki se védelmezi. 2 szor, a tevéleges communismus, az anyagi javak tulajdonát egészen vagy részben valamely közszervezetre akarja átruházni, hogy ez legyen a tulajdonos és intézkedjék a javak fölhasználásáról és elosztásáról. Ez ismét háromféle lehet: a) a legszélsőbb tevéleges communismus kivétel nélkül az összes anyagi javakat valamely közszervezet tulajdonává akarja tenni és a javak közös termelését és használatát akarja behozni (közös étkezés, hálótermek, kórházak stb.). Ez volt az eszményképe a régebbi communistáknak, Owennek, C a b e t-nek stb. b) az anarchisták mérésékelt tevéleges communismus, mely csak a munkaeszközök, a termelő javak magán tulajdonát akarja eltörölni, az élvezeti cikkek továbbra is magán tulajdonul maradnának. A termelő javak tulajdona nem az államra, hanem az egymástól független, de egymással szövetségben levő községekre vagy munkácsoportokra szállana. Az anarchismus

radiság, a tehetetlen kontárkodás a legfőbb oka, a melylyel a gazdasági életet szabályozzák.

Tagadhatatlanul az utóbbi időben sokat javult a helyzet, nagy lépések történtek, de azért még mindig csak a kezdet kezdeténél állunk. Mert bármennyi történjék is a szegényebb néposztályok terheinek a könnyítése, a beteg munkások-és a munkások özvegyeinek és árváinak a segítése és a munkaképtelenek alapítója és első vezére az orosz B a k u n i n (j- 1876) volt. Anarchistáknak nevezik ezeknek a tanoknak a követőit, mert elvileg minden központi föhatalmat elvetnek és a községeknek vagy munkáscsoporthoz teljes politikai és gazdasági függetlenséget akarnak biztosítani. Az egyes községek vagy csoportok egymásközt a görög köztársaságokéhoz hasonló szövetségben lennének, c) a socialdemok ráták mérsékelt tevőleges communismusa, mely a termelés minden eszközét a társadalom (az állam) tulajdonává akarja tenni és a javak termelésének és elosztásának szervezését az állam föladatai közé sorolja. Mivel a modern socialisták, különösen a német Marx Károly követői, ezt a szervezést teljesen demokratikus alapon akarják megvalósítani, azért magukat socialdemokratáknak és rendszerüket socialdemokráciának nevezik. A socialdemokrácia tehát a munka minden eszközét (a termelő javakat; az állam elidegeníthetetlen köztulajdonává akarja tenni és az összes gazdasági javak termelését és elosztását a demokratikus államra akarja bízni. L. Cathrein: id. m. II. k. 117. 1.

ellátása tekintetében, mindezek csak félrendszabályok. Egészen más eszméknek, más rendszernek kell tért foglalni, hogy a bajt gyökerében orvosolni lehessen.

Mert igazuk van a socialistáknak abban, hogy az állam ma éppen úgy, mint régente mindig, a legszebb és leghangzatosabb jelszavak alatt is osztály-állam annyiban, a mennyiben az anyagilag, értelmileg és erkölcsileg legerősebb néposztályok, a maguk javára aránytalanul kihasználják a kormány-, törvényhozó- és végrehajtó hatalmat és a társadalmi erőket.

Az államhatalom legtöbb intézkedésénél, alkotásánál, különösen anyagi téren, nem annyira a nagy többség, a nép legszélesebb rétegeinek a java, mint inkább a kiemelkedő kisebbség érdeke a döntő.

Megszámlálhatatlan demokratikus látszatok alatt tényleg az értelmileg, erkölcsileg és anyagilag erősek arisztokráciája uralkodik és pedig a maga részére nagyobb haszonnal semmint kellene. A leggyöngébbeket, a kik leginkább szorulnak támogatásra, veszik a legkevésebbé számba mindenütt. Így aztán érthető, hogy a gyöngék a kellő támogatás hiányában vagy nem tudnak előre menni vagy éppen elvesznek; az erősek pedig, a kik a saját lábukon is jól megtudnának állani, az

állami és társadalmi segítséggel nem egyszer oly hatalmasakká lesznek, hogy az-már nemcsak a közre, hanem saját, magukra nézve iskáros, mert a túlságosan nagy vagyon, a túlságosan nagy társadalmi hatalom nemcsak hogy nem segíti elő, de. sőt megbénítja az. egyéniség szabad fejlődését, érvényesülését.

Ám azért ezt a rendszert a múltra nézve föltétlenül elítélni nem lehet. Az államban és a társadalomban az anyagilag, értelmileg és erkölcsileg legerősebb osztályoknak a kiváltságolását, nagy tévedés volna tisztán a nyers erő érvényesülésének, az emberi gyarlóság művének tartani.

Ez a társadalmi rendszer oly történeti kathegoria, mely a szűkölködés idején föladatot teljesített. Megalkuvás a kezdetleges, nyomorúságos viszonyokkal. Alapeszméje az, hogy számbavéve a nagy néptömeg értelmi elmaraodottságát, erkölcsi fogyatkozásait és anyagi szegénységét; számbavéve azt, hogy a meglevő viszonyok között, a rendelkezésre álló erőkkkel, ezeken az állapotokon segíteni nem lehet: az értelmileg, erkölcsileg és anyagilag legkiválóbb osztályokat támogatni kell, hogy ezek az emberi műveltség, polgárosulás eddig gyűjtött kincseinek a letéteményesei és az; emberi haladás zászlóvivői lehessenek.

Számtalanszor láthatjuk, hogy ez a gon-

dolat mélyen él a népben is, a midőn egyrészről a legelőkelőbbek kiváltságolását közérdeknek is tekinti, másrészről a magasabban állóktól nemcsak természetesnek találja, de sőt meg is követeli a köz érdekében a legnagyobb áldozatokat. Sokszor megírták már, hogy az éhező angol, minden irigység nélkül, saját nyomoráról megfeledkezve, büszkén tekint föl. Anglia dúsgazdag lordjaira, mint a nemzeti nagyság képviselőire. . .

Hogy a munkásosztály a pénzaristokráciát gyűlöli, a születési arisztokrácia iránt pedig sok rokonszenvet mutat, annak egyik oka éppen abban keresendő, hogy rideg magatartással a pénzaristokrácia általában vonakodik elismerni a nagy vagyonnal járó társadalmi köteleességeket, míg a születési arisztokrácia általában elfogadja azt, hogy a nemesség kötelez.

Hasztalan mondja Balmes,¹⁾ hogy a régi nemesség semmiféle eszmét se képviselt, miként a monarchiának és a demokráciának, azonképpen a régi nemességnek is megvolt a maga philosophiája.

Mindaddig a míg az egész nép az emberi műveltség szellemi, erkölcsi és anyagi kincseinek a letéteményese nem lehet, a szükség

¹⁾ Balmes: A protestantismus és katholicismus, II. k. 270. 1.

kényszere alatt az a társadalmi rendszer, mely főképp bizonyos osztályok emelkedésén munkál: menthető, jogosult.

Ám az emberi művelődés, polgárosulás végcélja, az állam természetes állapota az, hogy az emberi műveltség letéteményese és előbbre vivője ne csak egyes kevésszámú néposztályok, hanem az egész nép legyen.

Éppen ezért a népet értelmileg, erkölcsileg és anyagilag minden módon emelni kell, hogy a rá várakozó tisztet majdan betölthesse.

A mint egyszer a legalsóbb néposztályok a művelődésnek arra a színvonalára emelkednek, hogy tőlük immár nem rombolás, hanem ellenkezően a műveltség alkotásainak a fenntartása és fejlesztése bizvást várható: akkor a kiválóbbakat, az erősebbeket különösképpen gyámolító állam jogosultsága megszűnik és helyét a természetes állam, a keresztény állam, az igazi szociálista állam kell hogy elfoglalja.

Nem az, a melyben tökéletes egyenlőség van és termelő magántulajdon nincs, mert ez lehetetlen. Hanem az, a melyben az állam és a társadalom erőinek a legjavát, a legnagyobb részét, állandóan a leggyöngébbek észszerű támogatására fordítja.

Az állam mindenkinek, gazdagnak és szegénynek egyaránt megvédi a jogait, ám

légióként a gyöngéket gyámolítja és magukra hagyja boldogulni az erőseket, erősebbeket és legerősebbeket.

A tények körülöttünk lépten-nyomon szembetűnően bizonyítják, hogy az a társadalmi rendszer, mely főleg az erőseket segíti, elvégre ezek elhatalmasodására és a gyöngék pusztulására vezet. Tehát ezen az alapon az ember eszes természetével meg-egyező társas élet lehetetlen. Mivel pedig a jog főivé .szerint mindaz, ami az embereknek mint eszes lényeknek a társas életét lehetlenné teszi, jogtalan, tehát ez a rendszer is általában, a viszonyok kényszerétől eltekintve; jogtalan.

Ellenben a leggyöngébbek okszerű gyámolítása lehetőleg kiigazítja a sors szeszélyeit, üdvösen elősegíti a fölmenő osztálymozgalmat. Nemcsak jogilag lehetséges az előhaladás, a minék végre is csak nemleges értéke van, hanem tényleg is. Bármily sorsban szüléssék is valaki, a kellő támogatás meglővén, egyéni érdemei szerint tényleg is fölemelkedhetik.

Ekként szűnik meg végkép a rendi állam, a mely ha jogilag megszűnt is, tényleg bár más alakban még mindig fönnáll, mert jól mondják, hogy a középosztály a nemesség örökébe lépett. Igaz, a hogy középosztály jogilag

nyílt testület, a melybe bárki beléphet, de tényleg csaknem olyan korlátokkal van körülvéve, mint a régi nemesség. Ugyanazzal az erőfeszítéssel, a melylyel ma a legalsóbb néposztályokból valaki magát a középosztályba küzdi föl, régebben a nemesi rendbe emelkedhetett.

Az anyagilag, értelmileg és erkölcsileg erősebb néposztályokban az állami és társadalmi pártfogás megszűntével, mind jobban életre kel majd az igazi autonómia, az önszervezés szelleme, a mitől minden téren hatalmas föllendülés várható.

Megindul a néposztályok között az igazi verseny, nem a fillérnek és a milliónak a mai viszonyok között való versengése, a mi kész nevetség, hanem az, a melyben légióként csakugyan a tehetség és a szorgalom, és nem a helyzet dönt.

És a minek mérhetetlen hasznát megbecsülni nem lehet, fölébred a proletárok ezreiben a hála és a meleg ragaszkodás érzete az iránt az állam iránt, a mely legelső sorban állandóan az ő javukat hordozza szívében.

Valóban, az állam célja nem a vagyonosabb, műveltebb néposztályok jólétének a különös előmozdítása, hanem a közjóét. Ha fejenként számítgatjuk is az állampolgárokat, e szerint az arány szerint is az állami erők legnagyobb része, legjava, a gyöngék, a nagy

tömeg támogatására fordítandó, mert az erősek, a vagyonosabb és műveltebb osztályok a társadalomban a kisebbséget alkotják.

Az állam nem pénzintézet, hogy ki-ki befizetett adója szerint részesüljön az állami szolgáltatásokban. Ez az elv az államban különösen jogilag lehetetlen.

De ezenfölül nem szabad elfelednünk azt sem, hogy az egyesek anyagi, értelmi és erkölcsi tőkéjében nemcsak egyéni, hanem társadalmi elem is van. Az egyesek vagyona, neveltsége, képesítése, társadalmi helyzete stb. részben egyéni fáradozás, részben pedig az állami intézmények, társadalmi erők közremunkálásának az eredménye. Gondoljunk csak például az örökösödési jog intézményére, a melynek révén valaki milliókhozjut a nélkül hogy csak az ujját is mozdítaná; gondoljunk a főiskolákra, a melyeken az állam költségeivel szemben aránylag csekély díjért szerezhethet magának valaki képesítést.

A kik akár anyagi, akár értelmi, akár erkölcsi nagyobb tőkével bírnak, azok a társadalomtól rendszerint már többet kaptak, mint mások és éppen ezért az állammal szemben nagyobb szolgáltatásokra kötelezvék.

Különösen hangsúlyozandó továbbá az, hogy a gyöngék fölkarolása a vagyonosabb, műveltebb osztályok életbevágó érdeke is. Az

egyes társadalmi osztályok nem idegenek egymásra nézve, hanem egy nagy családnak a tagjai, a melyben egyiknek a balsorsa a többiek szerencsétlensége, egyiknek a jó sorsa, a többiek szerencséje is. Jól mondja Bellamy, hogy az alsóbb néposztályok tudatlansága, nyomora, bűnei, mindenkire nézve megmérgezhetik az életet a társadalomban.

Mindezek mellett nem tudjuk eléggé kiemelni, hogy itt a legalsóbb néposztályoknak nem akármilyen, hanem észszerű támogatására gondolunk. Mert bizonyára esztelen-ség, sőt bűn volna oktalan támogatással elfojtani a tetterőt éppen azokban a társadalmi osztályokban, a melyeknek erre a leginkább szükségük van. Föltétlenül igazat adunk Sam-
te r-nek¹⁾Rabban, hogy hasztalan etik-itatják a proletárságot, ezzel a társadalmi bajokon a legkevésbé sem enyhítenek. A viszonyokat kell úgy átalakítani, hogy a kinek egy darab száraz kenyere van, az is személynek, független embernek érezze magát. Mert a szegény és a proletár nem egyértelmű; dús asztaloknál is ülnek olyanok, a kik semmiben hiányt nem szenvednek, de mert a mások kegyelméből dúslakodnak, proletárok.²⁾

¹⁾ Samter: id. m. 317. 1.

²⁾ Bellamy népszerű példával úgy jellemzi röviden a huszadik században a maga képzelte soci-

Az eddig elmondottakból látható, hogy a modern socialismus legfőbb ereje voltaképpen nem új eszmék fölvetésében van. Mindazzal, a mi rendszerében egészen eredeti, az emberi elme alig gazdagodott.

A socialismusban a leglényegesebb, minden ízében egészséges eszme az, hogy az állami és társadalmi erők legjava, legnagyobb része állandóan a szűkölködő, szenvedő néposztályok fölkarolására, fölsegítésére fordítandó ám ez, a mint láttuk, őskeresztény ideál.

A minden téren egyenlőségre való törekvés, a legegyszerűbb következtetések rendén a kereszténységből született. Részben elérhető, részben teljesen céltalan. Különösen a vagyonbeli egyenlőség lehetetlen; hozzá a communismus nem is a socialista elmék szüleménye, hanem évezredes gondolat.¹⁾ álísta államot, hogy akkor senkinek se lesz külön esernyője, hanem essős időben a házokról ernyőket bocsátanak alá, a melyek mindenkit egyformán megóvnak az essőtől. Mi úgy fejezhetjük ki röviden a magunk gondolatát, hogy a hatóság legelőbb köz-költségen nem a belvárost, hanem a legsötétebb külvárosokat világitatja és kövezteti.

¹⁾ Külömböző, félig vagy egészen communistikus rendszerek és kísérletek már a legrégebbe időkben találhatók. Kréta szigetén 1300-ban Kr. e. egy-nemét a communismusnak honosították meg, melyet később Ly ku rg a spártai intézményekhez mintául vett, P l á t ó eszményi Államában (De repub-

A socialismus fejlődése azt mutatja, hogy mindinkább kezd kidomborulni, kiválni az a mi benne leglényegesebb és napról-napra színehagyottabb lesz sok oly rikító eszme, a mely azelőtt a legfontosabbnak látszott. Az eszmék forrongását, tisztulását és kiválását legjobban bizonyítja a sociáldemokraták és az anarchisták között való nyílt szakítás az 1896-iki lille-i és londoni socialista congressusokon. A haladás, a kijózanodás útján legelől a sociáldemokraták vannak.

Bármennyi hiánya, veszedelme és kára legyen is azonban a modern socialismusnak, azzal hogy az alsóbb néposztályok ügyét állandóan főlzínen tartja, az emberi haladásnak kétségtelenül szolgálatot tesz. A bekövetkezendő nagy társadalmi harcok előestéjén, a társadalmi tudományok nagyjelentőségű, magasztos hivatása, rámutatni a socialismusban arra, a mi igaz és elvetni azt, a mi benne elvetendő.

lica) és valamivel mérsékeltebben Törvényeiben (De legibus) a vagyonközösséget, a gyermekek közös nevelését és közös étkezést hoz javaslatba. L T h omissen: Le socialisme depuis l'antiquité.